

Rodina dítěte mladšího tří let v institucionální předškolní edukaci

Bc. Barbora Grósová

Diplomová práce
2019

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav školní pedagogiky
akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Barbora Grósová**
Osobní číslo: **H16974**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Pedagogika předškolního věku**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Rodina dítěte mladšího tří let v institucionální předškolní edukaci**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury o edukaci dětí mladších tří let.
Vymezení teoretických východisek týkajících se proměn současné rodiny.
Příprava metodiky výzkumné části, stanovení výzkumného cíle a výzkumných otázek.
Realizace kvalitativně orientovaného výzkumu prostřednictvím vícepřípadové studie.
Zpracování a analýza získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace a shrnutí výsledků výzkumu, doporučení pro práci s rodiči dětí mladších tří let.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Hašková, H., Saxonberg, S. & Mudrák, J. (2012). *Péče o nejmenší: boření mýtů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR.

Majerčíková, J. (2012). *Rodina s předškolákem. Výskum rodín s deťmi predškolského veku*. Bratislava: Vydavateľstvo UK.

Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál.

Spilavcová, H., & Kropáčková, J. (2016). *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál.

Sutterby, J. A. (2017). *Family involvement in early education and child care*. Bingley: Emerald.

Syslová, Z., Borkovcová, I., & Průcha, J. (2014) *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. Praha: Wolters Kluwer ČR.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PaedDr. Jana Majerčíková, PhD.

Ústav školní pedagogiky

Datum zadání diplomové práce:

11. října 2018

Termín odevzdání diplomové práce:

18. dubna 2019

Ve Zlíně dne 11. října 2018

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PaedDr. Adriana Wiegerová, PhD.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 11.2.2019

.....
.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

¹⁾ Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou rodiny s dítětem mladším tří let, které vstupuje do institucionální předškolní edukace, která je v tomto případě zastoupení veřejnou mateřskou školou. Teoretická část přináší vymezení teoretických východisek současné rodiny a proměn, kterými si prochází. Dále je zde vymezena problematika rodiny s dítětem mladším tří let a problematika institucionální předškolní edukace v raném věku. Praktická část obsahuje výzkumné šetření, které se zabývalo rodinou dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ. Zvolena zde byla strategie vícepřípadové studie, která byla naplněna kvalitativními výzkumnými metodami. Výzkumné šetření odkrývá ucelený obraz rodiny dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ.

Klíčová slova: současná rodina, rodina s dítětem mladším tří let, raná institucionální předškolní edukace, veřejná MŠ,

ABSTRACT

This thesis deals with the issue of a family with a child under the age of three who enters the institutional pre-school education, which is in this case represented by a public nursery school. The theoretical part introduces the definition of the theoretical background of the current family and the changes it is undergoing. Furthermore, the issue of family with a child under the age of three and the issue of institutional pre-school education at an early age is defined. The practical part contains a research survey which was focused on the family of a child under three years of age attending a public kindergarten. A multi-case study strategy was chosen here, which was filled with qualitative research methods. The research reveals a comprehensive picture of a family of a child under three who attends a public kindergarten.

Keywords: contemporary family, family with child under three, early institutional pre-school education, public kindergarten

Ráda bych na tomto místě poděkovala paní doc. PaedDr. Janě Majerčíkové, PhD., za její odborné vedení, inspiraci, cenné rady a především trpělivost při vedení mé diplomové práce. Zároveň děkuji své rodině a blízkým přátelům na podporu a povzbuzení ve chvílích, kdy to bylo nejvíce třeba.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 SOUČASNÁ RODINA A JEJÍ PROMĚNY	11
1.1 FUNKCE A FUNKČNOST SOUČASNÉ RODINY	14
2 RODINA DÍTĚTE MLADŠÍHO TŘÍ LET	17
2.1 RODIČOVSTVÍ JAKO NOVÁ ŽIVOTNÍ ROLE	17
2.2 DÍTĚ JAKO PŮVODCE ZMĚN V RODINĚ	20
2.2.1 Proměna partnerského vztahu a období 1. krize	21
2.3 PRARODIČE A RODINA DÍTĚTE MLADŠÍHO TŘÍ LET	23
2.4 HARMONIZACE RODINNÉHO A PROFESNÍHO ŽIVOTA	25
2.4.1 Stát v procesu harmonizace rodinného a profesního života.....	27
3 INSTITUCIONÁLNÍ PŘEDŠKOLNÍ EDUKACE V RANÉM VĚKU	29
3.1 ZAŘÍZENÍ PRO INSTITUCIONÁLNÍ PŘEDŠKOLNÍ EDUKACI V RANÉM VĚKU	30
3.2 VEŘEJNÁ MŠ JAKO ZAŘÍZENÍ PRO INSTITUCIONÁLNÍ PŘEDŠKOLNÍ EDUKACI V RANÉM VĚKU.....	33
3.2.1 Vztah mezi veřejnou MŠ a rodinou dítěte mladšího tří let	34
4 SHRUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
5 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	39
5.1 VÝZKUMNÉ CÍLE A OTÁZKY	39
5.2 VÝZKUMNÁ STRATEGIE A KVALITA VÝZKUMU	40
5.3 VÝBĚR VÝZKUMNÉHO VZORKU A JEHO CHARAKTERISTIKA	41
5.4 ETICKÁ STRÁNKA VÝZKUMU	47
5.5 METODY SBĚRU DAT	48
5.6 HARMONOGRAM VÝZKUMU	49
5.7 SBĚR DAT A PRŮBĚH VÝZKUMU	49
5.8 ZPRACOVÁNÍ DAT A JEJICH ANALÝZA	50
6 VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH INTERPRETACE	52
6.1 HLEDÁ SE (PRA) RODIČ	52
6.2 RODINA JAKO VZTAHOVÁ A KOMUNIKAČNÍ SÍŤ	57
6.2.1 Vazby mezi námi.....	58
6.2.2 Komunikace	61
6.2.2.1 Spory, co bolí.....	64
6.3 RIVALEM I SPIKLENCEM VE VÝCHOVĚ	67
6.4 SPOLU NEBO VEDLE SEBE?.....	69
6.4.1 Týdenní maraton	70
6.4.2 Víkendový „oddech“	71
6.5 RITUÁLY JAKO MOŽNÝ TMEL RODINY	74
6.6 JSEM ŠPATNÁ MATKA?.....	77
6.6.1 Co nám dala MŠ?	81

7	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	84
8	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	86
	ZÁVĚR	87
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	88
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	94
	SEZNAM PŘÍLOH.....	95

ÚVOD

Rodina hraje v životě každého člověka důležitou roli. Je stěžejní pro vývoj jedince, jeho socializaci i další životní směřování. Svůj význam má rodina i ve společnosti, jíž je součástí. Právě společnost za uplynulé roky prošla na našem území značným vývojem. Není divu, že rodiny se tento vývoj taktéž dotkl. Současná rodina se tak nachází ve víru mnoha postmoderních změn. Nyní je na každé rodině, aby se těmto změnám postavila, a přesto si zachovala svou tvář. Úkol to je samozřejmě nelehký a není tedy divu, že současná rodina může mnohdy procházet i krizí, která je dlouhodobě v tomto kontextu skloňována.

Zcela zvláštní postavení má pak v dnešní společnosti rodina s dítětem mladším tří let, na kterou je v této práci směřována pozornost. Ta musí ustát proměnu, kterou do jejich života přináší první dítě a později vhodně sladit svůj profesní a rodinný život. V souvislosti s tímto pak často hledá možnosti a způsoby, jak zajistit institucionální předškolní edukaci nebo péči pro své dítě. V současné době nemáme příliš informací o tom, jak si v těchto úkolech dnešní mladé rodiny počínají. Ve své práci jsem tedy pod pokličku této problematiky chtěla nahlédnout a odhalit tak další možný dílek do mozaiky současné rodiny.

Diplomová práce je členěna do dvou částí, jež jsou vzájemně provázané. Cílem teoretické části je vymezit teoretická východiska související se současnou rodinou a jejími proměnami, s akcentem na rodinu dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ. Teoretická část je členěna do čtyř kapitol. V první kapitole se věnuji problematice současné rodiny a proměnám, kterými si prochází. Ve druhé kapitole jsem z kontextu současné rodiny soustředila pozornost na rodinu s dítětem mladším tří let, která se v rámci harmonizace profesního a rodinného života zajímá o institucionální předškolní edukaci svého dítěte. Ve třetí kapitole tak věnuji pozornost této oblasti, se zacílením na veřejnou MŠ. Čtvrtá kapitola pak shrnuje celou teoretickou část a plynule přechází do části praktické.

Praktická část práce je dedikována výzkumnému šetření, které se zaměřuje na rodinu dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ. Zde jsem si stanovila hlavní výzkumný cíl, a sice odkrýt obraz rodiny dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ. Pro toto výzkumné šetření jsem zvolila strategii vícepřípadové studie, kterou jsem nasýtla čistě kvalitativními metodami. V páté kapitole se věnuji podrobné charakteristice výzkumu a v šesté kapitole pak uvádím výsledky a jejich interpretaci. V kapitole sedm zodpovídám výzkumné otázky a popisuji zde souhrnně svá zjištění a následně v kapitole osm pak uvádím doporučení pro práci s rodiči dětí mladších tří let.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOUČASNÁ RODINA A JEJÍ PROMĚNY

Když se řekne současná rodina, každého většinou napadne alespoň několik základních charakteristik, kterými by se tuto rodinu dalo zběžně popsat. Je zřejmé, že při této interpretaci bude každý postupovat především na základě vlastních zkušeností a poznatků, které si ve svém životě utváří. Vymezit však terminologicky správně, a přitom přehledně, současnou rodinu rozhodně není jen tak.

„V současnosti jsou aktuální dvě paralelně se rozvíjející diskuse o současné rodině. První se týká hranic – co je a co už není rodina. Druhá se týká toho, jak má vlastně taková rodina vypadat a fungovat“ (Pulkrábková 2007, s. 31). Považuji za důležité uvědomit si, že dlouhé roky byla rodina ve společnosti vnímána jako stabilní prvek, někdy v sociologii označován přímo jako „základní buňka společnosti“. Rodina je však především instituce, která se mění a vyvíjí. Tento vývoj je pak spojen s mnohými proměnami. *„V současnosti souběžně existuje množství forem rodinného soužití zahrnující všechny myslitelné kombinace biologického příbuzenství, legalizovaných i nelegalizovaných vztahů mezi dospělými i mezi dospělými a dětmi či mezi samotnými dětmi“* (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 13).

Je zvláštní, že pojem „rodina“ lze vymezit mnoha různými definicemi z optiky zákona, sociologie, pedagogiky či psychologie. Jakmile však člověk prostoupí do odborné literatury hlouběji, zjistí, že jednotně lze současnou (někdy též postmoderní) rodinu vymezit jen obtížně. *„Slovo současná rodina se v dnešní společnosti stává problematickým a shodu v jeho vymezení prozatím není možné nalézt“* Kraus (2018, s. 125). I přes jisté nesrovnalosti ve vymezení současné rodiny, níže uvádím pohled na současnou rodinu očima několika autorů.

„Současnou rodinu tvoří převážně nukleární rodina vzdělaných partnerů se zaměstnanou ženou, malým počtem dětí a s trvalou hrozbou rozpadu“ (Gabura, 2012, s. 12).

„Současná rodina je inkonzistentní, vztahy v ní jsou nepřehledné, s často se měnící konstelací, produkující často pocity bezmoci“ (Kraus, 2018, s. 124).

Vymezení výše zmíněných autorů mají jeden společný znak. Oba se při pokusu o vymezení současné rodiny opírají o aspekt proměn, kterým rodina v současnosti čelí.

Jak jsem naznačila výše, současná rodina prochází viditelnou proměnou, o které v mnoha oborech probíhají četné debaty. Tuto proměnu můžeme chápat jako dlouhodobější proces, který s sebou může přinášet mnohé komplikace, ale i inovace, kterých je v životě třeba. Myslím, že je důležité uvědomit si, že současná rodina *„nemá možnost vyhnout se proměnám,*

keré v kontinuitě jejího vývoje představují vlastně další etapu“ Majerčíková (2012, s. 34). Tátáž autorka dále připomíná, že proměnu současné rodiny nelze odtrhnout od pozadí postmoderní doby, která na ni působí a je v naší společnosti patrná. V této souvislosti se často hovoří také o tzv. **krizi rodiny**. Kraus (2018) zmiňuje několik aspektů, které dle něj krizový scénář současných rodin podporují. Zaobírá se tak například izolovaností dnešních rodin, otázkou nestability či přetížení, kterému rodiny musí čelit. Otázkou pak zůstává, nakolik je tento scénář skutečně krizový a na kolik se jedná o přirozený vývoj rodiny jako takové.

Níže jsem se pokusila shrnout některé základní aspekty, které vnímám ve vztahu k proměně současné rodiny jako signifikantní.

Rodina jako součást individualizované společnosti

Trend individualizace do naší společnosti přichází společně s postmoderním směřováním. Šulová (2011a) se domnívá, že potřeba individualizace jedince může být důsledkem poválečného období, tedy opačného modelu s akcentem na zájmy kolektivu nikoli jedince. Způsobů, jak se individualizace v rodině projevuje, může být hned několik. Potočárová (2018) například zmiňuje **oslabení vlivu širší rodiny**. S tímto souhlasí i Gabura (2012, s. 46), který dodává, že *„tříštění rodinných systémů a rozpad vícegeneračních rodin ovlivňuje i ekonomickou situaci rodiny, komplikuje dělbu práce v rodině, zužuje prostor na péči o děti a jejich výchovu. Také nevytváří přiměřený prostor na variabilitu využívání volného času a v konečném důsledku ovlivňuje i rodinné vazby.“* Poslední zmíněné – tedy rodinné vazby se ve víru individualizované společnosti taktéž mění. *„Individualizovaná společnost totiž nabízí jako základ partnerského života pocit osobního naplnění a svobodné volby“* (Hasmanová & Marhánková, 2018, s. 18). Tento poznatek reflektují i další autoři (Gabura, 2012; Majerčíková, 2012; Potočárová, 2018). Zdá se tedy, že do rodin, konkrétně do manželských a partnerských vztahů vstupuje **potřeba osobní svobody**, zachování vlastní autonomie a zájmů jedince. Potočárová (2018) se v tomto směru obává skutečnosti, že pro současného člověka může být tento aspekt natolik důležitý, že může rodinu vnímat jako ohrožující prvek své vlastní svobody.

Rodina ve víru sociodemografických trendů

„V životě našich rodin se odrážejí mnohé sociodemografické trendy západní společnosti jako je klesající sňatečnost, nízká porodnost, nárůst počtu dětí narozených mimo manželství apod.“ Baštecká (2009, s. 319). Tyto trendy pak Šulová (2011s) doplňuje o vznik nových,

mnohdy **alternativních kombinací rodinného nebo partnerského soužití**. Patří zde například manželství tzv. na zkoušku, partnerství bez společné domácnosti, dlouholeté vztahy s dětmi, které však nejsou manželské, nýbrž pouze partnerské.

Rodina v pasti vlivných masmédií

Vliv masmédií a sociálních sítí na dnešní rodinu je rozhodně patrný. Objevují se dokonce názory, že začínají konkurovat vlivu, který má na dítě rodina sama (Majerčíková, 2012; Potočárová, 2018). Gabura (2012) také spatřuje další rizika, které média v současnosti směrem k rodině přinášejí. Dle něj hrozí oslabení nejen socializačního vlivu rodiny, nýbrž i komunikace a vztahů, jež uvnitř rodiny panují. „*Problematické prezentování rodiny, účelné zjednodušování rodinného chování – tímto vším média značnou měrou moduluji kulturu společnosti a stávají se tak v současnosti jedním z hlavních, avšak nekontrolovatelných aktérů socializace*“ Gabura (2012, s. 52).

Silnější potřeba harmonizace profesního a rodinného života

Role žen ve společnosti prošla značnou proměnou a vývojem. V současnosti můžeme být svědky toho, jak u žen začíná nabírat na důležitosti **profesní rozvoj a seberealizace**. „*Tento fakt je jedním z projevů individualizace jako procesu, který výrazně charakterizuje současnou společnost – tedy i rodinu*“ Majerčíková (2012, s. 38). Problematika sladění profesního a rodinného života se tak stává v rodinách zásadním tématem. Gabura (2012) v tomto kontextu vzpomíná i nárůst počtu tzv. **dvoukariérových manželství**, která se v současných rodinách začínají čteněji objevovat.

Ohrožení rodinné stability

Stabilita současné rodiny je značně oslabená. Šulová (2011a) připomíná, že Česká republika se řadí mezi státy s **nejvyšší mírou rozvodovosti** v porovnání s ostatními evropskými státy. Jistou roli v tom rozhodně hraje oslabení vlivu církve, které je na našem území patrné. Osobně se však domnívám, že rozvod v současné společnosti začíná být i tak zcela běžnou záležitostí. Dříve byl mnohdy i tabuizován, dnes je však situace opačná. „*Rozvod se pro některé partnery stává nástrojem pro dosažení individuálního štěstí bez ohledu na ostatní členy rodiny, také účinnou zbraní proti partnerovi při prosazování svých individuálních zájmů, prostředkem pro trestání partnera nebo únikem od zodpovědnosti za své činy a vztahy*“ (Gabura, 2012, s. 53). S oporou o tento citát by se dalo říci, že současná rozvodovost má jistě co do činění s tolik preferovanou potřebou autonomie a svobody, o které jsem se hned v začátku zmiňovala.

Ukazuje se, že současná rodina skutečně čelí mnoha výzvám a prochází proměnami na několika různých úrovních. Je zřejmé, že tyto proměny mají přímou návaznost i na funkce a funkčnost současné rodiny.

1.1 Funkce a funkčnost současné rodiny

Z výše uvedeného vyplývá, že rodina je pro jedince i společnost stále nenahraditelná. Abychom však této nenahraditelnosti mohli lépe porozumět, považuji za důležité seznámit se s funkcemi, které by rodiny měla plnit. Této problematice se v odborné literatuře věnuje mnoho autorů (Gabura, 2012; Kraus, 2014; Sobotková, 2012; Šulová, 2011b a další). S oporou o zmíněné autory jsem se pokusila základní funkce rodiny popsat a vymezit.

Biologická a reprodukční funkce

Je patrné, že tato funkce má význam nejenom pro jedince, ale i pro společnost jakožto celek. „Pro jedince je tento význam spatřován především v uspokojování jeho biologických a sexuálních potřeb“ Kraus (2014, s. 133). Autor zároveň připomíná, že tato funkce prochází v současnosti mnohými proměnami. Tyto proměny pak mají přímou návaznost na různorodé kombinace rodinných i partnerských soužití, které lze v dnešní společnosti jasně identifikovat. Šulová (2011b, s. 109) sem řadí například tato:

- *soužití adoptivních rodičů či pěstounů se získanými dětmi*
- *soužití partnerů, co děti nechtějí*
- *soužití bezdětných partnerů, kteří děti mít nemohou*
- *soužití bezdětných partnerů, co dítě mít nemohou, ale podaří se jim ho získat např. formou umělého oplodnění*
- *soužití bezdětných partnerů, kteří nebyli schopni o své děti pečovat, a ty jim byly odebrány*
- *soužití homosexuálních partnerů, kteří společně pečují o dítě jednoho z partnerů*

Autorka dále uvádí, že výše zmíněné alternativy je třeba podrobněji zkoumat, neboť s sebou přinášejí mnohé otazníky – především v oblasti etické. „Na reprodukční funkci rodiny pak navazuje i populační politika, jejímž cílem je v našich podmínkách podpořit neustále klesající porodnost“ Gabura (2012, s. 78).

Ekonomická funkce

Schopnost rodiny naplňovat tuto funkci je v dnešní době velmi důležitá. Kraus (2014, s. 134) v tomto ohledu rodinu popisuje jako „významného spotřebitele, na kterém je závislý trh.“

Jak je rodina schopna tuto funkci naplňovat se odráží v mnoha dalších oblastech. Jestliže rodina tuto funkci plní dobře, neměla by mít problémy hospodařit s penězi takovým způsobem, aby své příjmy využívala přiměřeně v souladu se svými potřebami a možnostmi. Jakmile se však rodině tato funkce naplňovat nedaří, často se potýká s finančním nedostatkem a frustrací z tíživé ekonomické situace. Domnívám se, že právě tato funkce je v současných rodinách značně oslabena a často se tak stává předmětem mnoha konfliktů v rodinách.

Ochranná funkce (někdy označována jako pečovatelská nebo zaopatřovací)

Tato funkce prošla napříč časem taktéž několika proměnami. Dle Gabury (2012) byla nejdůležitější spíše v minulosti, kdy na sobě jednotliví členové byli více závislí a vyvěrala zde nutnost postarat se komplexně o slabší nebo nemocné. Později dle Krause (2014, s. 134) „část této zodpovědnosti převzal stát (důchodové a nemocenské pojištění, domovy důchodců, zdravotní a další).“ a v současnosti dochází k další proměně, kdy je naopak požadavek státu předat kus zodpovědnosti zpět do rodiny. Šulová (2011b) v tomto kontextu hovoří o problémech, které rodiny s plněním této funkce mohou mít.

Socializačně – výchovná funkce (někdy označována jako sociální)

Každá rodina vytváří jedinečné prostředí, na jehož pozadí dochází k plnění zásadního úkolu – tedy socializaci a výchově dítěte. „Tato funkce tak pomáhá člověku v procesu formování sebe sama a hledání vlastní identity. Díky této funkci se z člověka stává sociální tvor“ (Gabura 2012, s. 79). Socializace v rodině se však netýká pouze dítěte, Kraus (2014) připomíná, že velký význam tato funkce má i pro starší generaci. U té dle autora dochází k oslabení vztahové a sociální sítě a má pro něj tedy taktéž velký význam.

Emocionální funkce

Prostřednictvím této funkce se rodina stává jakousi pevnou emocionální základnou, která má z mého pohledu potenciál dát svým členům pocítit podporu, vzájemnou pospolitost či bezpečí. Šulová (2011b) připomíná, že v životě člověka je tato funkce zcela nezastupitelná.

Z výše uvedeného je zřejmé, že rodina by měla plnit několik funkcí, které jsou (nejen) pro zdravý vývoj dítěte v rodině klíčové. Sobotková (2012) dále uvádí, že to, jak je rodina schopna tyto funkce plnit, se odráží na její celkové **funkčnosti**. „Nejdůležitější faktory rodinné funkčnosti jsou tvořivost, jasně vymezené role a schopnost jedinců zastupovat se v nich, jasně vymezená vedoucí role a podpora její autority ze strany ostatních, jasnost komunikace, způsob vyjadřování konfliktů a účinnost interakce při jejich řešení“ Šulová

(2011b, s. 113). Autorka se dále zabývá některými faktory, které mohou funkčnost rodiny do jisté míry ohrožit. Ty pak vyplývají z procesu socializace, z původní rodiny, aktuální životní situace nebo mohou plynout z proměn, kterými si současná rodina prochází.

Ráda bych na tomto místě vzpomenula rodinu dítěte mladšího tří let, které se v této práci podrobněji věnuji. Domnívám se, že této rodiny se mohou zmíněné proměny taktéž silně dotýkat. Pro rodinu s dítětem mladším tří let bude jistě aktuální například problematika harmonizace profesního a rodinného života nebo také potřeba autonomie. V následující kapitole se rodině s dítětem mladším tří let podrobněji věnuji, přičemž nechybí vymezení některých proměn, které jsou jí vlastní.

2 RODINA DÍTĚTE MLADŠÍHO TŘÍ LET

S narozením dítěte v rodině začíná zcela nová životní etapa. Jedná se o jeden z nejvýznamnějších mezníků v životě rodiny a predikuje klíčovou proměnu v oblasti rodinných struktur a vazeb. Pro účely této práce jsem si rodinu dítěte mladšího tří let vymezila s oporou o Vágnerovou (2007), jako **rodinu začínající** (v sociologii někdy označovaná jako mladá). Taková rodina se sestává z otce, matky a jejich prvního dítěte, které je mladší tří let. Domnívám se, že pro rodinu tohoto typu je stěžejní především schopnost ukotvit se v nové životní etapě, která do rodiny s příchodem dítěte vstupuje. Sobotková (2012) v tomto kontextu hovoří o několika vývojových fázích, kterými rodina prochází a naplňuje tak svůj životní cyklus. Možný (2008) tento cyklus dává do přímé souvislosti s vývojovou teorií rodiny (family development theory), kterou se v zahraničí intenzivně zabývá několik autorů (např. Duvall, 1957; Klein & Aldous, 1979; Mattessich & Hill 1987; Rodgers, 1962; White, 1991). V českých podmínkách je to pak Matoušek (2003) nebo Plaňava (2000). Ukazuje se, že rodina ve svém vývoji může projít až osmi různými fázemi (bezdětné manželství, rodina s malými dětmi, vstup nejstaršího dítěte do školy, odchod dospělých dětí z domova, odchod do důchodu, smrt jednoho z manželů). Možný (2008) připomíná, že ústřední pozici v těchto fázích má právě rodičovství. Domnívám se, že rodina s dítětem mladším tří let prochází vývojovou etapou, kterou Sobotková (2012) nazývá **stádiem narození a výchovy dítěte**. V zahraničí je zaužívaný pojem „childbearing family“, do kterého dle autorek Joronenové & Rantanenové (2014) spadá rodina s dítětem od narození do věku 2 a půl let. V tomto stádiu již proběhla volba partnera, případně uzavření manželství a rodina partnerská se přetáčí do roviny rodinné. Tato výrazná změna s sebou přináší mnohé výzvy, se kterými se rodina s různou intenzitou potýká.

2.1 Rodičovství jako nová životní role

Stát se rodičem a přijmout zodpovědnost, která s rolí otce či matky přichází – to je v lidském životě důležitý bod, který predikuje jistou vyzrálost jedince. Myslím si, že schopnost ztotožnit se s rodičovskou rolí závisí kromě zmíněné vyzrálosti partnerů i na tom, zda je dítě plánované a chtěné či v jakém životním kontextu do rodiny přichází. Tento názor zastávají i autoři Strong & Cohen (2017), kteří zároveň s oporou o Rossiovou (1968) vnímají rodičovství jako jistý přechod, pro který jsou signifikantní tyto vlastnosti:

- nevratnost (jakmile se dítě narodí, nelze vzít své rodičovství zpět)
- nedostatečná příprava (neexistuje způsob, jak se připravit na rodičovství)

- idealizace a romantické představy (přehnaná očekávání o rodičovství, která pak při nárazu do reality mohou působit zmatek a frustraci)
- tlak kultury a dané společnosti
- skutečnost, že rodičem se člověk může stát, aniž by to plánoval

Domnívám se, že výše zmíněné okolnosti mohou v budoucích rodičích zcela jistě vyvolat mnohé ambivalentní pocity, které s rodičovstvím, jakožto významným životním krokem, souvisí. Vágnerová (2007, s. 130) zdůrazňuje, že „*proces adaptace na rodičovství začíná již před narozením dítěte a přináší rozdílnou zátěž pro otce a matku.*“

Role matky je ve společnosti silně ukotvená. Předpokládá se, že v začínající rodině má matka svou nezastupitelnou roli. Je hlavní pečující osobou v životě dítěte, dbá na naplňování jeho potřeb, vytváří pro dítě stabilní a bezpečnou citovou základnu. Také se snaží o komplexní rozvoj dítěte a tráví s ním nejvíce času. Matky se ocitají v poměrně obtížné situaci, kdy jsou na ně kladeny mnohé požadavky. Společnost i média utvářejí jakýsi obraz dokonalé matky, která se ladně pohybuje ve vícero rolích najednou – býti matkou, manželkou, milenkou, hospodyní, a přitom se realizovat i v profesním životě, tak by se z mého pohledu dal charakterizovat soudobý ideál obrazu dokonalé matky. Vágnerová (2007, s. 129) tento jev definuje jako tzv. „*mýtus idealizované matky*“. Není divu, že pro mnohé je tento tlak značně frustrující a do jisté míry může ženám ztěžovat přijetí a ztotožnění se s jejich novou rolí. V této souvislosti Gabura (2012) poukazuje na několik aspektů, které mohou přímo ovlivňovat, jak se žena s rolí matky vypořádá. Podstatná je rozhodně hodnota, jakou žena mateřství a dítěti přisuzuje, dále pak ekonomické zabezpečení a podmínky, do kterých dítě přichází. Opomenout nelze spokojenost ženy v partnerském životě či její duševní i fyzické zdraví.

Otcovská role není ve společnosti ukotvena tolik jako role matky. Vágnerová (2007) uvádí, že společnost se k roli otce staví tolerantněji a přisuzuje jí menší prestiž – spíše ji vnímá jako jakési obohacení či doplněk role mateřské. Já se však domnívám, že role otce začíná oproti minulým létům ve společnosti rozhodně nabývat na důležitosti a stává se významnější. Ztotožňuji se s názorem Gabury (2012), který tvrdí, že otcovská role již zdaleka není vnímána jako okrajová pozice živatele rodiny, ale posouvá se mnohem více do emocionální a výchovné složky rodičovství. Lovasová (2006, s. 14) v této souvislosti také připomíná „*problematiku otcovské dovolené, kterou dnes můžeme považovat za plnohodnotnou alternativu dovolené mateřské*“. V současnosti tak můžeme být svědky mnoha případů, kdy v začínajících rodinách muži ke své otcovské roli přistupují aktivně, budují si s dítětem emocionální

vztah a k péči i výchově dítěte přistupují se samozřejmostí sobě vlastní. Domnívám se, že pro vybudování pevného emocionálního vztahu na úrovni otec-dítě, hraje nezastupitelnou roli především společně prožitý čas a jeho kvalita. V tomto kontextu Vágnerová (2007) popisuje některé aspekty, které otci mohou vytváření vztahu s dítětem znesnadňovat. Patří sem například nedostatečný pudový základ či chování a postoj partnerky, tedy matky dítěte.

Pokud na rodinu s dítětem mladším tří let nahlížíme jako na rodinu začínající, dá se předpokládat, že pro mnohé rodiče bude **péče o dítě i jeho výchova** oblastí dosud nepoznanou, neznámou. „*První dítě se obvykle rodí dvěma milujícím, avšak nekvalifikovaným rodičům, kteří si tak posléze testují své výchovné schopnosti a zručnosti*“ (Gabura, 2012, s. 106). Bez pochyby se jedná o období plné radostí, ale také starostí, strachů a nejistot, které začínající rodiče pocítují. Předpokládám, že v počátečním období rodičovství tyto strachy pramení především z obav, které se dotýkají kompetence a schopnosti rodičů pečovat o jejich dítě. Vágnerová (2007) v této souvislosti zmiňuje, jak obtížné a stresující pro začínající rodiče může zpočátku každodenní péče o malé dítě být. O to důležitější je, aby se do péče o dítě zapojili oba rodiče – tento aspekt autorka vnímá jako klíčový předpoklad pro zvládnutí tohoto náročného období. K tomuto se přiklání i Sobotková (2012), která doplňuje, že právě komplementarita začínajících rodičů v péči a výchově dítěte může výrazně ovlivnit rodinné klima a celkovou efektivitu rodičovství.

Jak dítě roste a prochází svým vývojem, tedy z novorozence se stává kojencem a posléze batoletem, mění se i jeho potřeby a nároky. Rodiče se tak intenzivněji zaobírají výchovou a vzděláváním svého dítěte. Zastávám názor, že informační exploze, která v současnosti prolíná naše životy, se této oblasti silně dotýká. Začínající rodiče se tak mohou lehce ocitnout v proudu nepřehledného množství článků, příruček, knih, dokumentů nebo návodů, jak správně vychovávat dítě, jak o něj pečovat, jak jej rozvíjet nebo jak být dobrým rodičem. Diverzita zdrojů a informací, která v této oblasti směrem k rodičům proudí, je patrná. Není divu, že někteří začínající rodiče mohou být pod vlivem tolika informací rozpačití nebo zmatení. V tomto ohledu je pak důležité uvědomit si, že neexistuje způsob, jak najít prostřednictvím těchto „náповěd“ optimální a univerzální řešení, neboť každá rodina je zcela specifickým systémem. Myslím, že pro začínající rodiče je jistě dobré mít k dispozici informace z různých zdrojů. Mnohem podstatnější se mi však jeví skutečnost, jak s těmito informacemi rodiče dále naloží. Podstatný rozdíl vnímám v tom, zda se rodiče prostřednictvím těchto informací nechávají inspirovat a spíše pak hledají vlastní cestu svého rodičovství nebo slepě přejímají poučky, ve kterých však mohou ztrácet vlastní rodičovskou identitu.

2.2 Dítě jako původce změn v rodině

Výše zmíněný přechod k rodičovství obvykle bývá pro začínající rodinu důležitou zátěžovou zkouškou. Dotýká se mnoha změn, kterým začínající rodina musí čelit. Většina těchto změn má společného původce – tím je dítě. Je přirozené, že první dítě s sebou do rodiny přináší mnoho nového, dosud nepoznaného.

Zřetelnou změnou projde jistě **denní režim rodiny**. Domnívám se, že na tuto změnu není možné se jakkoli připravit a pro mnoho rodin může tento aspekt být zatěžkávací zkouškou. Začínající rodiče se učí sladit domácí práce s péčí o dítě a vhodně si rozdělit své role. Gabura (2012) i Vágnerová (2007) se shodují, že s prvním dítětem se v rodině do jisté míry promění i požadavky na **prožívání volného času**. Některým rodinám se tak mohou značně zúžit možnosti například v tom kde a jakým způsobem budou trávit dovolenou nebo svůj volný čas. Domnívám se, že tento aspekt mohou začínající rodiče vnímat do jisté míry jako omezující. Na druhé straně vnímám, že se rodině mohou otevřít i zcela nové obzory a možnosti, jak si společný rodinný čas užít.

S dítětem rodina začíná také více řešit své **materiální a finanční zabezpečení**. Tuto souvislost popisuje i Majerčíková (2012). Ta připomíná, že problematika bydlení i hospodaření s penězi je v těchto rodinách většinou intenzivně skloňována. Dítě s sebou do rodiny přináší znatelnou finanční náročnost, která se s jeho věkem postupně navyšuje. Myslím, že pro začínající rodiče může být hospodaření s penězi vnímáno jako velká výzva. Zvláště pak v situaci, kdy je plně pracující pouze jeden z páru, což v těchto rodinách bývá běžný model. Gabura (2012) poukazuje také na problematiku bydlení u začínajících rodin. Finanční nedostupnost vlastního bydlení, nákladné podnájemy, vysoké úvěry nebo potíže se zadlužením – s těmito aspekty se začínající rodiny v oblasti bytové politiky rozhodně mohou potýkat, a často také potýkají. Jako řešení se někdy nabízí možnost spolubydlení začínající rodiny u prarodičů dítěte – tohle dvougenerační soužití však Gabura (2012) popisuje jako značně rizikové a potencionálně stresující pro obě strany.

Dále rodinu může překvapit, že s narozením dítěte někdy přichází také **úbytek kontaktů s širším okolím a přáteli**. Tento aspekt silněji pociťují ženy, které s dítětem nejčastěji zůstávají na mateřské dovolené. Vágnerová (2007) popisuje osamělost a pocity izolace, se kterými se matky mohou v tomto kontextu setkat.

Bez pochyby nejzásadnější proměnu však dítě přináší do partnerského vztahu svých rodičů. K tomuto tématu se podrobněji rozepisují v níže uvedené podkapitole 2.2.1.

2.2.1 Proměna partnerského vztahu a období 1. krize

Od chvíle, kdy se rodina rozroste o prvního potomka, dochází zcela přirozeně k **proměně partnerského vztahu rodičů**. „*Tato proměna nebývá okamžitá ani snadná, a přestože může vést k celkovému prohloubení intimacy a kvality partnerské vazby, projde skoro vždy několika kritickými obdobími, kdy se alespoň jeden z partnerů cítí špatně, je frustrovaný a má pocit nepochopení*“ (Vágnerová, 2007, s. 129). Zásadní je, že z partnerů se stávají rodiče - pozornost a láska se tak znatelně obrací i k dítěti. S tímto ruku v ruce přichází potřeba reorganizace dosavadního života, na něž byli partneři zvyklí. Tato reorganizace se dle Gabury (2012) dotýká především změny životního stylu, dále pak přeskupení v hodnotové orientaci rodiny či v prioritách obou partnerů. Zdá se, že dítě může partnerský vztah proměnit pozitivním i negativním způsobem.

Domnívám se, že vyzrálost rodičů a jejich ztotožnění se s rodičovstvím, je výrazným předpokladem pro **pozitivní dopad rodičovství** na partnerský vztah. Jestliže začínající rodiče mezi sebe dítě plně přijmou jakožto vyústění společné lásky, dítě se může v jejich vztahu stát velkou posilou. Matoušek (2003) popisuje pozitivní vliv sdílené radosti z vývoje a pokroků dítěte na partnerský vztah rodičů. Rodičovství dle autora může partnerský vztah posunout na zcela jinou, hlubší a kvalitnější rovinu. Vágnerová (2007) v tomto kontextu hovoří o dítěti jako o společném (ne však jediném) smyslu života partnerů. Autorka také uvádí, že dítě může v začínající rodině fungovat jako zdroj mnoha pozitivních zážitků a prožitků, které rodina zažívá. Myslím, že tyto prožitky mají potenciál rodinu stmelit, dávají jejím členům pocítit vzájemnou sounáležitost, pospolitost a posilují i celkové pozitivní klima v rodině.

Každá mince má však dvě strany – to platí i v rodičovství a jeho možném dopadu na partnerský vztah. Více autorů (Doss et al., 2009; Gabura, 2012; Matoušek, 2003; Mihelicová & Morawská, 2018; Možný, 2008; Říčan, 2014; Vágnerová, 2007) se shoduje, že s narozením prvního dítěte často přichází také **období 1. manželské nebo partnerské krize**. Ta se zpravidla objevuje po prvních třech měsících s dítětem a odeznívá v období 2 let věku dítěte. Zastávám názor, že taková krize má rozhodně potenciál partnerský vztah upevnit, ale také oslabit. Níže uvádím několik aspektů, které dle výše zmíněných autorů mohou k manželské popř. partnerské krizi výrazným způsobem přispět či ji přímo vyvolat.

Dítě jako středobod života rodičů

Jakmile se dítě v začínající rodině stane absolutním středobodem, do kvality partnerského vztahu se to dříve či později promítne. Gabura (2012, s. 108) tento jev popisuje jako situaci,

kdy „*rodiče zcela podlehnou extrémnímu pedocentrismu a rezignují tak na své osobní i partnerské potřeby.*“ Autor dále popisuje, jak v těchto případech mohou rodiče zcela upustit od svých zájmů a aktivit či omezit kontakty se širším okolím a přáteli. Takový postoj se pak negativním způsobem může dotýkat nejen kvality partnerského vztahu, avšak také samotného dítěte, pro které přílišná starostlivost může být spíše omezením.

Otec na druhé koleji

S mateřstvím se ženy vyrovnávají různými způsoby. Gabura (2012) například popisuje, že některé matky se na své první dítě mají tendence příliš upínat. V takovém případě se dítě stává středobodem jejich vesmíru, věnují mu veškerou svou pozornost a jsou až přehnaně ochránářské. Někdy dokonce partnera mohou stavět na okraj vztahu a odpírat mu možnost o dítě pečovat. Myslím, že tímto postojem matka může značně ohrozit vztah partnerský, avšak i vztah otce k dítěti. Mihelicová & Morawská (2018) v tomto kontextu popisují, jakou frustraci a vlnu negativních emocí otec díky tomuto mateřskému postoji může pociťovat. Situaci může komplikovat i případná nevyzrálость muže, který na roli otce dosud nebyl připraven a může se cítit přehlížený a zbytečný.

Začínající rodiče v boji s negativními pocity

Rodičovství jakožto zlomový mezník v životě člověka s sebou přináší přímo explozi různorodých pocitů. Kromě pocitů štěstí, radosti, spokojenosti a naplnění, se rodiče často potýkají i s pocity, o kterých už se tolik ve spojitosti s rodičovstvím nemluví. Matky se dle Vágnerové (2007) mohou potýkat s pocitem ztráty atraktivity, pociťovat nepochopení ze strany partnera či frustraci z náročnosti nové životní role. Mihelicová & Morawská (2018) zase popisují, pocity, které často vnímají otcové. Ti mohou s různou intenzitou pociťovat například omezení svobody a své nezávislosti, někdy také ohrožení svého postavení v rodině. Negativní pocity se tedy dotýkají obou partnerů. Jestliže se k těmto pocitům přidá i nedostatek otevřené komunikace, vytváří se beze sporu plodná půda pro vzklíčení 1. krize.

Ukazuje se tedy, že dítě vztah rodičů s jistotou ovlivňuje. Partnerský vztah prochází nutnou proměnou, která se v některých případech může překlenout do krize. Vágnerová (2007) to popisuje následujícím způsobem: „*Partneři na sebe nemají tolik času a jejich vztah se může dostat na úroveň emočně ochuzeného stereotypu. Chybí pozitivní společné zážitky, které potvrzují existenci citové vazby a pár dříve posilovaly.*“ Autorka zároveň připomíná, že s postupem času v začínající rodině dochází ke stabilizaci a průměrně vyrovnaný pár většinou toto období dokáže zdárně překlenout a využít jej ve svůj prospěch.

2.3 Prarodiče a rodina dítěte mladšího tří let

Jak již bylo uvedeno výše, s příchodem prvního dítěte se rodina často potýká se značně zatěžkavací zkouškou. Z velké části je tato zkouška spojena s přijetím nové sociální role – tedy role rodiče. Je třeba si uvědomit, že další role, která spolu s dítětem přichází, je **role prarodičovská**. Vágnerová (2007) říká, že podobně jako u rodičů, i prarodiče mohou tuto změnu vnímat jako důležitý mezník ve svém životě. Autorka dále uvádí několik znaků, které jsou pro prarodičovskou roli signifikantní. Mezi ně spadá například proměna vztahu prarodiče a jeho dítěte, jakožto začínajícího rodiče, dále jisté naplnění sociálního očekávání společnosti.

Nelze opomenout vnoučata – „*skrze ně jsou u prarodičů uspokojovány mnohé psychické potřeby*“ (Vágnerová, 2007, s. 284). Gabura (2012) doplňuje, že intenzivní působení prarodičů má zcela bez pochyby **na dítě a jeho výchovu vliv**. „*V naplňování psychických potřeb dítěte stojí totiž prarodiče hned za rodiči. Jsou většinou klidnější, vyrovnanější a často oproti přetíženým rodičům představují ostrůvek klidu a stability*“ Lovasová (2006, s. 6). Vnoučata jsou většinou pro prarodiče velkou radostí a mají zájem budovat si s nimi vztah, poskytovat jim svůj pohled na život, zprostředkovat jim prožitky a poznání, které pro ně mají nějakou hodnotu. Vnoučata pro prarodiče mohou být jakýmsi symbolem kontinuity rodu, ze kterého se těší a je pro ně zdrojem pozitivních emocí. Na druhé straně může dojít k uvědomění si vlastního stárnutí, u žen i k jakési lítosti nad ztrátou vlastní plodnosti. Dle Vágnerové (2007) tyto ambivalentní pocity většinou bez větších obtíží ustoupí a prarodiče se tak mohou plně vrhnout do své nové role. Bez pochyby nejsilnější očekávání, které s prarodičovskou rolí ruku v ruce přichází je otázka mezigenerační výpomoci. Myslím, že ta je pro začínající rodinu zvláště důležitá.

Na tom, že význam mezigeneračních vztahů a s tím spojené mezigenerační výpomoci, nabývá na důležitosti, se shoduje vícero autorů (Arberová & Timonen, 2012; Hasmanová Marhánková & Štípková, 2018). Petrová Kafková (2010) dodává, že nejsilněji je **mezigenerační výpomoc** patrná právě u začínající rodiny – především v období po narození dítěte, dále pak v období, kdy se matka navrácí do svého profesního života. Vágnerová (2007, s. 132) doplňuje, že pro rodinu jsou „*důležitou součástí společenské sítě vztahy s prarodiči, zejména pokud rodině nějakým způsobem pomáhají*.“ Matoušek (2003) však v této souvislosti poukazuje na skutečnost, jak může být pro mladou rodinu obtížné najít ideální míru této pomoci a následně ji skloubit s potřebou zachovat si vlastní autonomii. Autor dále uvádí, že působení prarodičů v životě rodiny nemusí mít vždy pozitivní nádech.

„Prarodiče v rodině mohou být vyžíváni jako zdroj lásky, ochrany a podpory, zároveň však jako zdroj konfliktů a hromosvod hostility“ (Gabura, 2012, s. 119). Autor dále uvádí, jak může vzájemná nedůvěra, konflikty či rivalita působit v rodině zbytečné potíže. Výše jsem zmiňovala, jak v současnosti nabývá na síle význam mezigenerační výpomoci. Gabura (2012) dále uvádí, že přijetí role prarodiče přirozeně souvisí i s tím, jak jsou prarodiče do života mladé rodiny zainteresováni a jakou zde mají pozici – tyto aspekty dále ovlivňují například i míru a způsob angažovanosti prarodičů v rodině. Na tomto místě bych ráda uvedla modely některých problémových situací, které v tomto kontextu v začínající rodině s prarodiči mohou nastat.

Když začínající rodiče nedovedou nastavit své hranice

Jakmile se pár rozroste o prvního potomka, často se na začínající rodinu upne pozornost z okruhu širší rodiny – především ze strany prarodičů. V našich podmínkách je přirozené, že prarodiče (především babičky) většinou právě v začátcích rodině nabízejí svou pomoc. Tato pomoc je většinou pro rodinu značně přínosná a potřebná. V některých případech však může tato výpomoc přerůst do situace, ve které se začínající rodiče nemusí cítit komfortně. Stává se, že některé babičky například začínající matky zahrnou přívalem nevyžádaných rad, mají tendence přebírat péči o dítě anebo potřebu neustále matku v jejím počinání opravovat. V tomto případě pak rodičům může připadat nemístné pomoc prarodičů odmítnout nebo naopak prarodiče na tato naléhání nereagují. Jestliže si rodina nestanoví pevné hranice v souvislosti s působením prarodičů v rodině, může být dle Matouška (2003) ohroženo nejen sebevědomí začínajících rodičů, nýbrž i pospolitost rodičovského páru.

Prarodiče „na baterky“

V protipólu přehnané (někdy i nevyžádané) angažovanosti se nachází prarodiče, kteří naopak preferují spíše okrajové působení v rodině svých dětí. Petrová Kafková (2010) v tomto kontextu hovoří o skupině prarodičů, kteří své stárnutí vnímají jako příležitost užívat si a věnovat se vlastním zálibám a potřebám. Hasmanová Marhánková & Štípková (2018) vysvětlují, že tento postoj u prarodičů neznamená nezájem o jejich děti či vnoučata. Tito prarodiče se samozřejmě o rodinu svých dětí zajímají, zároveň však ukládají důležitost vlastní seberealizaci a aktivnímu stárnutí. V začínající rodině tak působí spíše, když sami chtějí. Domnívám se, že přijmout tuto realitu může být pro některé začínající rodiče složité. Zvláště pak v situaci, kdy mají směrem k prarodičům mnohá nenaplněná očekávání (např. hlídání či pomoc s dítětem).

Prarodiče pod tlakem aneb výpomoc jako samozřejmost a povinnost

Zcela protichůdná je situace následující. Potřeba pomáhat svým dětem, především v době, kdy začínají žít vlastní rodinný život je na našem území stále pevně zakořeněná. Tento postoj české společnosti je často považován dokonce za „tradiční a samozřejmý“ Vágnerová (2007, s. 281). Od prarodičů se zkrátka očekává, že budou rodinu svých dětí podporovat, a to ve více směrech a různými formami. Autorky Hasmanová Marhánková & Štípková (2018) v tomto kontextu hovoří o možném přetěžování prarodičů. Ti se často sami nacházejí v produktivním věku, musí být tedy aktivní v profesním životě, zvládat péči o domácnost (někdy i o vlastní mladší děti), a zároveň se od nich očekává nasazení v péči a hlídání vnoučete. Není divu, že se v těchto případech prarodiče mohou cítit frustrovaní a nevyslyšení. Tomuto nepřispívá ani skutečnost, že „*se prarodiče často dostávají do situace, kdy jsou jejich rady a doporučení odmítány, zatímco pomoc a materiální podpora je přijímána*“ Vágnerová (2007, s. 281). Myslím, že se od prarodičů často očekává, že budou začínající rodině poskytovat oporu psychickou a finanční, zatímco do výchovy dítěte a chodu rodiny zasahovat příliš nebudou.

Domnívám se, že za určitých podmínek prarodiče v rodině mohou samozřejmě fungovat jako **zdroj podpory, moudrosti, mezigeneračního učení a porozumění**. Ideální samozřejmě je, pokud mezi rodinou a prarodiči panují dobré vztahy. K těm z mého pohledu může výrazně přispět vzájemný respekt, důvěra a otevřená komunikace na obou stranách. Právě ta je ostatně předpokladem všech zdravých a funkčních vztahů. Autorky Hasmanová Marhánková & Štípková (2018, s. 190) vnímají „*prarodiče jako významnou součást fungování rodinných vazeb.*“ S tímto názorem se ztotožňují i Arberová & Timonen (2012). Dvojice těchto autorů dále popisuje prarodiče jakožto významnou součást rodinné stability a často také „zachránce“ v době, kdy se rodiny začne intenzivněji dotýkat problematika harmonizace rodinného a profesního života.

2.4 Harmonizace rodinného a profesního života

Sladování rodinného a profesního života je pro začínající rodinu zpravidla velké téma. Nese s sebou mnohé otázky a protichůdné názory a zkušenosti. Nejčastěji se dotýká matky, která je s dítětem mladším tří let doma a uvažuje o svém návratu do zaměstnání. Já však považuji za důležité zmínit v tomto kontextu i otce. Ti jsou často postaveni před složitou situaci, kdy musí finančně zabezpečit rodinu, upevňovat své postavení v profesním životě, podílet se na péči a výchově dítěte, a zároveň dle Matouška (2003, s. 69) „*vynahradiť matce její sociální*

deprivaci. “ Domnívám se, že **nápor, který může být na otce kladen je poměrně zřetelný** a příliš se o něm nehovoří. Od roku 2018 je navíc novinkou, že na našem území mají muži možnost čerpat tzv. otcovskou dovolenou (Zákon č. 187/2006 Sb.) Tento krok lze s jistotou vnímat jako významné opatření na cestě k podpoře rodin v procesu harmonizace rodinného a profesního života. I přes zmíněné se však nejčastěji problematika harmonizace profesní a rodičovské role váže primárně k matkám.

Jakmile se začínající matka usadí a stabilizuje ve své mateřské roli, dříve či později začne přemítat i o své roli profesní. Tohle období je samozřejmě zcela individuální a váže se na něj několik dalších okolností. Klíčové pak může být vzdělání a profese ženy, její osobní priority a postoje nebo ekonomická situace dané rodiny. Domnívám se, že některé matky mohou mateřství vnímat jako své životní poslání a profesní rozvoj pro ně může být hodnotou zcela bezvýznamnou. Jestliže však pro matku její profesní růst hodnotu má, ocitá se před novým vývojovým úkolem. „*V něm musí harmonizovat jednotlivé role, vyrovnat se s komplexní zátěží a znovu získat profesní sebevědomí*“ (Vágnerová, 2007, s. 136). Právě sebevědomí dle Bleidornové et al., (2016) u matek v tomto období značně slábne a někdy může ženu v jejím profesním návratu do jisté míry i brzdit. Jako brzda může působit i mnoho dalších aspektů, kterým je třeba se přizpůsobit. Žena musí brát v potaz především rodinu a potřeby dítěte. Návrat do zaměstnání však může ztrpčít i zastaralá kvalifikace či ztráta původní pozice (Vágnerová, 2007). Osobně bych k výše zmíněným těžkostem přidala i patrný tlak společnosti, který mohou matky s dětmi mladšími tří let pociťovat. Na tento problém poukazuje například trojice autorů Hašková, Saxonberg & Mudrák (2012). Ti upozorňují na přítomnost společenského mýtu, který má v našich podmínkách stále silné kořeny a je značně rezistentní. Dle tohoto mýtu by matka s dítětem měla doma setrvat až do jeho tří let, neboť je to v naší společnosti považováno za přirozené a správné – autoři však upozorňují, že náhled touto poněkud konzervativní optikou, je zcestný, přežitý a pokoušejí se jej s oporou o aktuální výzkumná šetření vyvrátit.

Ukazuje se, že i přes notné těžkosti, se matky dětí mladších tří let do svého profesního života navrací a přikládají mu i jistou důležitost.

Na tomto místě považuji za příhodné zmínit autorku Paloncyovou (2014), která v rámci projektu *Nové formy denní péče o děti v ČR* předkládá výsledky výzkumného šetření *Péče 2013*. Toto výzkumné snažení je součástí zmíněného projektu a kromě jiného zjišťovalo například i nejčastější **důvody návratu matek do zaměstnání**. Zaobíralo se zde mimo jiné i matkami, které do zaměstnání nastoupily před dosažením třetího roku věku dítěte. Jako nejčastější

důvody pak Paloncyová (2014) uvádí nepříznivou finanční situaci rodiny nebo nabídku perspektivní pracovní příležitosti. Ukazuje se, pro některé matky je vstup na trh práce dopředu plánovanou záležitostí, o které mají jasno mnohdy ještě před narozením dítěte. Jedním z důvodů k návratu do zaměstnání může být i potřeba matky po kontaktu s lidmi. Je všeobecně známo, že na mateřské (později rodičovské) dovolené se matky často potýkají s jistými pocity izolace, mohou se cítit osamocené a v denním stereotypu i frustrované.

Jestliže se matka dítěte mladšího tří let rozhodne pro návrat do zaměstnání, predikuje se, že stěžejní otázkou pro ni bude, jak zaopatřit své dítě v době, kdy bude v zaměstnání. Zajištění **péče o dítě** je tedy důležitou podmínkou v návratu matky na trh práce. Tento předpoklad ve svém výzkumném šetření potvrzuje i Bartáková (2009). Tato autorka dále popisuje, jak je pro matky v oblasti zajištění péče o dítě důležitá **role otce a prarodičů**. Tyto blízké osoby matka preferuje při péči o dítě v době, kdy je v zaměstnání nebo je dítě nemocné. Považuji za důležité vzpomenout, že ne každá rodina má v dnešní době možnost využívat k péči o dítě prarodiče nebo širší rodinu. V těchto případech pak na scénu přicházejí služby, které péči o děti mladší tří let zajišťují. Problematice těchto služeb se mimo jiné věnuje i rodinná politika našeho státu. Domnívám se, že právě stát, popř. zaměstnavatelé v celém procesu harmonizace hrají důležitou roli.

2.4.1 Stát v procesu harmonizace rodinného a profesního života

Postavení státu a jeho politiky v otázce harmonizace pracovního a rodinného života – oblast, která se rodiny značně dotýká a nelze ji opomenout. Tento aspekt je pro matky, které by rády znovu participovaly na trhu práce, velmi podstatný. Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) ve svém dokumentu *Slučitelnost profesních a rodinných rolí* (2017) uvádí některá opatření, jenž svou povahou, mají přispívat k účinnému slučování života rodinného a profesního. Tato opatření by se dala rozlišit do dvou základních odnoží - opatření pracovní-právního charakteru a opatření týkající se služeb zajišťujících péči o děti.

Pod **pracovní-právními opatřeními** se skrývá především mateřská, otcovská a rodičovská dovolená, dále opatření z oblasti pracovního práva (možnost upravené pracovní doby, využívání zkrácených úvazků, práce z domova a další (MPSV, 2017). Otázkou však zůstává, jak tato opatření (především ta z oblasti pracovního práva) v realitě fungují. Podle autorek Splavcové & Kropáčkové (2016) začínající rodiny v současnosti nemají ze strany státu potřebnou podporu. Česká republika se sice může pyšnit štědrým sociálním systémem, který

zahrnuje například nadprůměrnou délku mateřské i rodičovské dovolené, na rodiče s profesními ambicemi však dle autorek příliš pomýšleno není. Zásadní mezery v této oblasti autorky spatřují například v nedostatku částečných nebo polovičních úvazků. Paloncyová (2014) tento nedostatek vnímá také, zároveň však připomíná, že v posledních letech na trhu práce možnost částečných úvazků začíná vzrůstat.

Je logické, že pracovní – právní opatření by se měla vhodně doplňovat s **nabídkou služeb zajišťujících péči o děti**. Jak již bylo zmíněno výše – zajištění péče o dítě je pro matku vracející se na trh práce, naprostou prioritou. Poloncyová (2014) odkazuje na výzkum *Péče 2013*. Zde se mimo jiné zjišťovalo, jaký typ péče o dítě mladší tří let matky preferují, a jaký v realitě skutečně využívají. Ukázalo se, že:

- do 1 roku matky preferují být se svým dítětem doma, pokud však částečně pracují, péče je dítěti nejčastěji poskytována ze strany rodiny, výjimečně chůvy
- v rozmezí 1-2 let věku dítěte matky preferují taktéž péči ze strany širší rodiny, dále pak využívají služeb chůvy a spíše ve výjimečných případech některá institucionální zařízení (jesle, popř. mateřskou školu)
- ve věku 2-3 let dítěte si téměř polovina matek přeje alespoň částečný návrat do zaměstnání. V péči o dítě by si přály alespoň částečně využívat institucionální zařízení (nejčastěji jesle nebo mateřskou školu), v realitě však využívají nadále spíše péči ze strany rodiny. Tento rozpor mezi představou a realitou dle Průchy (2016) může souviset s nedostatečnou kapacitou institucionálních zařízení, popř. s finanční situací rodiny.

V tom, že nabídka služeb zajišťujících péči o děti mladší tří let je na našem území nedostatečná, se shoduje vícero autorů (např. Hamplová et al., 2010; Průcha, 2016; Křížková et al., 2011; Splavcová & Kropáčková, 2016). „*Pozornost rodinné a návazné politiky by se proto měla soustředit zejména na rodiče dětí ve věku 2-3 let*“ (Průcha, 2016, s. 56). O tom, jaké možnosti v současnosti tyto rodiny ve vztahu k péči o své dítě mají, se budu mimo jiné věnovat v následující kapitole.

3 INSTITUCIONÁLNÍ PŘEDŠKOLNÍ EDUKACE V RANÉM VĚKU

Oblast preprimární pedagogiky v posledních letech zaznamenala mnoho změn, často na ni byla upírána pozornost a čelila také několika výzvám. Domnívám se, že tyto výzvy měly potenciál preprimární pedagogiku v jejím postavení upevnit. Institucionální edukace dětí mladších tří let by se dala vnímat jako jedna z výzev poslední doby. Právě zařazování dětí raného věku do zařízení zajišťujících institucionální předškolní edukaci, se poslední roky stává předmětem zájmu široké laické i odborné veřejnosti. Důvodů, proč je na tuto problematiku dlouhodobě soustředěna pozornost, je hned několik. Za ten stěžejní pak považuji úzkou provázanost s procesem harmonizace rodinného a profesního života dnešních rodin (více viz kapitola 2.4). S tímto jde ruku v ruce i potřeba zajistit právě institucionální edukaci pro děti mladší tří let. Majerčíková et al. (2015) v tomto kontextu připomíná skutečnost, že je na místě, aby preprimární pedagogika tuto novou výzvu reflektovala a vhodně ji implementovala tak, aby byla zachována její vědecká nosnost. S tímto pak dle mého souvisí i nutnost aktualizace pojmosloví v oblasti preprimární pedagogiky.

Jestliže nahlédneme do terminologie vymezující **institucionální předškolní edukaci v raném věku**, zjistíme, že zde panují mnohé nejasnosti. Autoři Syslová, Borkovcová & Průcha (2014, s. 17) při objasnění tohoto pojmu nacházejí oporu v mezinárodním označení *Early Childhood Education and Care (ECEC)*, což by se do našich podmínek dalo přeložit jako „vzdělávání a péče v raném věku“. Autoři dále zpřesňují, že se v tomto pojetí jedná o „výchovu a vzdělávání dětí od narození do šesti let.“ Považuji za důležité zmínit, že pojem „raný věk“ jsme na našem území zvyklí užívat spíše ve spojitosti s vývojovou psychologií. „V zahraničí je tento pojem používán běžně pro celé období vývoje dítěte a to od narození až po vstup do primárního vzdělávání“ (Syslová et al., 2014, s. 15-16). Disproporce mezi českou a zahraniční terminologií je zde jasně patrná.

I přes značné terminologické těžkosti jsem se pro účely této práce rozhodla institucionální předškolní edukaci v raném věku vymezit s oporou o Průchu (2016, s. 15) jako „**institucionální vzdělávání s příslušnými vzdělávacími programy pro děti od narození, resp. od věku 1 roku do věku 3 let**“ (Průcha, 2016, s. 11). Autor pro zjednodušení uvádí termín „*rané vzdělávání*“. Upozorňuji tedy, že v práci tento termín vnímám jako synonymum se souslovím institucionální předškolní edukace v raném věku.

Dále považuji za důležité zabývat se mimo jiné i legislativou, která na našem území rané vzdělávání vymezuje.

Rané vzdělávání se u nás váže na několik zákonných norem. Průcha (2016, s. 73) pak uvádí ty nejzákladnější, a sice:

1. *Zákon č. 46/2019 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*
2. *Zákon č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů*
3. *Zákon č. 455/1991 Sb., živnostenský zákon*
4. *Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*

Ukazuje se tedy, že legislativa na našem území institucionální předškolní edukaci v raném věku vymezuje. Legislativní rámec celé problematiky je samozřejmě mnohem obsáhlejší a podrobně jej ve své publikaci rozpracovala například Syslová (2015).

Legislativní vymezení tvoří v oblasti raného vzdělávání jakousi pevnou základnu, na jejímž pozadí dochází ke konkrétní edukaci dětí raného věku. „*Ta se pak odvíjí od typu institucionálního prostředí, ve kterém se edukace realizuje, a věku dítěte vůči, kterému se její postupy uplatňují*“ (Majerčíková et al., 2015).

V následujících podkapitolách uvádím, jakým způsobem rané vzdělávání v našich podmínkách může reálně probíhat. Nejprve se zaměřuji na přehled několika předškolních zařízení, která rané vzdělávání poskytují. Zvláštní pozornost pak věnuji veřejným MŠ, které mají přímou vazbu na výzkumné šetření v praktické části práce.

3.1 Zařízení pro institucionální předškolní edukaci v raném věku

Poptávka po předškolních zařízeních, která poskytují edukaci dětí mladších tří let, v posledních letech značně stoupá. Diverzita těchto zařízení je patrná. Avšak každé takové zařízení má své limity, benefity i jisté zvláštnosti. Domnívám se, že pro mnoho rodičů může být někdy obtížné se v konkrétní nabídce vyznat. V této kapitole se tedy pokouším o stručné zpřehlednění nabídky, která v této oblasti aktuálně je. Považuji za důležité připomenout, že v následujícím přehledu chybí veřejná MŠ. Problematice veřejných MŠ se věnuji podrobněji v podkapitole 3.2. Zároveň považuji za důležité zmínit, že s ohledem na vymezení raného vzdělávání, (viz předchozí kapitola) se soustřeďuji prioritně na předškolní zařízení s příslušným vzdělávacím programem (RVP PV, 2018) nebo plánem vzdělávání a péče (MPSV, 2018), který z něj vychází. Domnívám se, že přítomnost a využívání těchto dokumentů v daných zařízeních je pro institucionální předškolní edukaci v raném věku klíčové.

Soukromé a církevní MŠ

V uplynulých letech navyšující se poptávka rodičů dala vzniknout mnoha soukromým MŠ. Zřizovatelé se tak snaží napomoci harmonizaci rodinného a profesního života. Tato zařízení „*mohou zakládat a provozovat jak soukromí zřizovatelé, tak církve a náboženské společnosti. Zřízení soukromé mateřské školy může být provázeno zápisem do školského rejstříku (podle § 141 školského zákona č. 561/2004 Sb.). Zápis s sebou obnáší mnoho požadavků týkající se vybavení, fungování, řízení a personálního zabezpečení školy*“ Průcha (2016, s. 124). Pro rodiny s dětmi mladšími tří let jsou tyto MŠ dobrou volbou, neboť se zde s dětmi tohoto věku počítá, krom toho je zde většinou i nadstandardní nabídka například ve formě výuky cizího jazyka či možnost flexibilní provozní doby (Průcha, 2016). V sektoru soukromých MŠ se objevují například i školy se zaměřením na výuku anglického jazyka, lesní MŠ, dále pak MŠ různých alternativních směrů – např. Waldorfské školy či Montessori školy. Majerčíková et al. (2015) však upozorňuje na možná rizika soukromého sektoru. Na takové MŠ se například nevztahuje povinnost zapsat se do rejstříku škol. Tímto aspektem může být značně ohrožena kvalita edukace, jenže je v zařízení realizována. Zařízení totiž v tomto případě nespadá pod kontrolní orgán České školní inspekce. Osobně vnímám také velkou nevýhodu ve výši školného, které rodiče v těchto zařízeních musí platit. Domnívám se, že pro mladou, začínající rodinu může být tato skutečnost značně odrazující.

Firemní MŠ

Samostatnou zmínku si zde rozhodně zaslouží firemní MŠ, které se v posledních letech také těší velkému zájmu a významně v rodinách s dětmi mladšími tří let přispívají k harmonizaci rodinného a profesního života. Tyto MŠ „*mají být zaměstnaneckým bonusem, který zvyšuje atraktivitu firmy, podporuje brzký návrat zaměstnanců či zaměstnankyň z rodičovské dovolené, a zároveň snižuje jejich fluktuaci*“ Majerčíková et al. (2015, s. 69). Podobně jako ve výše uvedených zařízeních, i zde jsou vítány děti mladší tří let. Průcha (2016) uvádí, že tyto MŠ mohou být zřízeny trojím způsobem, z nichž každý má svá specifika. Ve vztahu ke kvalitě předškolní edukace se nejlépe jeví zřízení podle školského zákona.

Dětské skupiny

Problematika dětských skupin byla v posledních letech v médiích i ve společnosti často diskutována. „*Dětské skupiny vznikají podle zákona č. 247/2014 Sb. a jsou určeny pro děti od 6 měsíců do doby zahájení povinné školní docházky. Mohou být provozovány jako skupiny malé, střední nebo velké a provozovateli mohou být zaměstnavatelé, neziskové organizace*

nebo třeba vysoké školy“ (Průcha, 2016, s. 131). I přes to, že se nejedná o vzdělávací instituci, zpracovává se zde „tzv. plán výchovy a péče, kterým se pečující osoby řídí, když pro děti připravují program. Plán by měl vymezovat základní požadavky a podmínky pro činnost dětské skupiny a zahrnovat všechny složky výchovy (rozumovou, pracovní, mravní, estetickou a tělesnou)“ MPSV (2017, s. 14).

Mikrojesle

Dříve měly péči o děti mladší tří let pod svou taktovkou především jesle. V roce 2013 však tato zařízení na našem území zcela zanikla. *„Ty, které zůstaly, byly přeměněny v jiná zařízení. Obvykle se staly dětskou skupinou nebo některou z živností péče o děti“ (MPSV, 2017).* V současnosti se setkáváme s projektem MPSV (2017), který zařazuje tzv. mikrojesle. Do těchto zařízení mohou rodiče umisťovat děti od půl roku do 4 let věku. Kolektiv čítá maximálně 4 děti na pečující osobu a velkým pozitivem je povinnost vytvořit tzv. plán vzdělávání a péče. *„Ten slouží jako návod pro každodenní práci s dětmi, ale také poskytuje důležité informace pro rodiče, kteří mají možnost seznámit se s principy a metodami, podle kterých se bude s dítětem pracovat. Materiál vychází z Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání“ MPSV (2018, s. 8).*

Okrajově zmíním i některé další **možnosti zajištění péče** o děti mladší tří let. Do této oblasti spadají například služby **chůvy**. *„Ta potřebuje získat profesní, ale i živnostenské oprávnění ve formě vázané živnosti dle zákona č. 455/1991 Sb. Tato služba se však zaměřuje pouze na péči o děti, je finančně náročná a není možná kontrola její kvality“ (Splavcová & Kropáčková, 2016, s. 19).* Do této oblasti spadají dle autorek například i **mateřská centra, dětská centra či hlídací koutky**. Upozorňuji však, že kvalita těchto zařízení je sporná a chybí zde vzdělávací program i kontrolní činnost ze strany státu.

Jako další možnosti zajištění péče (nikoli cílené edukace) dětí raného věku, pak autorky (Splavcová & Kropáčková, 2016) uvádějí některé možnosti péče, které lze označit jako neprofesionální. Spadá sem například **sousedská nebo příbuzenská výpomoc**, kterou nejčastěji zajišťují prarodiče dítěte.

Ukazuje se, že možností, jak zajistit edukaci (popř. péči) dítěte raného věku je poměrně hodně. Přesto je třeba připomenout, že většina z výše uvedených možností je značně finančně náročná nebo zde nelze garantovat jistou úroveň kvality a profesionality daného zařízení. Tyto aspekty mohou být pro mnohé rodiny klíčovým důvodem, proč preferují a volí pro své dítě mladší tří let veřejnou MŠ.

3.2 Veřejná MŠ jako zařízení pro institucionální předškolní edukaci v raném věku

I přes rostoucí počet výše zmíněných zařízení, má veřejná MŠ stále v oblasti preprimární edukace výsadní postavení a tradici. „*Veřejné MŠ jsou zřizovány státem, krajem, obcemi nebo svazkem obcí. Jsou zapsány do rejstříku škol, mají nárok na financování ze státního rozpočtu a jejich fungování se řídí zákonem č. 561/2004 Sb.*“ (Průcha, 2016, s. 122). Také se řídí dle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (2018), s jehož oporou dále vypracovávají vlastní Školní vzdělávací program (dále jen ŠVP). Zákon jim zároveň ukládá povinnost provádět vlastní hodnocení a kvalitu MŠ pravidelně kontroluje Česká školní inspekce.

Školský zákon pak upřesňuje, že „*předškolní vzdělávání se organizuje pro děti zpravidla ve věku od tří do šesti let, nejdříve však pro děti od 2 let.*“ Z této formulace je patrné, že zařazení dětí mladších tří let do veřejné MŠ je možné.

Splavcová & Kropáčková (2016, s. 15) však připomínají, že pro mnoho rodičů dětí mladších tří let zůstává veřejná MŠ stále nedostupnou. Klíčový důvod autorky spatřují ve skutečnosti, že „*s problematikou přijímání dětí raného věku se několik let veřejné MŠ z kapacitních důvodů vůbec nezabývaly.*“ K tomuto nezájmu přispěla i nedostatečná poptávka ze strany rodičů. Tato situace se však během uplynulých let značně proměnila. V současnosti je na problematiku sladování profesního a rodinného života kladen mnohem větší důraz. Také přibývá žen, které cítí potřebu profesně se rozvíjet a tato oblast má pro ně důležitou hodnotu. V praxi se tak s dětmi mladšími tří let ve veřejných MŠ můžeme již poměrně dlouhou dobu setkat. Jejich počet se dokonce postupně navyšuje. To ostatně se svým výzkumným šetřením dokládá například i Majerčíková et al. (2015). Pravdou zůstává, že v současné době poptávka rodičů vysoce převažuje nabídku veřejných MŠ. Situace však v realitě není tolik bezvýhodná, jak by se mohlo zdát. „*V některých regionech, kde se porodnost opět snižuje, se díky navýšení míst v mateřských školách již otevřela možnost pro přijímání dětí mladších tří let*“ Splavcová (2015, s. 11). Z vlastní zkušenosti také vím, že v praxi je zcela běžné, že jsou tyto děti přijímány zpravidla do menších (nejen) vesnických MŠ, kde je to z kapacitních důvodů možné, někdy i vítané.

Takové MŠ se pak ocitají před velkou výzvou. Musí se totiž na příchod dětí mladších tří let vhodně připravit a mnohé těmto dětem uzpůsobit. S oporou o vícero autorů (MŠMT 2017; Splavcová, 2015; Splavcová & Kropáčková, 2016; Syslová, Borkovcová & Průcha, 2014)

jsem se pokusila tato opatření nastínit a krátce vysvětlit jejich spojitost se zajišťováním předškolní edukace dětí mladších tří let. Tento přehled pak uvádím v příloze P1.

Právě edukace těchto dětí je totiž v odborných i laických kruzích vnímána jako diskutabilní. Objevují se hlasy, které uvádějí, že u dětí raného věku MŠ působí spíše funkcí výchovnou či pečovatelskou, nežli edukační. Dle Syslové et al (2014) se však tento postoj přinejmenším v odborných kruzích začíná pomalu měnit. Ze své zkušenosti mohu říct, že v prostředí MŠ edukaci těchto dětí vnímám a často zaznamenávám. Zároveň však vnímám silnou provázanost této oblasti s rodinou daného dítěte a jejím postojem k MŠ jakožto instituci poskytující předškolní edukaci.

3.2.1 Vztah mezi veřejnou MŠ a rodinou dítěte mladšího tří let

Jakmile rodině s dítětem mladším tří let vstoupí do života veřejná MŠ, dává se vzniknout velmi zvláštnímu vztahu. Otevírá se vztah, který predikuje téměř každodenní osobní kontakt, vzájemnou spolupráci, otevřenost, důvěru a respekt. Majerčíková (2015, s. 34) tento vztah označuje za specifický a jeho specifickou pak spatřuje právě v možnosti každodenního kontaktu MŠ s rodiči. „*Otevírá se tak široký prostor rodiče informovat, motivovat či přesvědčovat ke společné spolupráci.*“ Právě **spolupráce** je ve vztahu MŠ a rodiny s dítětem mladším tří let velmi důležitá. „*Kvalitně nastartovaná spolupráce mezi první vzdělávací institucí a rodiči ovlivňuje nadále ochotu rodičů spolupracovat i s dalšími vzdělávacími institucemi*“ (Splavcová & Kropáčková, 2016, s. 109).

Považuji za důležité připomenout, že pro většinu rodin s dítětem mladším tří let je veřejná MŠ vůbec první vzdělávací institucí, se kterou jejich dítě přijde do kontaktu. Není divu, že rodina tento mezník velmi prožívá a usiluje o jeho hladký průběh. Rodiče dětí raného věku jsou zpravidla MŠ otevřeni, ta pak „*s nimi spolupracuje s cílem vyvíjet aktivity a organizovat činnosti ve prospěch rozvoje dětí a prohloubení vzdělávacího a výchovného působení mateřské školy, rodiny a společnosti*“ (Vyhláška č. 14/2005 Sb.) Syslová et al. (2014) uvádí, že tato spolupráce a zapojování rodičů do edukačního procesu, může mít blahodárny vliv na kvalitu a efektivitu raného vzdělávání dítěte v MŠ. Já se domnívám, že tento vliv může působit pozitivně i na rodinu samotnou.

Domnívám se, že spolupráce mezi MŠ a rodinou dítěte mladšího tří let bude mírně odlišná od spolupráce s rodinou, která do MŠ dává dítě starší. Rodiče takto malého dítěte mohou pociťovat mnohé ambivalentní pocity, které jim MŠ může pomoci zpracovat. V následující

části jsem se pokusila shrnout, jak takový vztah mezi MŠ a rodinou dítěte mladšího tří let může vznikat, utvářet se a případně i dále prohlubovat.

Začátek vztahu mezi MŠ a rodinou dítěte mladšího tří let

K prvnímu kontaktu a počátku vztahu mezi MŠ a rodinou dochází zpravidla v době, kdy se rodina začne zajímat o zařazení svého dítěte do MŠ. V této době se většinou rodiče setkají s ředitelkou MŠ, která jim sdělí základní informace o možnostech přihlášení dítěte mladšího tří let k předškolní edukaci, popř. poskytne dotazník k vyplnění. Setkání je to většinou čistě informativní a má formální charakter. Důležitým krokem je dle Lažové (2013) následná **třídní schůzka** s učitelkou, která by dané dítě ve své třídě měla mít. Na této schůzce mají rodiče příležitost seznámit se blíže s pravidly, řádem, chodem či vzdělávacím programem a filozofií dané MŠ. Splavcová & Kropáčková (2016) však upozorňují, že tuto schůzku rozhodně nejde vnímat jako ideální začátek vztahu mezi rodinou a MŠ. Mnohem důležitější je podle autorek následné neformální setkávání s rodinou a učitelkou. Učitelka by se pak měla upřímně zajímat především o dítě. Vezmeme-li v potaz, že dítě mladší tří let dosud není příliš řečově vybavené, bude s ním komunikace pro učitelku značně obtížná. Určitě se tedy preferují informace o tom, jak je dítě například zvyklé usínat, stolovat, jestli má nějaké specifické projevy chování apod. V tomto je pak velmi důležitá autenticita rodičů. Ti by měli pravdivě učitelku seznámit se vším, co by jí mohlo pomoci v práci s dítětem. Společným zájmem obou stran by mělo být především usnadnění adaptace dítěte v MŠ. Syslová (2015) také zmiňuje výhodu **adaptačního programu**, jehož se rodiče s dítětem mohou účastnit ještě před nástupem do MŠ. Ze svého pohledu tyto programy vnímám jako dobrou příležitost i pro učitelku, která tak má možnost rodinu blíže poznat.

Postupné utváření vztahu mezi MŠ a rodinou dítěte mladšího tří let

Jakmile dítě mladší tří let MŠ začne navštěvovat, je spolupráce mezi rodinou a MŠ velmi potřebná. Adaptace takto malého dítěte může být problematická, většinou má však zcela přirozený průběh. Ze své praxe vím, že během prvních měsíců je pro rodiče klíčová komunikace s učitelkou. Rodiče takto malých dětí vyžadují **intenzivnější komunikaci ze strany učitelky**, což ostatně potvrzují i Splavcová & Kropáčková (2016). Je velmi důležité, aby učitelka rodiče neodbyla a potřebný čas jim pokud možno věnovala. Trpělivost, odbornost spolu s lidským přístupem učitelky může utváření vztahu s rodinou v tomto období pozitivně ovlivnit (Lažová, 2013). Nelze opomenout ani postoj rodičů směrem k učitelce. Neměli by se obávat s ní poradit, její případné rady by také neměli ignorovat, neboť učitelka je ve své

profesi odborníků a opírá se o teoretické poznání i své praktické zkušenosti. Lažová (2013) dále upozorňuje, že učitelky by rozhodně měly dbát na hranici rodičovských kompetencí a myslet na to, že MŠ především doplňuje výchovu dítěte v rodině.

Prohlubování vztahu mezi MŠ a rodinou dítěte mladšího tří let

Jakmile se dítě mladší tří let v MŠ úspěšně adaptuje, nastupuje z mého pohledu období, kdy se rovina vztahu mezi rodinou a MŠ může prohlubovat. Toto prohlubování může „stavět na základech kvalitní komunikace, schopnosti naslouchání, vzájemné interakci, toleranci, empatii, na vzájemném respektu a porozumění“ (Splavcová & Kropáčková, 2016, s. 112). V tomto čase se dá předpokládat, že rodiče již o učitelce mají vytvořen jakýsi obraz, což je samozřejmě vzájemné. Domnívám se, pozitivní a přátelský vztah mezi rodinou a MŠ má bez pochyby pozitivní vliv i na dítě.

V procesu utváření a prohlubování vztahu MŠ a rodiny dítěte mladšího tří let hraje bez pochyby významnou roli **komunikace**. Efektivní, otevřená komunikace, která je doplněna o schopnost naslouchat se mi jeví jako ideální. Komunikace mezi rodinou a MŠ samozřejmě může probíhat mnoha různorodými způsoby. Lažová (2013) pak některé z forem a metod komunikace uvádí (např. třídní schůzky, osobní konzultace, společné akce, nástěnky, E-mail, webové stránky školy a další).

Se vztahem MŠ a rodiny pak z mého pohledu úzce souvisí i **míra a způsob zapojení rodičů** do chodu zařízení nebo přímo edukační reality. V některých MŠ je běžnou praxí, že rodiče mají možnost po předchozí domluvě vstupovat například do řízené dopolední činnosti či se aktivně podílejí na inovacích školního vzdělávacího programu MŠ. Často se mohou zapojovat i formou finančních či materiálních darů, výpomocí na akcích, poskytnutím služby pro MŠ apod. Majerčíková (2015) však odhaluje, že takovéto úzké vazby mezi rodinou a školou mohou být také značně diskutabilní.

4 SHRUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI

Současnou rodinu je těžké jednotným způsobem vymezit. Ukazuje se, že na pozadí postmodernity prochází mnohými proměnami, které na ni mohou působit. Někteří autoři v tomto kontextu hovoří o tzv. krizi rodiny. Otázkou však zůstává, zda se jedná skutečně o krizi nebo spíše přirozený vývoj, kterým rodina jakožto instituce odjakživa prochází. Úzkou provázanost pak lze identifikovat ve vztahu výše zmíněných proměn a jejich vlivu na fungování a celkovou funkčnost rodiny.

Rodina s dítětem mladším tří let je jednou ze současných rodin, které se výše zmíněné výrazně dotýká. Taková rodina čelí mnohým výzvám, především pak v procesu sladování rodinného a profesního života. Zde je pak postavena před nutnost zajistit a zvolit pro své dítě raného věku buď zařízení poskytující institucionální předškolní edukaci, nebo jiné předškolní zařízení poskytující péči o děti raného věku.

Ukazuje se, že poptávka rodičů po institucionální předškolní edukaci dětí mladších tří let výrazně stoupá a v současnosti také převyšuje nabídku MŠ. Vzniká tak prostor pro soukromý sektor nebo jiné formy předškolních zařízení. Finanční náročnost je zde však mnohdy natolik velká, že rodiče raději preferují a pokud je to umožněno, tak i reálně volní veřejnou MŠ, jakožto instituci poskytující předškolní edukaci v raném věku. Ta má ve vztahu k dětem raného věku jistá specifika.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

Praktická část práce je dedikována výzkumnému šetření rodiny dítěte mladšího tří let, které je v institucionální předškolní edukaci. Nutno podotknout, že zmíněnému výzkumu předcházela svědomitá příprava – především studium odborné literatury z oblasti rodinné či vývojové psychologie, sociologie a pedagogiky, dále pak účast na několika konferencích pro odbornou veřejnost zabývajících se právě rodinnou problematikou. Pro samotný výzkum byla zvolena výzkumná strategie vícepřípadové studie. Tento výzkumný design vnímám jako vhodný právě pro hlubší porozumění rodině – jakožto systému, ve kterém se projevuje nepřehledné množství proměnlivostí a složitostí, jimiž je také detekován.

5.1 Výzkumné cíle a otázky

Hlavní výzkumný cíl:

Odkrýt obraz rodiny dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ.

Dílčí výzkumné cíle:

- 1) Odhalit, co se skrývá na pozadí každodenního života rodiny dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ.
- 2) Odkrýt, proč rodiče zařazují dítě mladší tří let do veřejné MŠ.
- 3) Rozkrýt, co veřejná MŠ přináší do života rodiny dítěte mladšího tří let.

Na základě stanovených výzkumných cílů byly určeny následující výzkumné otázky.

Hlavní výzkumná otázka:

Jaký je obraz rodiny dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ?

Dílčí výzkumné otázky:

- 1) Co se skrývá na pozadí každodenního života rodiny dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ?
- 2) Proč rodiče zařazují dítě mladší tří let do veřejné MŠ?
- 3) Co veřejná MŠ přináší do života rodiny dítěte mladšího tří let?

5.2 Výzkumná strategie a kvalita výzkumu

S ohledem na hlavní výzkumný cíl, jsem zvolila strategii vícepřípadové studie. Prostřednictvím této výzkumné koncepce jsem se pokusila o zachycení složitosti vztahů a případů jako takových. Hendl (2016) uvádí několik možných typů případových studií, mezi které spadá i tzv. studium sociálních skupin, jež je charakterizováno jako prozkoumání malých skupin např. právě rodin, ve kterých se posléze analyzují vztahy a aktivity, které jsou zde přítomny. Yin (2014) upozorňuje, že vícepřípadová studie je strategií, nikoli metodou a je tedy možné nahlížet na ni jako na příležitost skutečně hlubokého poznání případů v celé jejich složitosti a síle, což se jeví pro účel tohoto výzkumu jako klíčové. Při výběru metod, kterými bych nasýtla tuto výzkumnou strategii, jsem zvolila dvě výzkumné metody. Švaříček & Šed'ová (2014) považují v této výzkumné strategii za klíčové zvolit primárně kvalitativní metody, které je možno s ohledem na výzkumnou otázku doplnit metodami, jež jsou uplatňovány i v kvantitativním typu výzkumu. Ve své strategii jsem však inklinovala k čistě kvalitativní orientaci, neboť je mi kvalitativně orientovaný výzkum blízký a pro hlubší vnoření se do příběhů jednotlivých případů se mi jevil jako vhodnější.

Ve výzkumu je zapojeno celkem 6 rodin – tedy případů výzkumu. Tyto rodiny se staly klíčovými subjekty mého zkoumání. Do příběhů těchto rodin jsem měla ambici hlouběji se vnořit, a porozumět jim v celé jejich komplexitě. Jedním z rysů strategie případové či vícepřípadové studie, je pak její longitudinální charakter. Švaříček & Šed'ová (2014) odkazují na skutečnost, že právě dlouhodobá forma spolupráce s jednotlivými případy má pozitivní vliv na celkové výsledky výzkumného šetření. Toto doporučení jsem si vzala za své a výzkumným šetřením jsem pokryla celkově půl rok, což z mého pohledu výrazně zvýšilo jeho kvalitu. Mezi další aspekty, které vymezují charakter případové studie, pak dle Švaříčka & Šed'ové (2014) spadá důležitost porozumění případu v jeho přirozeném prostředí, což s sebou nese možnost zachytit objekt v celé jeho komplexnosti. Jednotlivé případy, tedy rodiny, jsem se prioritně snažila zkoumat vždy v jejich přirozeném prostředí, i když ne vždy to bylo možné. Z výše zmíněného vyplývá, že strategie vícepřípadové studie může generovat obrovské kvantum dat, a to hned z několika zdrojů. Hendl (2016) připomíná, že získaná data by měla být především pružná – a to do jejich množství i rozličných typů zdrojů, odkud pocházejí.

V otázce zajištění **kvality** kvalitativního výzkumu jsem se primárně soustředila na aspekt, pro kvalitativní výzkum tolik typický, a sice míru subjektivity výzkumníka, která v tomto

typu výzkumu vždy nějakou měrou figuruje. Hendl (2016) připomíná, že subjektivita výzkumníka je nedílnou součástí kvalitativního výzkumu a je třeba si uvědomit, že je i potřebná, neboť je to právě výzkumník, kdo zde musí vložit i něco „ze sebe“ - ať už jsou to postoje či jeho názory. Je zřejmé, že u mě, jakožto u začínajícího výzkumníka, do jisté míry docházelo k identifikaci se zkoumanými jevy. Zároveň však bylo mou snahou udržovat si tolik potřebný kritický distanc a pracovat ve výzkumném procesu relevantně a s co možná nejnižší mírou předpojatosti. Za další aspekt, jenž přispívá ke kvalitě výzkumu, je považováno zajištění validity a reliability výzkumu – v současné době v rámci kvalitativního výzkumu označováno spíše souhrnně jako kvalita výzkumu. Gavora (2010) uvádí, že reliability v kvalitativním výzkumu je poměrně nízká – vzhledem k proměnlivosti situací, která je zde zřejmá. Nabízí se tedy alespoň možnost podrobného popisu, a to jak metod, tak celého postupu, jenž byl protkán výzkumným snažením. Takovýto popis pak může být cestou k ověření korektnosti a poctivosti výzkumu. I z tohoto důvodu jsem se rozhodla pro obsáhlý popis zvolené výzkumné strategie. Validitu výzkumu jsem podpořila triangulací výzkumných metod i zdrojů dat – konkrétně to pak bylo interview (s rodiči i prarodiči) a obsahová analýza rodičovských deníků. V závěru výzkumného šetření nechyběla validizace výsledků výzkumu ze strany participantů, kteří měli příležitost se k závěrečné zprávě vyjádřit a tímto způsobem zvýšit věrohodnost výzkumu. Osobně pro mě bylo během výzkumu nejdůležitější mít na paměti, že objektem výzkumného šetření jsou rodiny, což s sebou nese mnohá specifika. Sobotková (2012) v této souvislosti upozorňuje především na rodinnou proměnlivost a specifičnost, jež jdou s výzkumem rodin ruku v ruce. Zásadní tak pro mě byly mimo jiné i otázky etiky výzkumu, respekt, a především vzájemná důvěra mezi mnou a participanty.

5.3 Výběr výzkumného vzorku a jeho charakteristika

Jak již bylo uvedeno, ve výzkumu figuruje celkem 6 případů – a sice rodin, ve kterých je dítě mladší tří let, které navštěvuje instituci pro předškolní edukaci. Ve všech případech je výchovně – vzdělávací instituce zastoupena **veřejnou mateřskou školou**, i když to nebylo předem stanovenou podmínkou. Výběr výzkumného vzorku byl tedy záměrný a podmíněný následujícími kritérii:

- rodina s dítětem, které je mladší tří let
- nástup tohoto dítěte do institucionální formy předškolní edukace v průběhu září 2017
- pravidelný osobní kontakt prarodiče s rodinou (min. 1x týdně)

Zvolená kritéria byla důležitá, neboť jsem potřebovala, aby všechny rodiny byly ve stejné fázi – a sice v situaci, kdy se z různých důvodů rodiče rozhodli umístit od září 2017 své dítě do zařízení poskytující předškolní edukaci. Vize využití rodičovských deníků předcházela celému výzkumu. Chtěla jsem, aby všechny rodiny začaly psát právě z tohoto výchozího bodu – tedy od vstupu dítěte do zařízení předškolní edukace. Dalším důležitým kritériem bylo, aby v rodinách figuroval minimálně jeden prarodič, který by byl s rodinou v poměrně úzkém a pravidelném kontaktu – alespoň 1x za týden. Touto podmínkou jsem si chtěla zabezpečit pohled na rodinu i z jiného pohledu než z pohledu rodičů samotných. Dospěla jsem k názoru, že právě pohled starší generace, která rodinu důvěrně zná, pravidelně se s ní vídá a je tedy součástí jejího života, může být důležitým dílkem do celé „skládanky“.

Prvotní vize byla domluvit se na spolupráci s 8 rodinami, které by splňovaly výše zmíněná kritéria, a zároveň by byly ochotny podílet se na výzkumném šetření. Najít takové rodiny se pro mě stalo opravdovou výzvou a vnímám to jako jeden z nejsložitějších kroků celého výzkumu. Nejprve jsem uvažovala, že bych do výzkumu zapojila některé rodiče přímo z mateřské školy, kde jako učitelka pracuji. Později jsem si tento návrh rozmyslela – dospěla jsem k závěru, že by jejich výpovědi a zápisky nebyly relevantní vzhledem ke vztahu, který s nimi jako učitelka jejich dítěte mám. Rozhodla jsem se tedy pro rodiny, se kterými nebudu mít žádný osobní vztah. Vzniklo zde jisté riziko, že rodiny nebudou dostatečně otevřené a podaří se mi získat pouze povrchní a plytká data. Rodiny jsem sháněla především na sociální síti facebook, kde jsem do příslušných diskuzních skupin dala příspěvek s nabídkou participace na výzkumu. Později se mi tento krok vyjevil spíše jako „slepá ulička“, poněvadž jsem ztratila mnoho času osobními schůzkami s potencionálními participanty výzkumu, kteří ve většině případů po prvním setkání couvli. Mé konečné rozhodnutí tedy bylo opatřit si participanty výzkumu ze svého blízkého okolí – především z řad vlastních přátel nebo na jejich doporučení. Tento krok hodnotím kladně, neboť věřím, že právě díky osobním a neformálním vztahům s participanty, se mi podařilo získat neobyčejně otevřená data a také mnohem lepší přístup k těmto datům. Cesta k finální šesti rodin byla komplikovaná a proplétalo ji několik přešlapů a odmítnutí. Výraznou komplikací se pak stala například situace, kdy se dvě rodiny z původních osmi, rozhodly zhruba po třech měsících výzkum opustit a nadále se na něm žádným způsobem nepodílet. Tato okolnost pro mě byla nepříjemná, avšak rozhodnutí participantů jsem samozřejmě musela plně respektovat. I přes zmíněné komplikace se podařilo ve výzkumu udržet šest rodin, které mi poskytly mnoho cenných poznatků a

vhledů. V roli **participantů – rodičů** figurují pouze matky, v roli **participantů – prarodičů** figurují 4 ženy a 2 muži.

Níže uvádím stručnou charakteristiku jednotlivých případů, včetně charakteristiky prarodičů.

Pozn. s ohledem na zachování naprosté anonymity rodin, jsou veškerá jména členů rodiny či informace, jež by mohly vést k jejich identifikaci, pozměněné.

1. RODINA A – rozšířená rodina

Martina (24 let), Petr (28 let), Kristýna (2,5 roku) + prarodiče Marie (45 let) a Jan (48 let)

Martina s Petrem jsou mladý manželský pár, který je spolu teprve 3 roky (z toho 2 roky manželství). Manželé se poznali na místní taneční zábavě a po roce této známosti neplánovaně počali dítě. Na popud rodičů z obou stran, se mladý pár rozhodl uzavřít sňatek a po narození dcery se společně sestěhovali do domu Petrových rodičů. Rodina žije na vsi ve Zlínském kraji – obývají dvougenerační rodinný dům, který postavili a vlastní rodiče od otce Petra. V domě bydlí tedy zmínění rodiče od otce, potom Petr s Martinou a dcerou Kristýnou (2,5 roku). Rodina má také úspěšný rodinný podnik, ve kterém figurují především Petrovi rodiče a manželka Martina – právě hledisko času a financí, spjaté s rodinným podnikáním, bylo důvodem k přihlášení dcery do veřejné mateřské školy.

PRARODIČ A – Jan

Jan je Petrův otec, tedy dědeček Kristýny. Se svou ženou má stabilní a pevné manželství, ze kterého vzešly 2 děti. Pro Jana i jeho ženu je rodina na 1. místě. Jan svépomocí postavil dvougenerační dům, ve kterém později nabídl útočiště synovi a jeho vlastní rodině. V současnosti se Jan angažuje v rodinném podniku, který společně s manželkou vede. Kristýna je první vnouče a Jan si roli dědečka náležitě užívá. Rodině A je i se ženou velmi nápomocný – především v oblasti financí a materiálního zajištění.

2. RODINA B – nukleární rodina

Klára (33 let), Lukáš (36 let), Matěj (2 roky)

Klára a Lukáš nejsou manželé, avšak partneři jsou více, než 10 let. Pár se seznámil v rámci studií na vysoké škole a oba se shodli na své vizi do budoucna – a sice cestovat, budovat kariéru, postavit dům, počít dítě. Svůj plán dodrželi, společně procestovali velkou část Evropy a vybudovali si značné postavení ve svých profesích. Raději než pro stavbu domu, se nakonec rozhodli pro koupi bytu ve městě ve Zlínském kraji, kde i pracují. Počít dítě jim

přišlo jako další logický krok, a tak se jim dva roky zpátky narodil syn Matěj. Pro rodinu B je kariérní růst či materiální a finanční zajištění velmi důležité. Klára s Lukášem jsou velmi pracovití a jejich zaměstnání je silně naplňuje. Od Matějova jednoho roku rodina aktivně využívá služeb profesionální chůvy, kterou ve dvou letech dítěte nahradila veřejná mateřská škola.

PRARODIČ B – Karel

Karel je Klářin otec, žije na vesnici ve Zlínském kraji – společně se svou ženou, se kterou má harmonické manželství. Karel pracuje jako technik a většinu týdne je časově velmi vytížený. S rodinou B se nejčastěji i s ženou vídá o víkendech, kdy k nim jeho dcera s rodinou jezdí na návštěvy, přes týden si Karel se svou dcerou Klárou často telefonuje, snaží se být v častém kontaktu. Karel i jeho žena mají s rodinou B velmi pozitivní vztahy, jsou své dceři a její rodině zcela nápomocní – projevují zájem o dění v rodině a jsou pro rodinu oporou.

3. RODINA C – nukleární rodina

Ivana (27 let), David (30 let), Vanesa (2 roky)

Ivana s Davidem jsou spolu 7 let (z toho 5 let manželství). Manželé se poznali v zaměstnání, neboť v té době pracovali ve stejném podniku. Po 2 letech vztahu se pár rozhodl zpečetit svůj vztah manželským svazkem. Po svatbě měl pár vizi věnovat se především tvorbě materiálního zázemí, do kterého budou moci přivést dítě. Jelikož patří rodina C k velkým milovníkům zvířat a přírody, rozhodli se zakoupit poměrně rozsáhlou rodinnou farmu. Jedná se o stavení ve Zlínském kraji, které je situováno na úplné samotě. Zde začali s chovem zvířat a postupnou rekonstrukcí objektu. Dcera Vanesa se narodila dva roky zpátky. Ivana se snaží rozjet rodinné podnikání v oblasti agroturistiky – z časových důvodů, které s sebou začátky podnikání nesou, se rodiče rozhodli dceru přihlásit do veřejné mateřské školy.

PRARODIČ C – Anna

Anna je Ivanina matka, v současné době je ze zdravotních důvodů v plném invalidním důchodu. Žije ve městě ve Zlínském kraji, cca 30 km od rodiny C. Anna žije sama, s manželem se rozvedla před 10 lety a neudrzuje s ním žádný kontakt stejně jako Ivana. Pro Annu je Vanesa její druhé vnouče, v roli babičky se cítí velmi dobře, pokud jí to zdravotní stav dovolí, ráda k rodině dojíždí na pravidelné návštěvy, vypomocť dceři s hlídáním. S rodinou C

má Anna velmi dobré vztahy, v rodině nalézá podporu a pomoc, když je to potřeba. Do budoucna by se k rodině C ráda nastěhovala, aby mohla dceři vypomocet s podnikáním a hlídáním dítěte.

4. RODINA D – nukleární rodina

Lucie (29 let), Ivan (36 let), Dominik (2,5 roku)

Lucie se s Ivanem seznámila na internetové seznamce – vztah jim vydržel celkem 4 roky. Po tříletém vztahu se dvojice rozhodla přivést na svět dítě. Jakmile však Lucie otěhotněla, začala mít s Ivanem mnoho neshod, které vyústily v rozchod dvojice v 5. měsíci Luciina těhotenství. Situace se značně zkomplikovala odchodem Ivana do zahraničí, kam krátce před porodem dítěte odcestoval. Lucie našla velkou oporu ve své rodině, díky které v současné době stojí na svých nohou a zdárně vychovává syna Dominika (2,5 roku). V době, kdy Dominik oslavil své 2. narozeniny, se Ivan rozhodl k rodině vrátit, což mu bylo umožněno. V současnosti tedy rodina žije v garsonce ve Zlínském kraji a pokouší se obnovit své rodinné fungování. S ohledem na složitost životní situace – zejména v oblasti financí, se Lucie rozhodla syna přihlásit do veřejné mateřské školy – hlavním důvodem byl tedy její návrat do zaměstnání.

PRARODIČ D – Marcela

Marcela je Luciina matka – se svým manželem žije na vesnici ve Zlínském kraji – cca 10 km od rodiny D. Marcela pracuje jako úřednice. Lucie je její druhá dcera a má s ní vynikající vztah, který je spíše na kamarádské bázi. V době, kdy Lucie byla sama s dítětem, jí byla Marcela velkou oporou – ať už psychicky nebo finančně. Marcela Luciino rozhodnutí vrátit se k otci Dominika neschvaluje a s dceřiným partnerem má časté konflikty, které se však kvůli dceři snaží omezovat. Marcela je se svou dcerou v dennodenním telefonickém kontaktu a pravidelně rodinu D zve na víkendy či rodinná setkání.

5. RODINA E – nukleární rodina

Kateřina (28 let), Radim (35 let), Amálie (2,5 roku)

Kateřina se s Radimem seznámila na narozeninové oslavě jejich společného kamaráda. Jako partneři spolu fungují již 8. rokem, uzavření manželství prozatím neplánují a všechnu svou energii v současné době směřují do vysněného domu, který svépomocí staví ve vesnici ve Zlínském kraji. Situace je pro ně organizačně dost náročná, protože se stavba dost zdržela a pracuje se na ní již 5. rokem – dočasně tedy rodina žije v pronajatém bytě 2+1 ve městě

vzdáleném 10 km od staveniště. Dítě pár vůbec neplánoval a bylo pro ně velmi překvapující, když Kateřina tři roky zpátky zjistila, že je těhotná. Po narození dcery Amálie pár prošel velkou partnerskou krizí, kterou se jim podařilo ustát, i když některé její dozvuky partneri pociťují ještě i dnes. Motivem pro přihlášení dcery do veřejné mateřské školy byly především finance, s čímž se pojila nutnost návratu Kateřiny do zaměstnání.

PRARODIČ E – Iveta

Iveta je Kateřinina matka, se svým manželem se rozvedla v době, kdy Kateřině bylo 10 let. V současné době žije sama v bytě ve Zlínském kraji, ve stejném městě jako rodina E. Amálie je Ivetino první vnuče a roli babičky si náležitě užívá, čas se svou vnučkou tráví velmi ráda a snaží se jí věnovat, co to jen časové možnosti dovolí. Iveta pracuje jako účetní a s Kateřinou je v telefonickém kontaktu alespoň 3x týdně. O víkendech rodinu E navštěvuje – především za účelem hlídání vnučky. S rodinou E má Iveta přátelský vztah, ve kterém je dostatek tolerance a vzájemného respektu.

6. RODINA F – nukleární rodina

Monika (36 let), Kamil (37 let), Stela (2 roky), Michael (10 let)

Monika s Kamilem jsou manželé 12 let, sňatek uzavřeli po tříletém intenzivním vztahu. Dvojice se seznámila na svatbě společných přátel. Jelikož jsou oba manželé založeni silně pro rodinu, rok po svatbě již očekávali prvního potomka – syna Michaela (10 let) a výhledově měli naplánováno pořídit si celkem 4 děti. Po svatbě bydlela rodina několik let u Kamilových rodičů, později se pustili do rekonstrukce domu po Kamilově babičce, která zemřela. Dva roky zpátky se dvojici narodilo druhé dítě – dcera Stela (2 roky). V současné době rodina žije ve zrekonstruovaném domě po babičce na vesnici ve Zlínském kraji. Motivem pro přihlášení dcery do veřejné mateřské školy bylo především hledisko času a dále pak otázka financí.

PRARODIČ F – Daniela

Daniela je Moničina matka, která žije ve stejné vsi jako rodina F. Daniela je žena silně rodinně založená, se svým manželem má celkem 5 dětí a již 4 vnučata. Daniela pracuje jako prodavačka v místní vesnici. S rodinou F má Daniela i její manžel velmi úzký vztah, často rodině vypomáhají s hlídáním dětí a také je s rodinou v častém osobním kontaktu (cca 3x týdně). V roli babičky se cítí velmi dobře a naplňuje ji pocit, že je pro svou rodinu důležitá a potřebná.

5.4 Etická stránka výzkumu

Předkládaný výzkum má svá mnohá specifika, o kterých je důležité zmínit se. Sobotková (2012) upozorňuje, že jakékoli zkoumání rodiny s sebou vždy přináší jisté nesnáze, se kterými výzkumník musí počítat. Osobně jsem se po celou dobu snažila mít na paměti, že rodina je složitý mechanismus, který s sebou přináší mnohé citlivé informace a situace, se kterými člověk musí jednat velmi opatrně. Domnívám se, že oboustranná důvěra a respekt mezi výzkumníkem a rodinou jsou zcela klíčové. Stěžejní pro mě pak bylo také plně respektovat životní realitu každé rodiny a umožnit participantům výzkumu kdykoli říci „ne“.

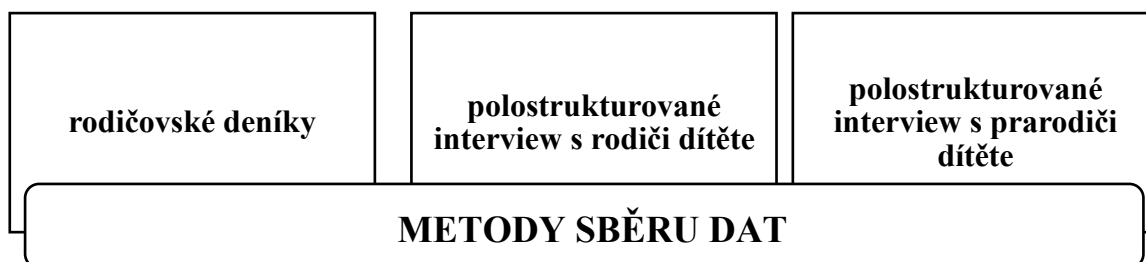
Na začátku výzkumného šetření jsem si stanovila následující etické principy, kterých jsem se po celou dobu striktně držela:

- participace na výzkumu je záležitost zcela dobrovolná a participantů mají možnost kdykoli ukončit spolupráci o participaci na výzkumu
- výzkumník je povinen participanty v plné šíři informovat o průběhu výzkumu, jeho podmínkách a cílech
- každý z participantů obdrží od výzkumníka „Informovaný souhlas“, jenž zabezpečuje smluvní dohodou obou stran o účasti na výzkumu (viz příloha P2)
- participantům je zachována naprostá anonymita (osobní údaje, jména, bydliště, zdroje osobních informací – vše podléhá absolutní anonymizaci)
- participant má právo se před zveřejněním práce vyjádřit k výzkumnému šetření
- výsledky výzkumného šetření jsou v plné šíři poskytnuty k nahlédnutí všem participantům výzkumu

5.5 Metody sběru dat

Sběr dat proběhl prostřednictvím dvou výzkumných metod, které měly **kvalitativní charakter**. Jednalo se o **rodičovské deníky** a **polostrukturované interview** s rodiči a prarodiči dítěte. Pro lepší přehlednost níže uvádím schematicky znázorněnu volbu metod sběru dat.

Rodičovské deníky – jevíly se mi jako užitečná metoda sběru dat, která v sobě nese cenný potenciál. Rodičovské deníky pro mě byly podkladem, který mi umožnil lépe pochopit pozadí běžného života jednotlivých rodin. Deníky výborně dokreslily situace, okolnosti a vztahy v jednotlivých rodinách, a zároveň iniciovaly doplňující otázky pro následné interview s participanty. Z důvodu časové náročnosti, jsem zvolila elektronickou formu deníků. To uvítali především participanti, neboť pro ně bylo mnohem jednodušší využít při psaní deníku PC či mobilní telefon. Každému participantovi jsem založila univerzální účet na webových stránkách www.pistes.cz. Zmíněný web funguje jako jednoduchý online deník, který je zdarma, je přehledný a snadno dostupný. S participanty jsem se domluvila na četnosti zápisků – ta byla stanovena vždy na pracovní týden. Dále nebyl zadán žádný rozsah ani konkrétní téma – poprosila jsem je o zaznamenávání zážitků, okolností, situací či myšlenek, které budou chtít v daný den sdílet, a které budou mít souvislost s jejich rodinou. Participanti v tomto případě byli zastoupeni skupinou 6 matek, které spontánně v denících vyjevovaly smluvené. V příloze P3 se souhlasem participantky pro konkrétnější představu uvádím ukázkou z jednoho rodičovského deníku.

Polostrukturované interview jako další z metod sběru dat jsem zvolila s ohledem na obsah výzkumných cílů i otázek. Jelikož mým hlavním výzkumným cílem bylo odkrýt obraz rodiny dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ – tedy nahlédnout hlouběji do zkoumaného jevu, připravila jsem si celkem 2 různá interview, a sice: interview pro rodiče dítěte a interview pro prarodiče dítěte. Touto cestou jsem si zajistila dva různé pohledy na zkoumaný jev, což se později ukázalo jako dobrý krok. V každém interview jsem si stanovila

několik okruhů. Za eminentní vodítko při tvorbě okruhů a otázek k interview považuji právě rodičovské deníky, o které jsem se vesměs opírala.

5.6 Harmonogram výzkumu

Důležitým krokem, který v začátcích napomohl úspěšnému startu výzkumného šetření, bylo sestavení časového plánu práce v terénu. Zvláště u vícepřípadových studií se jedná o počín, jenž může výzkumníkovi významně napomoci s rozplánováním jednotlivých fází výzkumu, a zároveň může usnadnit orientaci v průběhu terénního sběru potřebných dat. Níže jsem se pokusila nastínit časový harmonogram mé práce v terénu.

Časový plán práce v terénu

<i>červen–červenec 2017</i>	<i>oslovování a vyhledávání participantů</i>
<i>srpen 2017</i>	<i>informativní schůzky s potencionálními participanty výzkumu + finální volba případů</i>
<i>září 2017</i>	<i>zahájení tvorby rodičovských deníků</i>
<i>prosinec 2017</i>	<i>odevzdání rodičovských deníků</i>
<i>1. polovina ledna 2018</i>	<i>interview s participanty (rodiče dítěte)</i>
<i>2. polovina ledna 2018</i>	<i>interview s rodiči participantů (prarodiče)</i>

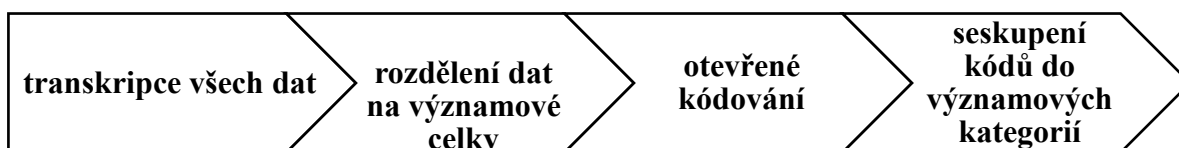
5.7 Sběr dat a průběh výzkumu

Do terénu jsem vstoupila v rozmezí měsíce června a července 2017, kdy jsem prostřednictvím sociálních sítí oslovila několik potencionálních participantů s možností podílet se na výzkumu. Z důvodu nízkého zájmu jsem posléze oslovila i své přátele a známé, popřípadě jsem z tohoto okruhu lidí získala kontakty a tipy na rodiny, jež měly předpoklad splnit kritéria, která jsem si stanovila. V průběhu srpna 2017 pak bylo zrealizováno několik informativních schůzek se zájemci o participaci na výzkumu – tato setkání probíhala většinou v příjemném kavárenském prostředí, výjimečně i v domácnosti rodiny. Náplní těchto schůzek bylo především podrobně informovat o průběhu výzkumu, jeho cíli, smyslu a všech okolnostech, jenž se s ním pojí. Vznikl zde prostor na první bližší seznámení s rodinami, zodpovězení nejasností apod. Rodiny, které se rozhodly na výzkumu participovat, dostaly k dispozici informovaný souhlas, a zároveň první instrukce týkající se psaní deníků. Od září 2017 tedy všechny rodiny začaly s tvorbou svých deníků. Jelikož deníky byly vedeny v online

elektronické podobě a měla jsem k nim umožněn přístup, následující měsíce jsem průběžně kontrolovala, jak jsou deníky vedeny a měla jsem příležitost si postupně zaznamenávat nějaké zvláštnosti či specifika, která se zde vyjevila. Každý měsíc jsem s jednotlivými participanty výzkumu měla krátký telefonický rozhovor, ve kterém jsem se ujistila, že rodina má zájem na výzkumu nadále participovat a zodpověděla jsem jim jejich případné nejasnosti či otázky, které mohly vyvstat. V prosinci 2017 bylo psaní deníků ukončeno, aby mohly být postupně analyzovány. V 1. polovině ledna 2018 se pak s participanty uskutečnila série interview. Veškerá interview jsem si se souhlasem participantů nahrávala na diktafon. Většina těchto interview se odehrála v domácím prostředí rodiny, případně v městské kavárně. Týden před termínem interview jsem každého participanta telefonicky kontaktovala, abych schůzku připomněla. Ve 2. polovině ledna 2018 ještě byla doplněna interview s prarodiči dítěte. Všechna tato interview proběhla v městské kavárně či cukrárně. Velkou výhodou bylo, že jsem se téměř se všemi prarodiči znala z předešlých let, což usnadnilo nejen interview samotné, domluvu na něm, ale i potřebné navození tzv. raportu.

5.8 Zpracování dat a jejich analýza

V průběhu výzkumu se mi podařilo získat velké množství dat, čímž se ostatně i koncepce vícepřípadové strategie vyznačuje. Zpracování veškerých sesbíraných dat byla činnost intenzivní a náročná. Pro lepší přehlednost níže uvádím schéma, jež znázorňuje postup, který jsem uplatnila při analýze získaných dat.

Rodičovské deníky jsem si postupně v elektronické podobě kopírovala do PC, následně jsem je vytiskla a několikrát pozorně pročítala. Interview, která byla nahrávána na diktafon, jsem doslovně transkribovala do PC a následně je vytiskla do fyzické podoby. Ukázky transkriptů uvádím v příloze P4 (interview s rodiči) a v příloze P5 (interview s prarodiči).

Data z rodičovských deníků i přepisy interview jsem rozdělila na významové celky, které jsem následně podrobila otevřenému kódování. Tento proces byl velmi zdlouhavý a postupný – docházelo k několika revizím a úpravám, jejichž cílem bylo co nejpřesněji uchopit velké množství a komplexnost sesbíraných dat. Kódy jsem seskupila do významových kate-

gorií, které byly posléze deskribovány a interpretovány. Po celou dobu jsem využívala techniku tužka – papír. Během analýzy dat jsem mezi jednotlivými zjištěními hledala i další konfigurace. Níže uvádím výsledné kategorie a podkategorie, jež vyvstaly z podrobné kvalitativní analýzy.

Seznam výsledných kategorií a podkategorií:

- 1. HLEDÁ SE (PRA) RODIČ**
- 2. RODINA JAKO VZTAHOVÁ A KOMUNIKAČNÍ SÍŤ**
  - a) Vazby mezi námi
  - b) Komunikace
    - b1) Spory, co bolí
- 3. RIVALEM I SPIKLENCEM VE VÝCHOVĚ**
- 4. SPOLU NEBO VEDLE SEBE?**
  - a) Týdenní maraton
  - b) Víkendový „oddech“
- 5. RITUÁLY JAKO MOŽNÝ TMEL RODINY**
- 6. JSEM ŠPATNÁ MATKA?**
  - a) Přínosy MŠ pro rodinu

6 VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH INTERPRETACE

V následující části práce se věnuji zjištěným výsledkům výzkumu a jejich podrobné interpretaci. Výsledky analýzy dat jsem se snažila interpretovat jako celek, který lze předložit ve formě příběhu. Doplnujícím prvkem této části je schéma kategoriálního systému, které jsem vytvořila s cílem podpořit čtenáře v lepším pochopení výzkumné zprávy a k celkovému usnadnění orientace ve zjištěných závěrech (viz příloha P6). Při tvorbě výzkumné zprávy jsem se primárně opírala o model Yionova (2014) schématu narativní struktury. Klíčové pro mě bylo také udržet vztah mezi daty a jednotlivými případy. Ráda bych upozornila, že si rozhodně nekladu ambici v širším kontextu popisovat či zevšeobecňovat charakteristiku rodiny dítěte mladšího tří let, které vstupuje do prostředí institucionální předškolní edukace - v tomto případě zastoupené veřejnou MŠ. Předkládaná zjištění vnímám spíše jako snahu přispět k poznání problematiky rodinného života a rodiny jako takové, právě s akcentem na rodinu dítěte mladšího tří let, jež navštěvuje veřejnou MŠ.

6.1 Hledá se (pra) rodič

Příchod dítěte do rodiny byl pro každou ze zkoumaných rodin impulsem pro přirozenou transformaci v oblasti sociálních rolí – respektive schopnosti ztotožnit a vyrovnat se s rolí otce, matky či prarodiče. Ukázalo se, že přijetí nové sociální role bylo pro participanty jakýmsi procesem **hledání sebe sama v dané roli**. Pro každou rodinu (s výjimkou rodiny F) byla tato zkušenost zcela nová, dosud nepoznaná. Všichni participanti výzkumu se shodli, že narození dítěte do rodiny vnímají jako zcela zásadní mezník v jejich životě. Jedna z participantek to ve svém deníku shrnula následovně:

„...doslova jako kdyby byl život před malou a ten, co je teď s malou. Všechno je jinak, od té doby, co máme malou. Každopádně mít dítě, to člověku zamotá s prioritama a s životem, myslím, že to i něco vezme, ale hodně dá.“ (Martina – rodina A)

Možný (2008) poukazuje na skutečnost, že v oblasti rodinného cyklu je právě přechod k rodičovství vnímán jako ten nejzásadnější, v životě člověka přímo zlomový. Domnívám se, že to souvisí se skutečností, že jakmile se člověk stane rodičem, nelze to vzít zpět, je to akt nevratný. Plné přijetí rodičovské role úzce souvisí se zralostí jedince – konkrétně pak v oblasti biologické, psychologické či sociální. Tohle a mnoho dalších faktorů pak ovlivňuje, zda se rodiče zvládnou s novou rolí vypořádat a přijmout plnou zodpovědnost, která s ní souvisí. Z výzkumu vyvstalo, že cesta ke ztotožnění se s rodičovskou i prarodičovskou rolí byla u

všech participantů velmi individuální. Někteří pociťují, že svou roli již plně přijali, jiní se v ní stále ještě hledají. Jak může přijetí role otce, matky či prarodiče rodinu ovlivnit, popisuje i Lovasová (2006), která zmiňuje, že schopnost či ochota přijmout novou roli (rodičovskou či prarodičovskou) má přímou souvislost mimo jiné i s celkovou vnitřní stabilitou v rodině. Potočárová (2018) zase synergie těchto rolí uvádí do přímé souvislosti s harmonickými vztahy v rodině.

Příchod dítěte do rodiny byl ve většině případů (B, C, D, F) záležitostí plánovanou. Manželé, popř. partneři z těchto rodin vnímali pořízení dítěte jako přirozené vyústění svého dlouholetého vztahu, společně k tomuto rozhodnutí dospěli a těšili se z nadcházející změny, kterou bez pochyby vstup dítěte do rodiny je. Ukázalo se, že dobře naplánovaný životní krok – tedy početí dítěte, ještě neznamenal bezproblémové ztotožnění se s rolí otce či matky. Přejít k rodičovské roli, jenž se vyznačoval přívlastky jako poklidný, přirozený, bezproblémový, byl odhalen pouze v rodinách C a F. Nutno podotknout, že v rodině F se jednalo o příchod druhého potomka, což predikuje již předchozí zkušenost a vyrovná se s touto rolí – to ostatně potvrzuje i níže zmíněná výpověď. Jak přechod v těchto rodinách vypadal, reprezentují následující výpovědi.

„...my se v tom hned našli, že jsme táta a máma a šlo nám to tak nějak samo. A i jsme se v tom tak jako našli, že už bysme neměnili. Ani jako nemám pocit, že by s tím jako někdo z nás bojoval nějak, my se fakt těšili moc.“ (Ivana – rodina C)

„...jak se říká, že když se rodí miminko, tak se zároveň rodí i tatka s mamkou tak takhle jsme to měli už při prvním přírustku. Adaptovali jsme se jako rodiče rychle a bezbolestně. (smích)“ (Monika – rodina F)

V dalších rodinách s sebou přechod k rodičovství nesl a v některých případech stále nese mnohé těžkosti a komplikace. Mezi okolnosti, které znesnadňovaly přijetí role rodiče, se ve výzkumu objevila především **nedostatečná identifikace s novou rolí** – tedy rolí rodičovskou. Ukázalo se, že pro rodinu A počáteční problémy s identifikací v nové roli byly úzce propojeny především s **raným rodičovstvím**, které zde bylo zcela neplánované. Oba mladí, v té době nevyzrálí rodiče, se tak ocitli ve zcela nové situaci, kdy museli do jisté míry „pus-tit“ část svého starého života a přijmout zodpovědnost plynoucí z nové životní etapy. O tom, jak tohle období rodina prožívala a k čemu následně dospěla, pak uvádí jedna z matek v následující výpovědi.

„...já vím, že jsem zezáčátku dycky doma bečela v pátky večer, že všichni někam jdou si užívat a já že musím trčet doma, to jsem těžko nesla (smích) a Peťa (pozn. manžel) ten to nesl ještě hůř. No cesta byla trnitá, než jsme se v tom uvelebili, že jsme rodiče a nějak jsme se v tom našli, ale teď už bysme to jinak nechtěli.“ (Martina – rodina A)

Jako další důvod nedostatečné identifikace s rodičovskou rolí se ve výzkumu vyjevil **konflikt v rolích**. V případě rodiny B je to silné dilema – jak skloubit život profesní se životem rodinným. Pro tuto rodinu je profesní růst podstatnou a neoddělitelnou součástí naplněného a spokojeného života. Otec i matka stále pociťují rozpor mezi těmito dvěma rolími a stále ještě hledají vhodný způsob, jak mezi prací a rodinou vybalancovat tak, aby došlo ke spokojenosti rodiny jako celku.

„...práce je pro nás jako druhé dítě, to je fakt. Oba chceme růst i kariéerně, máme to dobře rozjeté a práce nás naplňuje, ale samozřejmě chceme být i dobří rodiče, tak cítím, že se to u nás často dost pere a ještě hledáme tu cestu toho ideálu pro všechny.“ (Klára – rodina B)

V rodině D pocítili problém s identifikací do rodičovské role také oba rodiče. Tady byla stěžejním důvodem skutečnost, že **otec v rodině nebyl přítomen** v klíčovém období od konce těhotenství až po první dva roky dítěte. Rodina si v uplynulých letech prošla nemalou krizí, která vyvrcholila odchodem otce od rodiny v 5. měsíci těhotenství jeho partnerky. Skutečnost, že matka zůstala během prvních dvou let dítěte sama bez partnera, jí značně pošramotila sebevědomí a mimo jiné ztížila její plné ztotožnění se s mateřskou rolí.

„...malý, když se narodil, tak jsem se necítila jak šťastná máma, ale spíš jak zoufalec, co prostě selhal a nemá pro dítě tátu, že jako nemůžu být dobrá máma. A tyhle pocity mě provázely fakt skoro ty dva roky a občas se i vrací.“ (Lucie – rodina D)

Pro otce z rodiny D byl návrat k rodině po dvouleté pauze složitý. Partnerka mu však poskytla potřebnou podporu a návrat mu umožnila, přičemž došlo k otcově touze po nápravě celé situace, jak mimo jiné ukazuje i následující výpověď z interview.

„...on se pořád tak jako hledá, jaký táta teda bude. On se jako snaží si s malým ten vztah udělat, vynahradiť nám vše, co se stalo, jako snaží se opravdu moc.“ (Lucie – rodina D)

I přes komplikovanost celé situace se otec z rodiny D snaží do své otcovské role znovu zapadnout, být aktivní a najít si v rodině své místo. Mendelová (2014) považuje aktivní otcovství a přijetí role otce za jeden ze základních determinantů, jenž může pozitivním způsobem ovlivnit rodinu a její celkovou stabilitu.

Na odvrácené straně pak stojí otec z rodiny E, který na rozdíl od ostatních rodičů zaujmul k otcovství spíše **pasivní postoj**. Gabura (2012) takový typ otce charakterizuje jako „rodiného sponzora“, pro kterého je stěžejní zaopatřit rodinu po stránce materiální, přičemž kvalita emocionálního vztahu vůči dítěti ztrácí na intenzitě. O tom, jak tuto situaci v rodině vnímá matka se lze dočíst v následujícím výňatku z interview.

„... Radím jako táta je takový studený čumák. Prostě se nemůže srovnat s tím, že je prostě otec od rodiny, hodně myslí na sebe, své zájmy. Snaží se nás dost zajistit, to ale je spíš živitel té rodiny, než táta a tu rodinu to naruší do budoucna se bojím.“ (Kateřina – rodina E)

Z výše uvedené výpovědi lze vycítit jisté obavy matky o budoucnost rodiny, která by mohla být ohrožena právě postojem otce k jeho rodičovské roli.

Ve výzkumu se ukázalo, že problémy s identifikací do nové životní role se rozhodně netýkají pouze rodičů dítěte, nýbrž i prarodičů. Nutno připomenout, že všechny rodiny participující na výzkumu mají s prarodiči velmi úzký vztah, který je poměrně intenzivní (rodiny jsou s prarodiči v osobním kontaktu 1 - 3x týdně). Cesta k přijetí role prarodiče byla v rodinách A, D a E lemována notnou dávkou hádek, konfliktů či dokonce dočasného přerušování kontaktu mezi budoucími rodiči a prarodiči. Z výzkumu vyplynulo, že tyto aspekty ve své době značně narušily stabilitu rodiny. Vágnerová (2007) v této souvislosti připomíná, že akceptace role prarodiče s sebou zcela přirozeně může přinášet i emoce negativního charakteru, které mohou být odrazem například neschopnosti vyrovnat se s vlastním stárnutím nebo raným rodičovstvím vlastních dětí. O tom, jak hledání sebe sama v roli prarodiče v těchto rodinách probíhalo, se lze dočíst v následujících výňatcích z interview.

„...bylo to fakt náročné období, oni byli fakt ještě mladí. My jsme podnikali a mysleli jsme na úplně jiné věci, než že by z nás měl být děda s babičkou. Než jsme do toho tak nějak došli, tak bylo i hodně hádek a výměn názorů. Ale teď už dobré.“ (prarodič A)

„...tak oni malou neplánovali, takže já jsem z toho byla dost v šoku a dodnes mě mrzí ta moje reakce, že nebyla vůbec pozitivní, že jsem je spíš sprdla, jestli jsou normální a ať nepočítají, že budu poslušná babička a tak, dokonce jsme spolu chvíli nemluvíli. Ale hodně se toho od té doby změnilo a už jsem si zvykla.“ (prarodič E)

„...je mi líto, že jsem Lucku (pozn. dceru) v začátku nepodržela, bylo pro mě nemyslitelné, že jako bych měla už být tou babičkou a i to trvalo, než jsem k tomu došla.“ (prarodič D)

Na straně druhé jsou pak prarodiče, kteří se na novou roli velmi těšili, již delší dobu ji očekávali a neměli žádnou potíž s jejím přijetím. Tito prarodiče většinou příchod vnoučete do rodiny vnímali pozitivně, někdy také jako příležitost napravit chyby, kterých se oni sami dopustili jako rodiče. Vágnerová (2007) v tomto kontextu potvrzuje, že role prarodiče s sebou přináší jistou možnost „korekce“ vlastních rodičovských postojů a prožitků – tak tomu bylo například v případě rodiny C a F.

„...my jsme nadšení prarodiče, kteří se moc těšili. Ať to je taková šance, že člověk může opravit chyby a jít na to teď jinak – třeba líp než u vlastních dětí.“ (prarodič F)

„...jsem otravovala, že už chcu byt bába (smích). A teď si to užívám, mnohem víc jako babička, než dřív jako máma. Uvolnila jsem se a už jdu na to trochu jinak, než u dcery a funguje to. (smích)“ (prarodič C)

„...no byli jsme oba rádi, že založili rodinu a povýšili nás na prarodiče – však už bylo načas. (smích)“ (prarodič B)

Hasmanová Marhánková & Štípková (2018) připomínají v kontextu přijetí prarodičovské role také důležitou skutečnost – a sice že způsob, jak se ke své roli prarodiče staví, se významně váže také na současný životní styl. Prarodičovská role pak může být realizována poměrně rozmanitě – formou každodenního kontaktu, formou příležitostných společných aktivit nebo pouze na dálku či prostřednictvím řídkého kontaktu. V případě rodin, které participovaly na výzkumu, si všichni prarodiče zvolili cestu aktivního prarodičovství. Jsou tak v rodině vnímáni jako její aktivní členové, kteří jsou rodině nablízku, jsou s ní v úzkém kontaktu a mají v ní i své slovo.

Shrnutí kategorie – Hledá se (pra) rodič

Přijetí nové sociální role, která rodičům i prarodičům s příchodem dítěte do rodiny připadla, se ukázalo být procesem poměrně složitým. Pouze ve dvou rodinách se zvládli bez potíží adaptovat do role rodičů. V ostatních rodinách se při hledání sebe sama v nové roli rodiče potýkali s nedostatečnou identifikací v roli otce či matky. To bylo zapříčiněno především těmito jevy: **rané, nevyzrálé rodičovství, konflikt v rolích profesních a rodinných, dočasná nepřítomnost otce v rodině či pasivní postoj otce v rodině**. Někteří rodiče se ani po dvou letech svého rodičovství necítí být ve své roli plně zasazeni a pociťují, že se v ní ještě tzv. hledají. U prarodičů proběhlo ztotožnění se s novou rolí poměrně bezproblémově a i přes některé počáteční komplikace všichni participanti přijali plně svou roli aktivního prarodiče, z čehož se také náležitě těší.

6.2 Rodina jako vztahová a komunikační síť

K životu a rodinnému fungování zcela neodmyslitelně patří vztahy a oblast komunikace. Tento aspekt se ostatně vynořil i ve výzkumném šetření. Každá rodina se ocitá ve spleti vztahů a vazeb, jenž jsou dobarčovány právě způsobem komunikace, který je v nich uplatňován. Přikláním se k názoru Thorové (2015), která dává vztahy a komunikaci do přímé souvislosti s atmosférou v rodině. Každá ze zkoumaných rodin má svou osobitou atmosféru, která rodinou v určité fázi nebo období prochází, je pro ni specifická, a zároveň do jisté míry přibližuje klima, které v rodině dlouhodobě panuje.

Sobotková (2012) zastává názor, že atmosféra v rodině může být velmi proměnlivá a často je podmíněna mnoha dalšími faktory – například prostředím, emocemi, kontextem dané situace apod. Tato skutečnost se ostatně projevila i v samotném výzkumu. Odhalilo se, že chvíle, kdy je atmosféra v rodinách spíše pozitivní, přátelská a láskyplná, ve většině zkoumaných rodin převažují nad atmosférou negativního charakteru. Následující výpisky z deníků pak ilustrují alespoň některé z chviliek, které pro rodiny mají hlubší význam a zjevně jsou nositeli právě pozitivní atmosféry v rodinách.

„ ... večer jsme všeci blbli a dělali, jakože sranda karate. No kdyby nás někdo viděl, tak by si klepal na čelo, ale my tohle blbnutí jako rodina milujeme.“ (Monika – rodina F)

„ ... že jsme se po probuzení společně tulili a pak oblíbená polštářová bitva, to jsou fakt kouzelné chvílky, kdy se člověk usmívá a cítí, že to je ono.“ (Martina – rodina A)

„ ... dnes byl vážně fajn den a vlastně se ani nic zvláštního nestalo, ale cítím, že už fungujeme mnohem víc jako rodina a je nám spolu prostě dobře.“ (Lucie – rodina D)

Z výše uvedených výpisků je zřejmé, že důležitým pojítkem pro pozitivní atmosféru v rodině může být kromě zdravých funkčních vztahů, například pocit sounáležitosti, spokojenosti, vzájemné projevy lásky nebo také společný smysl pro humor. Rodinná atmosféra je však skutečně velmi proměnlivá a někdy stačí málo, aby získala i negativní nádech (tento aspekt je zřetelný například v podkapitole 6.2.2.1 Spory, co bolí).

V následujících podkategoriích popisují výzkumné poznatky z oblasti rodinných vztahů a komunikace. Tedy dvou stěžejních oblastí, které rodinu do jisté míry charakterizují a dávají příležitost nahlédnout pod roušku rodinného fungování.

6.2.1 Vazby mezi námi

Ve výzkumu se ukázalo, že vztahy ve zkoumaných rodinách lze identifikovat ve třech hlavních rovinách. V rovině první je to vztah mezi rodiči, tedy **vztah partnerský či manželský**, dále pak **vztah mezi rodiči a dítětem** (v případě rodiny F dětmi) a neméně důležitou roli v životě rodiny sehrává také **vztah s širší rodinou**, která je v těchto případech zastoupena prarodiči dítěte.

Pro některé rodiny je zcela zásadní **vztah partnerský, popř. manželský**. Pokud rodiče mezi sebou dovedou vytvořit a udržovat pevný a stabilní vztah, domnívám se, že celá rodina tímto krokem získává benefit ve formě pevného rodinného jádra, jenž nese funkci posilovací a ochrannou. Řičan (2014) například funkčnost a pevnost partnerského vztahu dává do přímé souvislosti se stabilizační funkcí rodiny a také atmosféry, která v rodině panuje. Ukázalo se, že v některých rodinách se péče o manželský/partnerský vztah staví do popředí více a je vnímána jako stěžejní především pro celkovou harmonii a pozitivní atmosféru v rodině. V těchto rodinách se tedy zastává názor, že pro zdravé fungování rodiny je nezbytné, aby měli rodiče mimo jiné dostatek času pouze sami pro sebe. Ten pak manželé/partneři naplňují nejčastěji společnými večerami, povídáním, návštěvami kulturních zařízení nebo procházkami do přírody. Tento čas je vnímán jako příležitost pečovat o manželský/partnerský vztah, budovat v něm intimitu, promluvit si či sdílet své pocity. V rodinách A a F staví na pomyslnou základnu rodinného fungování právě manželský vztah a dobře si také uvědomují, jak může vztah mezi rodiči dále ovlivňovat rodinu jako celek. To lze ostatně zachytit i v následujících výpovědích.

„...my dva jsme ten motor, a pokud to u nás vážne, pak to bohužel vážne v celé té naší rodině, takže se snažíme pořád na tom vztahu pracovat, být dost i jen ve dvou, povídat si a zajímat se jeden o druhého.“ (Martina - rodina A)

„...jestli máme být jako rodina v pohodě, tak prostě potřebujeme i čas jen pro sebe s manželem, přes to u nás nejede vlak.“ (Monika - rodina F)

V rodinách C a E si pak dobře uvědomují, že péče o vztah manželů/partnerů je důležitá, z různých důvodů ji však nestaví do předních pozic. Důvody, proč rodiče o vztah mezi sebou nedbají tak, jak by chtěli, jsou především z hlediska času, popř. únavy. V těchto rodinách vyvstalo, že rodiče fakt, že na sebe vzájemně nemají čas, spíše přehlíží nebo nemají moc snahu tuto skutečnost vzhledem k daným životním okolnostem měnit. Výše zmíněné lze ostatně vyčíst i z následujících výpovědí.

„...přímo zoufale nám chybí čas pro sebe (pozn. s partnerem), to víme oba, ale jako nedá se, teď jsou tu prostě důležitější věci jako stavba baráku a péče o malou a práce...prostě tyhle povinnosti a věci.“ (Kateřina - rodina E)

„...jsme si domluvili máti na hlídání, že někam vyrazíme, proberem ty věci z posledních dní, ale nakonec jsme to vzdali, protože jsme byli tak KO, že jsme ten čas navíc radši využili na to dohnat ten spánkový deficit. Štve nás to oba, ale co už.“ (Ivana - rodina C)

V rodině B došlo s narozením dítěte k jisté reorganizaci partnerských priorit. Zatímco dříve byl pro oba partnery jejich vztah na prvním místě, s příchodem dítěte toto stanovisko přehodnotili a nyní je pro ně v oblasti vztahů nejdůležitější právě jejich syn. Tohle nastavení plyne také ze skutečnosti, že rodiče s ohledem na velkou pracovní angažovanost a vyčíženost se synem nemohou trávit tolik času, kolik by si přáli. Čas, který tedy není pracovní, věnují z větší části především budování vztahu se synem, přičemž pocítují, že vztah partnerský jde v tomto období spíše stranou. Podobný postoj byl odhalen i v rodině D.

„...už nemůžeme být sobečtí. Teď tu máme Matyho a ten je prostě na prvním místě a naším úkolem je mimo jiné být dobrá máma a táta. Nemáme potřebu někam chodit sami, protože pak máme stejně jenom výčitky. Máme to oba nastavené tak, že ten čas, kdy jsme byli sami, jsme si užili dosyta, ale teď jsme především tvrdě pracující rodiče.“ (Klára - rodina B)

„...náš vztah se prostě točí celý kolem malého (smích). Malý je pro mě i pro Ivana to nejdražší, co máme a dáváme mu teď rozhodně přednost před náma dvěma.“ (Lucie - rodina D)

Vztahové budování a upevňování se rozhodně netýká jen manželů/partnerů, ale samozřejmě i dětí. Rovinu **vztahů mezi rodiči a dětmi** nelze opomenout. Z dat je zřejmé, že ve většině rodin se podařilo tyto vztahy uvést do roviny láskyplnosti, důvěry, bezpečí, potřebné podpory a vzájemného respektu mezi rodiči a dětmi. Tohle zjištění pak podtrhují následující výňatky z interview s prarodiči dětí, kteří se nad vztahem jejich vnoučat s rodiči zamýšleli.

„...myslím, že jak Petr, tak Marťa mají s malou moc pěkný vztah - to člověk prostě vidí, jak je malá oba zbožňuje a vzhlíží k nim, ale přitom je poslechne.“ (prarodič A)

„...teďka třeba jsem je pozorovala, jak k nám dojeli, jak jim to ide s děčkama, že jde vidět, že je tam tá láska a zároveň děčka mají i pravidla a jsou spokojení.“ (prarodič F)

„... ten vztah mají oba s malou fakt pěkný, přátelský, malá je miluje nadevše.“ (prarodič C)

„...tak na mámu malý nedá dopustit, to je jasné a k tátovi vzhlíží a má je oba moc rád, to si člověk všimne, že to jde na tom dítěti nejmíc poznat, že je mu dobře s rodiči.“ (prarodič D)

V rodině E pak bylo identifikováno jisté oslabení ve vztahu otce a dítěte. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, otec z této rodiny zaujal ke svému rodičovství poměrně pasivní postoj, který jej posouvá spíše do role „rodinného sponzora“, než otce, který si se svým dítětem buduje emocionálně kvalitní vztah. Jak se tento postoj odráží ve vztahu otce a dítěte pak dokresluje tato výpověď.

„... mně přijde, že on to pouto s malou moc nemá, to mě mrzí, že třeba za ty dva roky ani jednou nebyl s malou sám, že moc nemá snahu k ní hledat tu cestu.“ (Kateřina – rodina E)

Gabura (2012) v tomto kontextu upozorňuje, že nezájem otce o navázání bližšího citového vztahu s jeho dítětem by mělo být signálem pro vyhledání odborné pomoci v oblasti rodinného fungování.

Jako třetí rovina v oblasti rodinných vztahů vyvstaly **vztahy mezi rodinou a prarodiči**. Prarodiče jsou rozhodně nedílnou součástí všech zkoumaných rodin. Je tedy zřejmé, že vztahy s nimi nelze opomenout. Ve většině případů jsou vztahy mezi rodinou a prarodiči přátelské, postavené na bázi vzájemného respektu a důvěry. Prarodiče jsou pro rodiny oporou a pomocí – jak psychickou, tak fyzickou a někdy i materiální. Všichni participanti se shodují, že bez pomoci prarodičů by jejich rodiny rozhodně nemohly fungovat tak, jak fungují. Ve výzkumu se často skloňují slova vyjadřující vděčnost za vztah, který rodiny s prarodiči mají. To lze ostatně vyčíst i v následujících výňatcích z interview.

„...David (pozn. manžel) a já jsme s mamkou jedna ruka (smích). Jsme za ni oba moc rádi, protože nám s malou fakt dost pomáhala a furt pomáhá.“ (Ivana – rodina C)

„...nám nejvíc pomohli tchýně s tchánem, v tom byli skvělí, že prostě poskytli to bydlení, že jsme se nemuseli zadlužit a mě zaměstnali vlastně.“ (Martina – rodina A)

„...máme spolu ještě lepší vztah než dřív. Radim ji hodně změnil, on je dobrý chlap a jsem ráda, že ho Kačka má. Pomáháme si navzájem, to je samozřejmost.“ (prarodič E)

Prarodiče jsou s rodinami v častém kontaktu, zajímají se vzájemně o své životy, a přitom se snaží dostát vzájemnému respektu a stanoveným hranicím v tomto vztahu. Ve výzkumu se podařilo také odkrýt kladné a přívětivé **vazby mezi prarodiči a dětmi**, tedy vnoučaty. Z výpovědí interview i z deníkových výpisků je zřejmé, že prarodiče mají s dětmi intenzivní kladné vztahy založené na množství společných prožitků.

„...místo školky dnes malého hlídala babička s dědou, takže to jsem ho nemohla dostat domů zas. Ale jsem ráda, že s nima má takový pěkný vztah.“ (Lucie – rodina D)

„...vnučata se k nám vždycky hrozně těšíja (smích) a my zas na ně. Rádi pro ně s dědou vymýšlíme program a snažíme se, aby jim s nama bylo dobře no.“ (prarodič – F)

„...je fajn vidět, jak má s tchánama malá hezký vztah, že kolikrát nás ani nepostrádá, když je u nich na hlídání, oni se snaží ji fakt zabavit, aby byla spokojená.“ (Martina – rodina A)

Nezpochybnitelný fakt je, že kvalita rodinných vztahů je úzce spojena s mnoha dalšími faktory. Thorová (2015) například popisuje, že jeden z nejsilnějších faktorů, jenž přímo ovlivňuje vztahy v rodině, je oblast komunikace. Toto hledisko se ostatně vyjevilo i v mém výzkumu.

6.2.2 Komunikace

Způsob, jakým v jednotlivých rodinách spolu členové komunikují, o rodině může mnohé napovědět. Potočárová (2018) zastává názor, že právě komunikace je důležitý činitel pro zachování rodinné stability a mimo jiné významný činitel ovlivňující atmosféru a klima v rodině. Jelikož na výzkumu participovaly rodiny vesměs nukleární, v oblasti rodinných interakcí se vyjevila komunikace prioritně právě **mezi rodiči dítěte**. Ukázalo se, že většina rodin pociťuje oslabení právě v oblasti komunikační. Tohle oslabení je z pohledu participantů spojeno především s nedostatkem času na kvalitní a efektivní komunikaci mezi manželi/popř. partnery. Často se tak děje, že spolu rodiče dítěte komunikují během všedního dne spíše formou krátkých telefonických rozhovorů, popř. sociálních sítí jako je Messenger nebo Facebook. Během dne tedy převažuje spíše nepřímá komunikace, která má většinou charakter zběžných rychlých telefonátů, popř. psaných zpráv na telefonu. Rodiny tento stav vnímají jako jistou daň dnešní rychlé doby – jak lze mimo jiné vyčíst i z následujících výpisků z deníků či útržků z interview.

„...jako ten svět je teď prostě takový, musí se člověk ohánět, aby splnil a stihl vše, co je třeba. Já se snažím ten čas plánovat, co nejvíc efektivně. Většinu problémů během dne skrz malého nebo tak vyřešíme s Lukem po telefonu.“ (Klára – rodina B)

„...v tom fofru se stejně kolikrát jen mijíme, to mě štve, že věci, co potřebuju s ním pořešit, tak není kdy. Do práce mu volat nemůžu, tak smskuju, ale kolikrát, než on odpoví, tak už to stejně vyřeším sama.“ (Ivana – rodina C)

„...Radim když jede z práce rovnou na stavbu, tak odpoledne i ty večery jsem s malou sama. Párkrát si zavoláme, že třeba tatku pozdravíme.“ (Kateřina – rodina E)

V rodinách se shodují, že v běžném pracovním týdnu je pro manžele, popř. partnery organizačně a časově obtížné najít si dostatečný prostor pro kvalitní přímou komunikaci „face to face“. V rodinách A, D a F si ustálili večerní rituál společných večeří, jenž vnímají jako prostor pro sdílení zážitků během uplynulého dne, řešení potřebných záležitostí nebo tzv. rodinných porad.

„...jak se chystá večeře nebo i během večeře si toho stihnem spoustu říct, co bylo v práci, co děcka, co babi s dědou. Proberem plány na víkend, co je třeba.“ (Monika – rodina F)

Nedostatek přímé komunikace si manželé/popř. partneři snaží vynahrazovat především o víkendech, kdy mají pro sebe více času, sdílejí mezi sebou zážitky a informace, na které v pracovním týdnu nezbyl čas. Víkendy jsou také příležitost pro zajištění hlídání dětí u prarodičů, čehož všechny rodiny rády využívají. Vzniklý prostor pak vnímají jako možnost vyřešit některé závažnější situace, případně konflikty v rodině bez přítomnosti dětí – to dobře dokresluje následující výňatek z interview.

„...tak my bojujeme s téma penězama, to pořád řešíme, počítáme a tak, ale ne před dětma, ten starší už to vnímá a nechceme, aby měl pocit, že nemáme. Takže jak si je vezme děda o té sobotě, tak tohle můžeme s Kamilem probrat.“ (Monika – rodina F)

Mimo komunikaci manželskou/partnerskou lze v rodinách vysledovat i komunikaci mezi **rodiči a dítětem** (v případě rodiny F, dětmi). Jelikož jsou děti ve zkoumaných rodinách věkově mezi 2-2,5 roky, komunikace s nimi je tomuto věku přizpůsobená. Nejčastějším komunikačním partnerem pro tyto děti je jejich matka, jakožto hlavní pečující osoba. V rodině B pak důležitou roli v komunikaci s dítětem hraje také chůva, která rodině s péčí o dítě dlouhodobě vypomáhá. Končerková (2014) zmiňuje, že u dětí v tomto věku dochází k rozvoji především pasivní formy řeči, spíše než té aktivní. To se zrcadlí i v následující výpovědi z interview či zápisků z deníku matek.

„...jak ještě toho moc nenamluví a spíš tak pozoruje, ale vidím, že je krásně vědomá a otevřená a všemu rozumí i beze slov, co po ní potřebuju.“ (Martina – rodina A)

„...malá mi dnes pomáhala ve stáji, pořád něco vykládala, to byla sranda, pořád tahala ke králíkom seno a furt se tomu řehtala a bylo to vtipné, jak za mnou chodila, aby mi důležité oznámila, že už to „šapali“ to seno.“ (Ivana – rodina C)

„...že mu vysvětlím, jak ten den bude probíhat a on to prostě chápe a spolupracuje a rád mi vykládá v autě nejradši, s čím si hrál a co dělali ve školce.“ (Lucie – rodina D)

Vzhledem k tomu, že všechny zkoumané rodiny mají blízké vztahy a vazby také s prarodiči, nelze opomenout komunikaci i na této úrovni. **Komunikace prarodičů s rodinou** v běžném pracovním týdnu probíhá většinou prostřednictvím telefonického spojení nebo formou videohovorů, jež poskytuje aplikace skype. Charakter těchto rozhovorů je většinou zaměřen na každodenní koloběh života, vzájemné sdílení, někdy žádost o pomoc či radu. Do této komunikace jsou v některých případech okrajově zapojovány i děti – například ve smyslu krátkého pozdravení se s prarodičem.

„...každý 2. den si voláme. Co je nové u nás, u nich, jestli něco nepotřebují.“ (prarodič B)

„...jsem pro ně kdykoli na telefonu. Kolikrát jsem jim přes telefon radila, jak něco uvařit nebo co s malou. Jak jsou v nesnázích, tož hned volají. (smích) Někdy aj každý den, ale já jsem ráda, protože se můžu zas vypovídat s téma mojima starostma.“ (prarodič C)

„...tak s našima, hlavně s mamkou si voláme každý den vlastně. Většinou přes skype, aby viděli i malého a mohl jim zamávat nebo něco povykládat.“ (Lucie – rodina D)

Prarodiče jsou s rodinami i v kontaktu osobním, který je realizován minimálně 1x týdně, nejčastěji o víkendech. Tato setkávání mají většinou charakter společných oslav, zběžných návštěv, zajištění hlídání dětí apod. Tyto sešlosti či návštěvy bývají příležitostí probrat s prarodiči kromě běžných záležitostí i záležitosti vážnějšího charakteru, ve kterých si například rodina neví rady nebo potřebuje zjistit názor starší generace. V těchto situacích prarodiče rodině mohou poskytnout jiný pohled na věc, poradit nebo pomoci situaci vyřešit.

„...jak mají dilema nějaké a chtějí vědět můj názor, tak třeba v tu sobotu dojedou dřív, jak ještě malá spí, ať to u kafe můžem v klidu probrat.“ (prarodič E)

„...třeba, že se v neděli staví, ať se možou pobavit i s nama skrz tu rekonstrukci pokojíků – jak by to bylo nejlepší udělat.“ (prarodič F)

Komunikace mezi rodinou a prarodiči se většinou orientuje na běžné každodenní radosti i strasti. Ve chvílích, kdy rodina řeší náročnější nebo složitější problémy, (ve výzkumu pak např. rekonstrukce či stavba domu, finanční problémy, zdravotní problémy, návrat do zaměstnání, partnerské problémy atd.), raději se ke komunikaci využívá osobního setkání.

Přirozenou součástí komunikace v rodině je pak také schopnost rodiny zvládat konflikty či jiné problémy a spory, které mohou nastat. Sobotková (2012) v této souvislosti zdůrazňuje, že právě schopnost rodičů zvládat konfliktní situace může výrazně ovlivnit výchovu dětí, atmosféru v rodině a celkovou rodinnou stabilitu.

6.2.2.1 *Spory, co bolí*

Konflikty a hádky provázejí v různé intenzitě každou ze zkoumaných rodin a otázkou je, jak těmto nepříjemnostem rodina čelí – zda se jimi nechá zavést do slepých uliček nebo je využije pro zlepšení situace a spokojenosti rodiny jako celku. Každá rodina má své „stíny“, tedy spory a konflikty, které se mnohdy před veřejností bedlivě stráží a nevynakládá se příliš snahy na konfrontaci s nimi. O těchto stínech rodiny dobře ví, zároveň však cítí jistý ohrožující potenciál, který s sebou tyto nepříjemnosti nesou. Ukázalo se, že v rodinách jsou často tendence spory přehlížet či bagatelizovat a nevěnovat jim přílišnou pozornost. Často se tak problémy stahují do pozadí rodiny, kde se tiše kupí a ukládají – samozřejmě však nemizí a je jen otázkou času, kdy vlivem dalších životních okolností v plné intenzitě vyplují na povrch. Klíčem pro vyřešení nebo alespoň zmírnění těchto nepříjemností je rozhodně **otevřená komunikace** – toho si jsou rodiny plně vědomy. Celou situaci však stěžuje fakt, že na otevřenou komunikaci o těchto věcech nezbývá čas a mnohdy ani energie, jak ostatně dokresluje i tento zápis z deníku.

„...jako jo, asi by bylo dobré sednout a probrat to, ale za a) není kdy a za b) vím, že by to spustilo zas nějaké tříhodinové řešení a praní špinavého prádla a na to nemám kapacitu už prostě.“ (Kateřina – rodina E)

Důležitá je jistě i **oboustranná ochota** nepříjemnosti řešit – to může být zcela zásadní. Důvody, proč se v rodinách o problémech, co jsou na pozadí, spíše nemluví, jsou různé – může zde být jistá spojitost se studem či strachem, přítomnost negativních komunikačních vzorců z původní rodiny či oslabená důvěra směrem k partnerovi.

Ve výzkumu se odkrylo, že v rodinách se nejvíce objevují **drobné spory**. Předmětem těchto sporů je nejčastěji zajištění chodu domácnosti, péče o děti či zvířata, organizace volného času v rodině či výchovný nesoulad (viz kapitola 6.3). Ukázalo se, že pro tyto spory je společným jmenovatelem bagatelizace, popř. neochota se s problémem více zaobírat, jak dokládají i výpovědi z interview či výpisky z deníků.

„... to jsme se chytli kvůli tomu, že jsem chtěla jeden jediný večer vypadnout s kámoškou na kafe a to byl problém, protože on nemůže jeden večer být s malým sám prostě. Jako já to odmítám komentovat už, prostě se sbalím a jdu. (smích)“ (Lucie – rodina D)

„... klasika hádka skrz práce kolem baráku, skrz zvěřinec, to nic není - já už se tomu jako směju, už to vůbec neřeším, protože to nemá cenu řešit - odkývu a myslím si svoje. (smích)“ (Ivana – rodina C)

„...Lukyn (pozn. partner) je takový flegmatik – on to bere jedním uchem tam a druhým ven, a je v klidu, to jako ty hádky s ním ani nemají smysl, mi někdy přijde, protože on řekne, že na to není, jako na ty hádky a konec.“ (Klára – rodina B)

Drobné spory působí v rodině mnohdy velmi nenápadně – rodiče jim často věnují pouze krátkou pozornost nebo nad nimi mávnou rukou s vědomím, že jde o partnerův rozmar či ne příliš podstatnou věc. Spory se tak příliš neřeší a spíše se nechávají otevřené či nedořešené. Ve výzkumu se však odhalilo, že drobné spory, které jsou nedotažené mají tendenci sílit a přerůstat ve **spory závažné**. Pokud se v rodině objeví tento typ sporů, nejčastěji se dotýkají tématu financí či mohou být prohloubením sporů drobných. Spory, které tato nedorozumění provázejí, jsou mnohdy velmi hutné a pro celou rodinu zraňující – obzvláště ve chvílích, kdy jsou to právě děti, kdo se stává svědkem toho, kdy se v rodině prudce ventiluje nahromaděné napětí. Hádky jsou v rodinách vnímány jako přirozená součást života, která má potenciál „pročistit“ vzduch, jak lze odhalit i z následujících výňatků z interview.

„...jsme po sobě štěkali, i sprostě, což teda mě nejvíc je líto skrz malého, že to viděl, ale už toho bylo moc. Ale ve finále aspoň jsme si to vyjasnili a jede se dál.“ (Lucie - rodina D)

„...když už ten pohár přeteče, jak se říká, tak je zle, to je u nás Itálie, ale zas aspoň se pak konečně něco hne potom a je to k něčemu.“ (Ivana – rodina C)

„...jo, u nás když se křičí, tak to stojí za to. Ale to je normální, že si lidi vymění názory – i když někdy víc prudce teda. Nikdo není dokonalý a každý potřebuje tu páru jakoby upustit občas a nakonec je to vlastně pro dobro celé té rodiny mi přijde.“ (Monika – rodina F)

Každá mince má dvě strany – stejně tak rodiny pocítují pozitivní i negativní dopad hádek a rodinných sporů na rodinu jako celek. Způsobů, jakými se v rodinách hádky uskutečňují, je mnoho a často souvisejí s komunikačními vzorci, jež si z původních rodin převzali samotní rodiče. Vystalo však, že problém, který rodiny někdy až palčivě trápí, je **nedostatečné smíření po hádce**. Pokud jsou v rodinách závažné spory a rozepře, často s nimi jde ruku v ruce i neschopnost či neochota spor zdárně uzavřít a ukončit. Ve výpiscích z deníků i výňatcích z interview se podhaluje, jak tento jev může dále negativně působit i na dítě, které mnohdy ve svém věku (2-2,5 roku) ani nemá šanci pochopit, co se v rodině odehrává.

„...když je to ve velkém (pozn. hádka), tak mě Radim nechává vyloženě vydušit – klidně celý týden, nebaví se pak, odpovídá mi na všechno stroze, to mě ničí a on to ví a myslí, jak mě tímto jako vytrestá, ale já to nesu zle a přenáším to pak na malou.“ (Kateřina – rodina E)

„... jsme se pohádali hodně už ani nevím kvůli čemu, ale pak jsme se spolu vůbec nebavili snad až do večera...akorát je blbé, že Petr se k tomu už pak nechce nikdy vracet a raději dělá, že nic, to mě zraňuje a malá mě kolikrát viděla bečet na záchodě, byla z toho chudina vystrašená a zmatená.“ (Martina – rodina A)

„...no Iva když se hádá, to stojí za to a pak je ticho. Dá ignor, uplně jak já dřív na tatu (smích) a David sa může snažit, jak chce, ale je pevná, vydrží aj 3 dni.“ (prarodič C)

To, že jsou v rodinách hádky a konflikty občasné přítomné je zřejmé a přirozené. Rozhodně však nejsou pro rodiny příjemné - z výše zmíněných výpovědí je znát, že v některých rodinách se často využívá tzv. „tiché domácnosti“, tedy stavu, který většinou bývá jakýmsi vyústěním konfliktu. Thorová (2015) tento jev popisuje jako jednání pasivně – agresivní, a zároveň varuje před jeho silně negativním vlivem na atmosféru a vztahy v rodině. V následujícím výpisku se zrcadlí negativní atmosféra, která v rodině po takovém konfliktu může nastat.

„... dnes je dusno, s Radimem se ani nebavíme, malá to vnímá, celý den zlobí a není ve své kůži. Jsem z toho vyčerpaná.“ (Kateřina – rodina E)

Je zřejmé, že do rodiny se pak vkrádá nejistota, tiché napětí a mnoho negativních emocí, jenž se dále prolínají, mimo jiné i do celkové atmosféry v rodině.

Shrnutí kategorie – Rodina jako vztahová a komunikační síť

V rodinách je přítomno hned několik rovin prožívání vztahů. V některých rodinách je kladen největší důraz na vztah manželský/partnerský, v jiných rodinách rodiče pro posilování svého vztahu nenacházejí dostatek času nebo energie. Objevují se i rodiny, kde je na první pozici vztah rodičů a dítěte. Vztahy mezi rodiči a dětmi jsou vesměs pozitivní a harmonické, i když v jedné z rodin došlo k odkrytí oslabeného vztahu mezi otcem a dítětem. Velmi pozitivní vztahy byly zaznamenány mezi rodinou a prarodiči. Rodinné vztahy jsou úzce spjaty s komunikací. Rodiče se potýkají s nedostatkem přímé komunikace. Jako hlavní komunikátor s dítětem vystala matka, jakožto nejbližší pečující osoba. Pozitivní roli v oblasti komunikace hrají prarodiče, kteří jsou s rodinami v pravidelném přímém i nepřímém kontaktu, a pokud má rodina zájem, rádi nabídnou radu nebo jiný pohled na věc. Spory a konflikty jsou přirozenou součástí života všech rodin, odkryla se však skutečnost, že jsou často bagatelizovány a spory drobné mohou přerůst v závažnější konflikty. Zde pak byla odkryta jistá otevřenost těchto sporů, což negativně působí na atmosféru v rodině, která je jinak spíše pozitivní.

6.3 Rivalem i spiklencem ve výchově

Výchova dítěte – téma, které je v rodinách často skloňováno a v různé míře jej řeší všechny rodiny, někdy i další příbuzní. Rodiny se ocitají pod silným tlakem – domnívám se, že tento tlak proudí ze společnosti, z širší rodiny, z komunity, ve které se rodina pohybuje, ze zaměstnání, a hlavně také z médií. Současní rodiče se ocitají v době informační exploze, kdy je možno najít příručku snad na cokoli, internet i populární knihy jsou plné rad, jak správně vychovávat dítě, jak být dobrým rodičem apod. Není divu, že rodiče se vlivem všech těchto okolností cítí mnohdy zcela ztraceni, pohlceni a jejich mysl se plní plíživými otázkami typu „Děláme to s tím naším dítětem dobře?“ (Ivana – rodina C), „Věnujeme se mu dost?“ (Klára – rodina B) „Jste dostatečně kontaktní?“ (Martina – rodina A) „Má naše dítě dost volnosti?“ (Kateřina – rodina E) „Neměli bychom mu dát pevnější hranice?“ (Lucie – rodina D) atd. Je zřejmé, že absolutní shoda ve výchově dětí je spíše výjimečná, přesto bylo zajímavým zjištěním, že **výchovný nesoulad** byl ve výzkumu identifikován v každé ze zkoumaných rodin. Ukázalo se, že v oblasti výchovy dítěte zastávají rodiče často zcela odlišné názory a stávají se často **rivaly**. Tento jev pak zachycují i některé výňatky z interview či výpisky z deníků.

„...on Petr (pozn. manžel) má na dost věcí v té výchově jiný názor. Třeba, že by s nama malá neměla spát v té posteli nebo že by měla už být víc samostatná, že jí neuškodí občas to plácnutí po zadku a tak, to já zas vidím úplně jinak.“ (Martina – rodina A)

„...já pohrozím vařečkou a malá funguje, Radim ji zas nechává, řekne, že je to ještě děcko a nijak to neřeší, co já zakážu, on povolí nebo neřeší.“ (Kateřina – rodina E)

„...já mám tu tvrdou ruku a Kamil je úplně jak jejich kamarád, parták, ale to mu říkám furt, že se mu to vymstí, že s ním budou ty děcka cvičit za pár roků.“ (Monika – rodina F)

Vynořila se i jistá zvláštnost, a sice že zmíněný nesoulad si v rodinách mnohdy sice uvědomují, avšak nevnímají potřebu s ním nějakým způsobem pracovat, jak se ostatně zrcadlí i v následujících výňatcích z interview.

„...jednotní nejsme, to ne, to přiznám. Já jsem přísnější, vyžaduju fakt ta pravidla, a tak a často jako nechápu tu jeho benevolenci, ale spíš jsme ve fázi, kdy to neřešíme, to jsou pak zbytečné hádky.“ (Klára – rodina B)

„...hodně jedu podle toho kontaktního rodičovství, a to má svoje zásady prostě, ale Ivan ten je se vším raz dva hotový a není na to, tak co nadělám, беру to, jak je.“ (Lucie – rodina D)

„...prostě to máme každý jinak. Já ho nechám si dělat si to svoje a pak stejně se s malou domluví podle sebe, než abych ho musela poslouchat. (smích)“ (Ivana – rodina C)

Rodina tak často k výchovnému nesouladu zaujímá postoj, jenž lze stručně charakterizovat větou *„víme, ale neřešíme“*. Motivem pro neřešení situace jsou často obavy a strachy – především pak z hádek, které by se mohly prolínat i do rodinné atmosféry nebo kvality partnerského vztahu. Rodiče tak často svou neschopnost situaci řešit zaobalují pod roušku vzájemné tolerance a respektu ke svým odlišnostem, jenž ve výchově zastávají.

Situace se značně komplikuje, když do výchovy dítěte mají snahu intenzivněji vstupovat prarodiče. Ve výzkumu vyvstalo velmi zajímavé zjištění, a sice skutečnost, že výchovné působení prarodičů rodiče pocítují jako větší problém než výchovný nesoulad, jež sami mají. V těchto případech se často z rodičů stávají **„spiklenci“ proti starší generaci**, jak lze vyčíst i z následujících výpisků z deníků či výňatků z interview.

„...já bych té malé udělala, co bych jí na očích viděla, jak je zlatá, na to já su hrozná (smích). A to je problém, protože Kača to s Radimem mají jinak no, to oni drží při sobě a umí mi říct – tak mamko toto ale ne.“ (prarodič E)

„...tchýně měla problém s malou a pak mi dávala přednášku o tom, jak nám brzo malá přeroste přes hlavu a takové. Tak jsme jí to večer s Petrem raz dva vysvětlili, že to je naše dítě a budem si ho vychovávat podle sebe, že to není její starost.“ (Martina – rodina A)

„...do výchovy si kecat nenechají, to ani náhodou. (smích). Když něco řeknu, tak to smetou ze stolu, mají svoji hlavu a chytří jsou dost.“ (prarodič - rodina B)

Zde je znatelná touha rodin po autonomii, která je provázána jistou kuráží, kterou společně partneři dokáží nakumulovat proti prarodičům dítěte, ve chvílích, kdy je potřeba hájit například právě styl výchovy, jenž vůči svým dětem zastávají. V těchto chvílích jde většinou výchovný nesoulad rodičů stranou a jeden z partnerů se během „spiknutí“ přizpůsobí dočasně druhému. Prarodiče na celou situaci nahlízejí z nadhledu a popsaná spiknutí si většinou neberou osobně ani se jimi dále příliš nezabývají, což se odráží i v interview s nimi.

„...beru, chcou to dělat po svojem, prostě si to svoje brání, já to tak taky měla (smích). Jako když by chtěli radu, tak jo, můžu sloužit, ale necpu se jim.“ (prarodič F)

„...nedej Bože se zmínit, že bych to řešil jinak (smích), ale říkal jsem, oni si na to stejně musí přijít samotní, jsou mladí a je na nich, koho z toho děčka vychovávají“ (prarodič A)

Ukázalo se, prarodiče většinou hranice ve výchově rodiny respektují a nemají snahu bez vyzvání do výchovného působení rodičů vstupovat. To však nic nemění na tom, že rodiče nejsou ve svém výchovném působení na dítě konzistentní. Kraus (2014) tyto výchovné rozdílnosti vnímá jako silně problematické. Upozorňuje na zmatek, jenž pro dítě toto působení má, a také na některé následky, které později může dvojí výchova mít.

Shrnutí kategorie – Rivalem i spiklencem ve výchově

Znepokojivým zjištěním je, že ve všech zkoumaných rodinách je zřetelný výchovný nesoulad. Rodiče se ocitají v roli „rivalů“, z nichž každý zastává na výchovu dítěte vlastní názor, ze kterého nechce polevit. Tento stav si rodiny uvědomují, nemají však potřebu jej řešit – především v něm vnímají jistý potenciál konfliktu, kterému se chtějí vyhnout. V situaci, kdy do výchovy dítěte mají snahu vstupovat prarodiče, se rodiče naopak stmelí a proti starší generaci vystupují jako „spiklenci“, kteří své výchovné působení mají tendenci obhajovat, i přesto, že vědí o vlastním výchovném nesouladu. Prarodiče tyto situace vnímají, avšak plně respektují autonomii rodin, v této oblasti nemají snahu vstupovat s rodinou do konfliktu.

6.4 Spolu nebo vedle sebe?

Jako nedílná součást rodiny se z dat vynořilo hledisko prožívání společného volného času. Způsoby, jakými rodina naplňuje svůj „čas pro sebe“, o samotné rodině mnohé vypovídá. V každé rodině se objevují dva různé způsoby, jakými rodiny volný čas prožívají. Na straně jedné je to doba, kterou lze označit stručným, ale výstižným „**spolu**“. Takto jsem označila volný čas, kdy je rodina pohromadě a užívá si opravdovou vzájemnou blízkost. Tato blízkost je často protkána společnými zážitky, prožitky a přímými interakcemi mezi jednotlivými členy rodiny. Na straně druhé se v rodinách objevuje i prvek prožívání volného času, který lze označit spíše jako „**vedle sebe**“. Tyto chvíle v rodině jsou charakteristické skutečností, že i když je rodina fyzicky pohromadě, každý člen se věnuje svému okruhu zájmů či své vlastní činnosti. Neprobíhá zde příliš přímých interakcí a funguje zde jistá paralelnost, ve které jsou jednotliví členové sice fyzicky se svou rodinou, avšak mentálně spíše ve svém vlastním světě.

Ukázalo se, že způsob, jakým rodiny svůj volný čas realizují, má silnou vazbu na několik dílčích faktorů – nejčastěji se rodiny odkazují na finanční možnosti, které mají a od kterých se často způsob trávení volného času odvíjí.

„...to si řeknem – dobře, pojedem na ten výlet někam, ale pak se budeme zas muset uskromnit jinde – je to celé o penězích prostě.“ (Monika – rodina F)

Byla zde odhalena jistá vazba i na zaměstnání rodičů, kvalitu bydlení a materiálního zabezpečení, atmosféru v rodině, zájmy rodičů, či to, jakou hodnotu rodina volnému času přisuzuje, jak jej celkově vnímá. Rovněž se poodhalilo, že v hledisku prožívání volného času jsou zásadní i návyky rodičů z jejich původních rodin.

„...no Petr (pozn. manžel) už jako děcko jezdil s tatškou na ryby, tak to v něm tak jako zanechalo, že se snaží to předat i mně a malé, tu pohodu a klid tam, tak jezdíme rádi rybařit, chytlo to i mě nakonec (smích).“ (Martina – rodina A)

„...no já to mám od mojí báby, to nastavení (smích) - ta by si nikdy během dne nelehla nebo by si jen tak nečetla, prostě pořád pracovala a byla v pohybu, vše mimo to pro ni byla zahálka.“ (Klára - rodina B)

Není překvapením, že to, v jaké formě rodina jako taková volný čas pojímá, se samozřejmě odvíjí i od časového hlediska celé věci. Je zřejmé, že jinak rodina prožívá volný čas během běžných pracovních dní a jiné to je během víkendu.

Pozn. Oba odhalené způsoby prožívání volného času v rodinách (spolu / vedle sebe) se prolínají volným časem napříč všemi zkoumanými rodinami – a to bez ohledu na časové hledisko.

6.4.1 Týdenní maraton

Maraton je slovo, které plně vystihuje běžné pracovní dny a týdny zkoumaných rodin. Rodiče během dne provází hned několik sociálních rolí a sociálních kontextů: zaměstnání – domácnost – děti, a to zdaleka není všechno. Výzkumná data ukazují, že na společný volný čas rodiny v běžném pracovním týdnu nemají příliš času. Pokud si rodina ve svém shonu mezi prací v povinnostmi najde chvíli pro sebe, často se to děje až v pozdních odpoledních či večerních hodinách. Tyto chvíle většinou rodina vnímá jako příležitost odreagovat se po náročném dni a inklinuje právě ke způsobu, kdy jsou jako rodina spíše „vedle sebe“, jak ostatně dokazují i následující zápisky z deníků matek či útržky z interview.

„...dojeli ze školičky a už je ta pravá rodinná pohoda. David tady leží v síti, malá si hraje na písku a já jsem si konečně našla čas, abych si pořádně vyčistila Vandu (pozn. kůň), tak jsem aspoň přišla na jiné myšlenky.“ (Ivana – rodina C)

„...skončili jsme oba dřív, tak jsme vyrazili na stezku, zaběhala jsem si s kočárkem a Lukáš hned, že chce s nama, ale na bruslách. Akorát on je na nich rychlejší, takže byl věčně mimo vepředu, ale skvěle jsme se protáhli a vyčistili hlavu.“ (Klára – rodina B)

„Radim (pozn. manžel) si po práci rád zahraje i třeba na tom počítači a malá to vidí, tak chce taky, tak i když já to moc nemusím, tak třeba jí dám na chvíli ten tablet s nějakou tou pohádkou a já mám aspoň klid na tvoření těch dekorací, to je zas moje. Nevím, je blbost asi na silu – jakože utahání z práce jdeme spolu přímo něco dělat.“ (Kateřina – rodina E)

Poodhaluje se, že tento typ trávení společného volného času, rodina volí většinou po příchodu domů a splnění domácích povinností. Je to doba, kterou si po náročném pracovním dni chce každý „ukrojit“ sice sám pro sebe, zároveň však preferuje i přítomnost své rodiny a hledá tak možný kompromis, jak vybalancovat tyto potřeby.

Co se týče volného času, kdy je rodina v týdenním maratonu opravdu „spolu“, je jeho zastoupení poněkud řídkší. Pokud si rodina tento společný čas dovolí a umožní, vzájemnou blízkost a interakci si všichni zpravidla velmi užívají – nutno zmínit, že to však mnohdy pro rodiče v běžných pracovních dnech může být značně vysilující, což ilustrují i zmíněné výpovědi z interview.

„...jo i v tom týdnu, když se zadaří, tak sjedem do toho bazénu jako rodina prostě a rádíme tam a děcka to milujou a i když jsme pak s chlapem úplně KO, tak jsme prostě šťastní, že jsme mohli si to užít společně.“ (Monika – rodina F)

„...když to jde a skončíme relativně normálně v práci, tak rádi zajdem tady na procházku k lesíku – malou za krk a už si to štrádujem (smích). A v lese to hlavně Kikina (pozn. dítě) zbožňuje – tam se vylítá, akorát nevím, kde bere tolik energie, jak se jde nazpět, tak my sotva lezem a malá by ještě lítala. (smích)“ (Martina – rodina A)

Zřetelné je, že i přes nápor pracovních či dalších povinností, mají rodiny v běžném pracovním týdnu snahu věnovat si vzájemně pozornost. Pro všechny v rodině je důležité prožívat společný čas ve své blízkosti a cítit oporu, rozhodně však není opomíjen důraz na individuální zájmy jednotlivých členů rodiny.

6.4.2 Víkendový „oddech“

Jakmile uplyne běžný pracovní týden, přichází víkend, jenž se pro rodiny nese většinou ve znamení odpočinku, setkávání se s širší rodinou či přáteli, popř. zpestření ve formě rodinných výletů do blízkého okolí. Speciální roli zde hrají **prarodiče** dítěte. Považují za důležité

připomenout, že všichni prarodiče participující na výzkumu, jsou v produktivním věku, což s ohledem na pracovní a jiné povinnosti umožňuje jejich angažovanost primárně o víkendech. Toho rodiny často využívají a o víkendech u prarodičů nalézají jistou formu „útočiště“, kde se mohou jako rodina odreagovat a dostát náležitého odpočinku, což ostatně dokreslují i následující zápisky z deníků či výňatky z interview.

„Už se těším, jak vypadneme k našim. Na sobotu mamka naplánovala grilovačku, dojede i ségra s děckama. To je právě super – nemusím vařit a o nic se starat – povykládáme, pojíme a je nám dobře.“ (Lucie – rodina D)

„...každý víkend něco pořádné u nás na chatě. Tak když jim to vyjde, jezdí k nám, je to dobré, že to je v přírodě, my si užijem malé a oni si spočnou.“ (prarodič A)

„O tom víkendu je občas zvu na oběd, tak dojedou, dáme kafe, pohrajem si s děckama a řeknem si co je jako nového a tak.“ (prarodič F)

Právě prarodiče tak rodinám často o víkendech poskytují jistý komfort a pohodlí – především v oblasti zabezpečující organizaci rodinných setkání, programu na víkend či bezstarostného servisu stravy. Víkend je zároveň pro prarodiče příležitost užít si společný čas s vnoučaty – ten pak prožívají především aktivně. S vnoučaty chodí na procházky, na dětská hřiště, věnují se s nimi námětovým či konstruktivním hrám nebo je berou na krátké výlety po okolí. Odhaluje se, že pro rodiče i prarodiče je společně prožitý čas velmi důležitý, mají jej v oblibě a vnímají jej jako „hnací motor“ pro stmelení rodinného celku.

Mimo výše zmíněné, se zde však rozkrývá i další zajímavá okolnost, a sice, skutečnost, že některé rodiny čím dál více pocítují potřebu být co možná nejvíce autonomní a svůj volný čas si plánovat a prožívat i nezávisle na širší rodině. Tohle stanovisko dobarvují následné výňatky s interview.

„... někdy to už stačí - my chceme i podle sebe třeba mít ten víkend. To je zas úplně jiná taková a pro nás jako rodinu i takové lepší mám pocit (smích).“ (Martina – rodina A)

„...jednou za čas je to dobré, ale potřebujeme se věnovat i svým věcem, na které v tom týdnu není čas.“ (Ivana - rodina C)

Samotní prarodiče často tuto potřebu rodinné autonomie respektují a mají pro ni pochopení, ba dokonce někdy tuto okolnost vítají, neboť se sami často ocitají v situaci, kdy si chtějí o víkendu dopřát čas sami pro sebe. Domnívám se, že pro nalezení rovnováhy mezi těmito dvěma póly je nesmírně důležitá otevřená komunikace a upřímnost na obou stranách.

Pokud má rodina svůj volný víkendový čas čistě ve své režii a vnější okolnosti to umožní, volí způsob, kdy touží být jako rodina opravdu „spolu“. Pak je víkend nasycen z většiny společnými aktivitami rodiny – jsou to výlety do přírody spjaté s turistikou, cyklistikou, rybařením nebo návštěvou zoologických zahrad či jiných „baby friendly“ míst. V rodinách mohou být tyto společné prožitky často spjaty s pozitivními emocemi a radostnými vzpomínkami, což se zrcadlí i v následujícím výpisku z deníku.

„...jeli jsme stanovat a spojilo se to i s rybářskými závodama a prostě takový obyčejný víkend, ale tolik vzpomínek a malá chce furt ty fotky prohlížet. A s Peťou jsme říkali, že to musíme zopakovat, že nám ten čas na sebe udělal velkou službu.“ (Martina – rodina A)

Ne vždy mají však rodiny o víkendech možnost vzdálit se, aktivně či pasivně si odpočinout a jako rodina se stmelit, prožít něco nového. Všechny rodiny mají jisté závazky, které často nelze opomenout a víkend se tak často stává prostorem na jejich dodatečné plnění. Stavba domu či péče o dům a zahradu, péče o zvířata či nesplněné pracovní povinnosti, které je potřeba dotáhnout přes víkend – tohle všechno mohou být okolnosti, kvůli kterým rodina setrvává spíše doma a nevyužívá potenciálu volného času o víkendu. V případě, že je víkend nabitý zmíněnými povinnostmi a závazky, rodina často inklinuje opět k prožívání společného času spíše „vedle sebe“, což je zapříčiněno především mírou únavy a úbytkem sil, jež by byly potřebné. Tohle nasazení pak může vést až k frustraci z nedostatku volného času, což se může negativně odrazit na celkové atmosféře a spokojenosti v rodině. Zdá se, že s nedostatkem volného času o víkendu bojuje do určité míry každá rodina – jak ostatně ukazují i následující výpisky z deníků matek.

„...nejhorší je, že vím, že ten frmol bude pokračovat i o víkendu, protože musíme zazimovat zahradu, zajet přezut obě auta, čeká mě tuna prádla na vyžehlení, Kamča (pozn. manžel) bude dodělavat děckám ty pokojíky, ať je to hotové.“ (Monika – rodina F)

„...už mě to štve, jak celý víkend trčíme na stavbě a pořád se jenom dřeme a z toho života ani nic nemáme mi přijde.“ (Kateřina – rodina E)

„...na víkend budu muset zavolat Leňu (pozn. chůva), aby malého aspoň vzala ven, protože my to prostě nedáme – na konci měsíce se nakupí nejvíc práce, takže jedem tzv. home office a nedá se nic dělat.“ (Klára – rodina B)

Patrné je, že pod slupkou všech povinností a závazků, se kterými se rodiny (nejen) o víkendech potýkají, postupně dochází k výraznému úbytku volného času nejen rodinného, nýbrž i volného času čistě pro rodiče jako jednotlivce. Rodiče tak postrádají prostor pro relaxaci,

odpočinek a znovunabytí tolik potřebných sil. Dlouhodobé strádání v této oblasti pak může v rodině vyvolávat také spory a konflikty, o kterých již bylo řečeno v kapitole 6.2.2.1

Shrnutí kategorie – Spolu nebo vedle sebe?

Prožívání volného času je v rodinách podmíněno mnoha faktory (např. finanční situace, zaměstnání rodičů, zájmy či návyky z původní rodiny nebo hodnota, která je volnému času v rodině přisuzována). Jinak rodina tráví volný čas o víkendu a jinak během běžných pracovních dní. Bez ohledu na časové hledisko, se však odhalily v zásadě dva způsoby, jak je rodinný volný čas naplňován. Buď jej členové rodiny prožívají „spolu“, což predikuje vzájemnou blízkost, přímou interakci a společný prožitek nebo spíše „vedle sebe“, což naopak značí fyzickou blízkost, avšak mentální vzdálenost - v těchto chvílích je každý člen rodiny ponořen do vlastního světa a vlastní aktivity, i když je rodina „na oko“ pospolu. Dále vystává, že volného času v rodině je spíše nedostatek, což může vést k jisté frustraci.

6.5 Rituály jako možný tmel rodiny

Různorodé rodinné rituály provázejí každou ze zkoumaných rodin a do jisté míry jsou i součástí výše zmíněného volného času v rodině. Výzkum odhalil, že rituály mají ve zkoumaných rodinách své pevné místo a fungují v nich jako „skrytý tmel“, který rodinu drží při sobě a je vnímán veskrze pozitivně. Ukázalo se, že rodiny provádějí rituály tří hlavních typů, a sice: rituály všední, slavnostní a výjimečné. **Všední rituály** mají charakter spíše pravidelné rutinní činnosti, která je v dané rodině ustálená a probíhá pravidelně. Jsou to například rituály večerní – uspávací, společné stolování nebo rituály spjaté s prožíváním volného času o víkendech.

„...každou sobotu jsme u našich. Tam je prostě dobře a vždycky si tam po celém týdnu vyčistíme hlavu.“ (Lucie - rodina D)

„...malá totiž usíná s náma v posteli. Vždycky si tam zalezeme všichni a Peťa (pozn. manžel) nám čte. Už jsme na to takhle zvyklí a máme to rádi.“ (Martina - rodina A)

„...jsme v tomto s manželem za jedno, že rodina má být pohromadě aspoň u téj večere, takže to dodržujeme určitě. Každý už ví, co má dělat, tak to odsýpá.“ (Monika - rodina F)

V rodinách B, C a E je patrná skutečnost, že všední rituály jsou v rodině značně oslabené. Zkrátka, že všední rituály, které dříve byly pro rodinu samozřejmostí, se vlivem různých okolností pomalu vytrácejí nebo již nejsou do života rodiny zapojovány s takovou pravidel-

ností, jako tomu bylo dříve. Mezi okolnosti, které jsou v rodinách pocíťovány, jako potenciální zdroj oslabení těchto rituálů pak patří například pracovní vyčerpání rodičů, nedostatek času, případně i neochota jednoho z manželů/partnerů rituál vykonávat. V těchto případech jsou si pak v rodině dobře vědomi oslabení v této oblasti, avšak většinou jej zároveň vnímají jako něco dočasného, otevřeného k čemu se rodina potencionálně může v budoucnosti navrátit. Tohle stanovisko lze vycítit i z následujících výpovědí.

„...každý večer jsme četli, ale teď to časově nedáváme, protože Radim je dlouho na stavbě a já ještě mám práci z domu pak večer. Tak už malé pouštím spíš na rádiu pohádky a usne i u toho. Až bude postavené, tak bude víc klidu zase na tohle, doufám.“ (Kateřina - rodina E)

„...dřív jsme fakt každý den měli čas nasnídat se jako rodina, popřát si u snídaně hezký den, ale pak nám to přestalo časově vyhovovat, z hlediska času to prostě nebylo efektivní, dá se říct. Ale třeba to ještě někdy zkusíme, chybí nám to.“ (Klára – rodina B)

„... navečer vždycky jsme jako celá rodina chodili se psem, ale on David (pozn. manžel) teď stávkuje, že to zvládnou s malou sama, že má jinou práci. Ale bývalo to fajn, tak snad to zas zavedem.“ (Ivana – rodina C)

Vedle všedních rodinných rituálů pak stojí **rituály slavnostního** charakteru. Mezi takové rituály v rodinách spadají narozeninové oslavy, oslavy jmenin, Vánoce, Velikonoce či oslava Nového roku. Z výzkumného šetření vzešlo, že prožívání slavnostních rituálů je v rodinách vnímáno jako důležitý prvek stmelujícího charakteru. Rodiny během těchto sešlostí pocíťují vzájemnou sounáležitost a pospolitost. Největší důležitost je připisována oslavám narozenin, dále pak Vánocům. Ukázalo se, že slavnostní rituály v rodinách mají jednoho společného jmenovatele - a sice setkávání se s širší rodinou. Pro rodiny je to výborná příležitost sejít se s příbuznými, se kterými běžně nejsou příliš v kontaktu.

„...že máme už každá tu svoji rodinu, ale stejně dodržujeme, že na ty Vánoce se všichni sejdem i se ségrama u našich. Má to svoje kouzlo a člověk může vypnout a věnovat se lidem, na které jindy toho času není.“ (Monika - rodina F)

„...o víkendu David (pozn. manžel) zrovna bude oslavovat, tak se těšíme, to je příležitost vidět se i s tou rodinou vzdálenější a poklábosit co je nového.“ (Ivana - rodina C)

Během výzkumného šetření se ukázalo, že všední a slavnostní rituály většinou rodiny vnímají jako rituály běžné - tedy takové, které nejsou příliš specifické a podobně jsou z pohledu participantů prožívány a oslavovány ve většině rodin. Na pozadí všech těchto rituálů však

výzkumné šetření odhalilo i soubor rodinných rituálů, které jsem definovala jako **výjimečné**. Ukázalo se, že tyto rituály mají několik společných znaků, a sice: opakují se v rodinách zpravidla 1x ročně, rodiny je vnímají jako něco netradičního, pro rodinu mají hlubší význam a jsou velmi originální, osobité – je v nich zkrátka otištěn „duch“ dané rodiny. V následujících výňatcích z interview či výpisků z deníků lze některé z těchto rituálů zaznamenat.

„...to milujem, že vždycky poslední den v roce, si děláme takový obřad vděčnosti, jak jsme si to nazvali (smích). Každý z nás napíše seznam deseti událostí za ten uplynulý rok, za které je prostě vděčný a pak si to vzájemně čteme a rozjímáme nad tím.“ (Martina - rodina A)

„...náš zvyk, že vždy na ten první jarní den jdeme celá rodina tady do lesa vyčistit studánku a jako odměnu pak natrhat sněženky domů. To bývá moc fajn.“ (Monika - rodina F)

„...to je naše rodinná „pikoška“. Začal s tím Lukáš a postupně do toho zatáhl celou rodinu. Jsme totiž nadšení otužilci, snažíme se dost otužovat a pravidelně na první adventní neděli jdeme společně na otužování do přírody, já s malým smočíme třeba jenom nohy, ale je to vždycky náramný příval energie.“ (Klára – rodina B)

Rodinné rituály jsou bez pochyby nedílnou součástí každé rodiny a zjevně zrcadlí individualitu rodiny jako takové. Sobotková (2012) připomíná, že právě rodinné rituály mají silný potenciál zlepšit celkovou rodinnou stabilitu a příznivě ovlivnit i rodinné klima či vztahy mezi jednotlivými členy. Kunze & Salamander (2011) rodinné rituály vnímají jako příležitost pro nalezení identity a jednoty v rodině, potvrzují také jejich význam pro dítě, které v nich může nalézt jistotu a pocit bezpečí. Z toho vyplývá, že rodina prostřednictvím rituálů může mnohé předat především dítěti. Dítě díky rituálům získává jistotu a samo si k nim utváří vztah, který bude dále v životě rozvíjet. Ve výzkumu došlo také k zajímavému zjištění, kdy iniciátorem k zavedení nových rituálů do rodiny bylo právě dítě. V těchto případech bylo zřejmé působení MŠ. O zavedení nových rituálů, které byly inspirovány MŠ se lze dočíst v podkapitole 6.6.1 Co nám dala MŠ?

Shrnutí kategorie – Rituály jako možný tmel rodiny

Rituály mají ve zkoumaných rodinách vybudovanou zřejmou pozici a fungují jako skrytý tmel, jenž rodinu značně posiluje. V životě rodin běžně fungují rituály všední – jejichž zastoupení bohužel v některých případech slábne. Jako příležitost pro budování vztahů s širší rodinou vystupují rituály slavnostní, na které je kladen stále velký důraz (oslavý narozenin, jmenin, Vánoce, Nový rok apod.). Dále se ukazuje i jistá originalita rodin – na tu navazují rituály výjimečné, které rodiny vnímají s jakousi přidanou hodnotou a osobitostí.

6.6 Jsem špatná matka?

Potřeba přizvat do svého života instituci zajišťující předškolní edukaci vyvstala ve všech zkoumaných rodinách. O tom, který typ takové instituce si rodina pro své dítě zvolí, bylo ve všech rodinách rozhodnuto velmi rychle a jasně. Pro každou z rodin participujících na výzkumu byla jasnou volbou veřejná MŠ. Hlavní důvody pro toto rozhodnutí byly v rodinách totožné – dostupnost zařízení, volná kapacita umožňující přijetí dítěte mladšího tří let, popř. předchozí pozitivní zkušenost s daným zařízením. Výše zmíněné shrnuje i tato výpověď.

„...soukromou školku bysme nedali penězma a tady tá je kousek od baráku, že tam dojedem i na kole, sama jsem tam chodila a mám na ni dobré vzpomínky a je tam hrozně fajn ředitelka, že se s ní dá domluvit na kdečem.“ (Martina – rodina A)

Umístit dítě do MŠ v době, kdy ještě nedosáhlo hranice tří let, bylo v rodinách vždy nelehké rozhodnutí. Tohle rozhodnutí rozhodně nebylo jednorázovou záležitostí, ale spíše výsledkem dlouhodobějšího procesu rozhodování.

Ukázalo se, že na úplném začátku tohoto procesu stály především různé negativní životní okolnosti, které se v rodinách objevily. Jako nejsilnější motiv pro volbu MŠ se vyrojila oblast **financí**. Právě finance jsou častým tématem ve většině zkoumaných rodin a jejich nedostatek byl tak zásadním důvodem, proč bylo třeba uvažovat o dřívějším nástupu matek do zaměstnání. Situaci „*děláme to kvůli penězům*“ (Monika – rodina F) rodiny nesly spíše ne-libě, avšak vnímaly to jako nutnost, která je v konečném důsledku pro dobro rodiny jako celku. O tom, jakou roli v procesu rozhodování sehrály finance, vypovídají i následující výňatky z interview či výpisky z deníků.

„...prostě to bylo celé o penězích. Já bych s malou byla do těch tří let doma ráda, ale prostě finančně to nešlo utáhnout.“ (Kateřina – rodina E)

„...na krku hypotéka, teď se snažíš rozjet to podnikání, potřebuješ vydělávat, do toho spousta dalších výdajů a ten Davidův plat na to nestačil, tak jsem do toho musela jít naplno, abysme nezkrachovali, a to s malou jaksi nešlo skloubit, tak proto školka.“ (Ivana – rodina C)

V rodině A s myšlenkou umístění dítěte do MŠ před dovršením třetího roku přišli trochu netradičně prarodiče dítěte. Tou dobou prarodiče měli úspěšný rodinný podnik, který výrazně expandoval, což znamenalo přijetí nového zaměstnance – tehdy vznikl nápad zaměstnat jejich snachu, tedy matku dítěte.

„...přišli jsme s tím my s manželkou. Podnikání se dobře rozjelo, bylo třeba přibrat zaměstnance a přišlo nám to jako značka ideál, že by se vzala Martina. Věděli jsme, že malá je šikovná, že tu školku dá, nám by to dost pomohlo a Martina nemusí nikde dojíždět a má to u nosu. Je to rodinný byznys, tak to musí zůstat v rodině.“ (prarodič A)

Nastolená situace byla pro rodinu A značně stresující a dilematická – na jedné straně touha dopřát dítěti do tří let edukaci i péči čistě rodinného charakteru, na straně druhé potřeba vyhovět prarodičům, kteří rodině v začátku velmi pomohli a sami se teď ocitli v situaci, kdy potřebovali pomoci. Při finálním rozhodování pak svou roli sehrály také pocity spjaté s nutností zavděčit se prarodičům za vše, co pro rodinu v minulosti udělali – to ostatně demonstruje i následující výpisek z deníku.

„...je mi to líto skrz malou, chtěla jsem s ní být doma co nejdýl. Ale tak já to беру jako takový nutný revanš za to, jak nám (pozn. prarodiče) pomohli a že jim to prostě dlužíme, udělat i pro ně něco, bylo nám to blbě poslat je s tím do háje.“ (Martina – rodina A)

Výrazně odlišná situace od ostatních rodin se vyskytla v rodině B. V této rodině bylo rozhodnutí využít pro dvouleté dítě MŠ zcela jasné a přirozené. Jelikož rodina již od jednoho roku dítěte využívala služeb profesionální chůvy, přestup do MŠ jim přišel jako další logický krok. Nutno připomenout, že v této rodině je pro oba rodiče profesní růst a kariéra velmi důležitou životní hodnotou.

„...to bylo naplánované (pozn. nástup dítěte do MŠ ve 2 letech). Myslím, že je to pro malého dobré, že se dostane mezi děti, naučí se něco a já se mezitím můžu realizovat v práci. Já bych byla doma nešťastná a malý taky, to dítě to vycítí, že tě to nebaví.“ (Klára – rodina B)

Splavcová & Kropáčková (2016) v této souvislosti připomínají, že existuje mnoho žen, které se na mateřské (popř. rodičovské) dovolené potýká s úzkostnými stavy či pocitem frustrace. Tyto negativní emoce mohou být úzce spjaty s neměnným prostředím domova a s nedostatečnou seberealizací v profesní oblasti.

Ukázalo se, že většina rodin (s výjimkou rodiny B) se pro MŠ rozhodla spíše nerada. V rodinách toto rozhodnutí bylo vnímáno jako nezbytné řešení situace, která v rodině vyvstala (finanční problémy, výpomoc v rodinném podnikání).

Z výzkumu vyvstalo zajímavé zjištění, a sice jakmile padlo finální rozhodnutí dítě do MŠ umístit, rodiny se ocitly v hledáčku nejen svých bližších či vzdálenějších příbuzných, ale také v hledáčku přátel, sousedů, kolegů z práce či dokonce přímo personálu MŠ. Najednou

jako kdyby měl každý potřebu se k rodinnému rozhodnutí vyjadřovat nebo jej hodnotit. Rodiny si tak často mohly vyslechnout mnohé nevyžádané rady či jízlivé poznámky, které pomalu, ale jistě nejčastěji v **matkách** zasadily pochybnosti o sobě samé v roli matky. Následující výpisky z deníků ilustrují zmíněné.

„...a zas to vzpomenu (pozn. tchýně), že ona byla s klukama doma do čtyř roků a tenhle trend zbavit se děcka a jít do práce nechápe. A nejhorší je, že jak to furt opakuje, tak už nad tím dumu prostě jestli to dělám já dobře.“ (Monika – rodina F)

„...kolegyně byla dost rázná a hned na mě hukla jakože ve srandě, že jsem matka kariéristka a že nechápe, na co jsme si ho pořizovali. Jako říkala to ve srandě, ale i tak, člověka to mrzí a pak doma na to myslí a pochybuje o sobě.“ (Klára – rodina B)

Výzkum také podkryl poměrně znepokojivé zjištění, a sice několik situací, kdy se k rozhodnutí rodiny umístit dítě do MŠ velmi nevybíravě vyjadřoval přímo personál dané MŠ. Osobně toto jednání ze strany učitelek vnímám jako silně neprofesionální a nepatřičné. Z níže zmíněných výpisků z deníků či výňatků z interview lze zcela jasně vycítit nejen absolutní neprofesionalitu učitelek, nýbrž i jistou míru manipulace či přímo náznaky stigmatizace rodiny či matky samotné.

„...tož učitelka měla proslov ke mně, že jako ať si to rozmyslíme ještě, že je to smutné a že ona by to svému děcku udělat nemohla a takové, tož pak jsem došla dom a připadala jsem si, jak nejhorší matka na světě.“ (Ivana – rodina C)

„...učitelka mi to řekla takhle – no jak chcete maminko, jako my ho (pozn. dítě) tady zlomíme, to není problém, ale to snad nechcete ne? Je to škoda, protože on je fakt moc šikovný a určitě by pro něj bylo nejlepší být s vama do těch třech roků doma.“ (Lucie – rodina D)

„... byla jsem s malou v šatně a ze třídy jsem slyšela učitelku, jak vykládá uklízečce, že to je tá, co sem vodí tak malé děcko, a přitom ani nikde nepracuje. To mě hrozně ranilo, protože to byl výmysl a hlavně, jak to takhle může někdo říct?“ (Martina – rodina A)

Ukázalo se, že rozhodnutí umístit své dítě do MŠ se rozhodně nejvíce dotklo právě matek, jakožto hlavních pečujících osob v raném věku dítěte. Vztah matky a dítěte je nenahraditelný a zcela unikátní, není tedy divu, že vstup do MŠ byl výrazný mezník a matky byly ty, jenž to nejvíce prožívaly a řešily – zvláště pokud jejich dítě ještě nedosáhlo hranice tří let. Nutno podotknout, že fenoménu dvouletých dětí v MŠ se v současnosti věnuje velká pozornost a je předmětem mnoha společenských diskuzí. K tomuto tématu se negativně vyjádřilo mnoho

předních českých psychologů (např. Klégrová, Matějček, Mertin, Štech), pedagogů (např. Halda, Herman, Sárközi) i některých politiků. Rodiče – zvláště matky se tak ocitají pod tlakem ze strany rodiny, přátel, médií či kolegů z práce. Tento tlak je většinou spjat právě s problematikou dětí mladších tří let v MŠ a vyvolává v matkách mnohé otazníky a pochyby o sobě jako matce, o rozhodnutí MŠ využít.

Jako velký problém se vyjevila skutečnost, že si své pochybnosti matky nechávaly pro sebe, pociťovaly obavu si o tomto tématu otevřeně promluvit se svými partnery či jinou blízkou osobou – bály se případného nepochopení, bály se, aby nepůsobily jako „hysterky“ anebo jednoduše měly pocit, že je tento problém pouze „jejich“ a musí se s ním vypořádat samy. Tento postoj si matky většinou zkonstruovaly na podkladě negativních reakcí, se kterými se při snaze svěřit se, setkaly – to dokládají i následující výpovědi z interview.

„...ted' už mlčeti zlato (smích). Peťa (pozn. manžel) řekl, ať s tím neblázním už, že to moc hrotím prý a neví, co mi na to říct, že jsou i horší matky, co třeba dají to děcko v půl roce někam do jeslí a tím to má vyřešené, ale já ne no.“ (Martina – rodina A)

„...nebyla jsem si jistá sebou...třeba s kámoškou, když jsme se o tom bavily, tak mě dost odpálkovala, že by ty moje starosti chtěla mít..tak jsem pochopila, že každý má svých starostí nad hlavu a musím si to nějak zpracovat hlavně já.“ (Kateřina – rodina E)

„Bečela do telefonu (pozn. matka dítěte), že se tam (pozn. do MŠ) malému zas nechtělo, řval a Lucka, že co je to za matku, když tohle dovolí. Někdy už jsem nevěděla, co chce ode mě vlastně slyšet, tak jsem jí vždycky řekla, že to je normální a musí zatnout zuby, ale to ji rozzlobilo a pak už to se mnou moc neřešila (smích).“ (prarodič D)

V rodinách tak vznikla jakási propast mezi matkou a zbytkem rodiny. Obsahem této propasti byly nevyřčené obavy matky, o kterých většinou oba partneři, případně blízká rodina, věděli (nebo alespoň tušili), avšak nikomu se příliš nechtělo jej s matkami rozebírat – buď nevěděli, jak na to nebo tento problém bagatelizovaly. Matkám tak často v hlavě visela nevyřčená otázka *„Jsem špatná matka, když mám ve školce dítě, kterému ještě nebyly tři?“ (Lucie – rodina D)*

Zajímavé je, že racionálně matky věděly, že pro své dítě v daných podmínkách dělají to nejlepší, co mohou a fakt, že využívají MŠ, rozhodně nesnižuje kvalitu či funkci jejich péče a lásky vůči dítěti. Z emocionálního pohledu matky tato otázka však s různou intenzitou trápila – většinou minimálně do doby, než s odstupem času uviděly a pocítily přínosy, jež do rodiny přišly spolu s MŠ.

6.6.1 Co nám dala MŠ?

S odstupem času všechny rodiny pozorovaly větší či menší přínosy, které společně s MŠ do jejich života přicházely. Ukázalo se, že jako největší bonus rodiny v této oblasti vnímaly **nabytí nového režimu či řádu**, který předtím v rodině nebyl z pohledu rodičů dostatečný. Se vstupem dítěte do MŠ najednou vznikla rodinám povinnost více se zaměřit na časové rozplánování dne a rozdělení si nových úkolů, které s MŠ přišly. Rodiny se ocitly v situaci, kdy si musely jasně domluvit a naplánovat organizaci dne a sladit si například docházku do zaměstnání s docházkou dítěte do MŠ. V rodinách tak docházelo k hledání společných řešení, která by byla vhodná pro rodinu jako celek. Do rodin tak byl vnesen mnohem jasnější řád. Tento krok s sebou po čase přinesl i větší jistotu pro všechny členy rodiny. Ukázalo se, že díky nově nabytému řádu, který s MŠ do rodiny vstoupil, se rodiny více sjednotily ve svých rolích a úkolech. Jasně vymezené role a vstup řádu do rodiny – tyto aspekty v rodinách posléze přispěly k větší jistotě i stabilitě.

„...řešili jsme furt zezачátku co, kdo, kdy, ale jak jsme se do toho dostali, tak už super potom, zajeli jsme se a všechno se tak nějak uklidnilo a teď to vidím, že nám to předtím fakt chybělo, že jsme to potřebovali mít ten rytmus daný – hlavně malá, ale i my.“ (Martina – rodina A)

„...no to až ta školka nás jakoby donutila víc nad tím přemýšlet a menezovat ten čas a jsem ráda, protože až teď mi přijde, že v tom máme jasno v těch úkolech a jsme tak díky tomu víc v pohodě, než dřív, to jo.“ (Klára – rodina B)

„...že jsme dřív byli fakt takoví rozházaní a měla jsem aj pocit, že levá ruka neví, co dělá pravá kolikrát (smích). S tou školičkou chca nechca toto bylo potřeba sjednotit a tím se mně zdá, že se to uklidnilo a začalo víc šlapat to soužití naše.“ (Ivana – rodina C)

Spolu s řádem do rodiny vstoupily i některé **rituály**, které byly převzaty právě z MŠ. O rituálech, jenž prolínají rodinný život se lze dočíst i v kapitole 6.5 Zde se odkrylo, že v některých rodinách rituálům byla věnována pouze okrajová pozornost a rodina se jimi příliš nezaobírala. Pro rodiny tak bylo mnohdy velmi překvapivé, jak se s rituály v MŠ pracuje. Za líbení v těchto rituálech pak nacházely především děti, které často vyslovovaly přání zařadit některé rituály z MŠ i do rodiny. O tom, jak si rodiny s dětskými podněty k zavedení rituálů z MŠ poradily, se lze dočíst i v následujících výňatcích z interview.

„...tak malá to chtěla, jak to mají ve školce, že před každým jídlem tu říkanku na dobrou chuť budem říkat (smích). Tak jsem to s ní říkala a ona hned, že tatínek musí taky, bráška

musí taky (smích). A už nám to nějak zůstalo a vlastně je to takové milé pravidlo naše.“
(Monika – rodina F)

„...no, že učitelka tam před spaním nechte klasické knížky, ale spíš jim tak jako vykládá z hlavy příběhy – jakože třeba si vymýšlí „Jak Kristýnka zachránila koťátko“ a takové. A malá to miluje, tak jsme to zavedli i doma a před spaním to zkusíme s Peťou taky takhle a vlastně nás to baví a je to takové odreagování večer vždycky.“ (Martina – rodina A)

MŠ se zároveň stala dobrou příležitostí k **navázání nových kontaktů či přátelství**. Tohle je další přínos, jenž znatelně v rodinách vyvstal na povrch. MŠ často měly zájem (v rámci spolupráce s rodinou) organizovat různé akce pro rodiče či jiná rodičovská setkání. Ať už to bylo na těchto organizovaných akcích nebo v rámci neformálního běžného potkávání se v prostorách MŠ, rodiny přicházely do kontaktu s dalšími rodinami. Právě tato setkání pak rodinám posloužila při výměně kontaktů, vzájemnému sdílení zkušeností či rad mezi rodiči, případně byla vnímána jako základ pro nová přátelství, která později vznikla. O okolnostech vzniku takových přátelství pak pojednávají i následující výpovědi z interview.

„...no Denču (pozn. kamarádku) jsem vlastně poznala v té školce tehdá, chodila ve stejný čas jak já a přišlo mi, že to má v hlavě srovnané, občas jsme prohodili pár slov a pak nám vypadli známi, co s nama měli jet na kola, tak mě napadla ona, a jeli s nama. To nemělo chybu.“ (Klára – rodina B)

„...na Holubovi (pozn. spřátelená rodina) jsme narazili náhodou, jak bylo nějaké to podzimní tvoření. Můj se tam s nima dal do řeči a hned jsme si sedli. Pak byla drakiáda, pak ten halloween a tam jsme si pak už vyměnili čísla, že něco podnikneme.“ (Kateřina – rodina E)

Se vstupem dítěte do MŠ v rodinách vznikla zcela nová forma vztahu s institucí – a sice spolupráce mezi rodinou a MŠ. Tím, že se rodiny staly součástí MŠ, měly možnost navázat nové vazby, kontakty či výše zmíněná přátelství. Mimo tato však rodiny měly možnost začít využívat i potenciál MŠ jakožto odborného zařízení pro předškolní edukaci jejich dítěte. Z dat v tomto ohledu vyplynulo, že právě **odborné rady** ze strany učitelek, popř. ředitelek MŠ, rodiny vnímaly jako další přínos, který jim v mnohém pomohl např. při problémovém chování dítěte, se kterým si rodina nevěděla rady nebo přímo v době adaptace dítěte v MŠ.

„...tak učitelce vděčíme, že jsme se z toho nezbláznili, jak malý začal být tak agresivní tehdy. Ona je ochotná poradit co a jak a že ty rady dávají smysl a podá to tak, že tomu rozumíme a funguje to.“ (Lucie – rodina D)

„...učitelka tam je fakt profík – jako dávala nám cenné rady, dala mi odkazy na nějaké články, a tak jako ty svoje zkušenosti mi radila a pomáhá nám to.“ (Klára – rodina B)

„...když byl problém s malou, často jsem se s ní (pozn. ředitelkou) radila. To je člověk na svém místě a z těch tipů od ní ještě stále čerpáme vlastně.“ (Monika – rodina F) Pro každou rodinu byl vstup jejich dvou – nebo dvou a půl letého dítěte do MŠ zkušeností značně stresující a těžkou. Ukázalo se, že právě odborné rady z MŠ rodiny vnímají jako významnou okolnost, která přispěla ke zvládnutí celé této situace.

V oblasti přínosů MŠ rovněž vyvstala zajímavá skutečnost – a sice, že před samotným vstupem dítěte do MŠ, rodiny neměly téměř žádná očekávání ve smyslu pozitiv, která by pro rodinu jako celek v konečném důsledku MŠ mohla mít. Pozitivní přínos byl očekáván spíše ve vztahu k dítěti – jeho osamostatnění či socializace v kolektivu. Rodiny si tak příliš pozitivní potenciál MŠ vůči rodině jako celku neuvědomovaly, takže při ohlédnutí zpět došlo k příjemnému překvapení, co všechno rodina prostřednictvím MŠ získala a o co byla obohacena.

Shrnutí kategorie – Jsem špatná matka?

Veřejnou MŠ jakožto instituci zajišťující předškolní edukaci dítěte mladšího tří let si rodiny zvolily především z důvodu dostupnosti, volné kapacity, popř. s ohledem na předchozí pozitivní zkušenost. Finální rozhodnutí umístit dítě do MŠ, bylo v rodinách vnímáno často jako nezbytné vyústění tíživé finanční situace, nutné pomoci prarodičům či návratu matky do zaměstnání. Ukázalo se, že jakmile dítě MŠ začalo navštěvovat, rodina se velmi rychle ocitla pod náporom kritiky vnějšího okolí. Tato kritika se pak nejčastěji dotýkala právě matek, které pod tlakem okolí začaly pochybovat o sobě samé v roli matky. Jako znepokojivé zjištění se ukázal fakt, že původci mnoha kritických a jízlivých poznámek směrem k matkám byly mimo jiné i učitelky MŠ. Samotné matky tuto situaci vnímaly velmi negativně, což zhoršila také skutečnost, že se jim v rodině nepodařilo najít dostatečnou podporu a porozumění. Ke zmírnění nejistoty pak přispěly mimo jiné i benefity, které rodina jako celek pocítila postupným působením MŠ v životě rodiny.

7 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Výzkumné šetření se zabíralo rodinou dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ. V následujícím textu bych ráda souhrnně zodpověděla na stanovené výzkumné otázky.

Ve svém výzkumném snažení jsem hledala odpověď na hlavní výzkumnou otázku, která zní: **Jaký je obraz rodiny dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ?**

Podařilo se mi získat poměrně ucelený obraz o rodině dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ. Ukázalo se, že obraz této rodiny je ve svém záběru velmi široký a je nasycen různorodými informacemi. Zahrnuje problematiku uskupení rodinných rolí, ukazuje v rodině vztahovou a komunikační síť, která je protkána různorodými interakcemi a vazbami. Součástí tohoto uceleného obrazu je i oblast výchovného působení rodičů, prožívání rodinného volného času nebo rituálů, které jsou v rodině přítomné. Náhled do obrazu rodiny pak uzavírá veřejná MŠ, která do tohoto obrazu vstupuje a nese sebou potenciál být pro rodinu značným přínosem.

Šíře hlavní výzkumné otázky je zřejmá. Dále jsem ji tedy roztříštila do následujících třech otázek výzkumných dílčích. V první dílčí otázce mě zajímalo: **Co se skrývá na pozadí každodenního života rodiny dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ?**

Na pozadí každodenního života rodiny dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ, můžeme identifikovat mnohé. V oblasti uskupení rodinných rolí jsem je to zjištění, že pro některé rodiny bylo velmi obtížné přijmout roli, která jim s příchodem dítěte do rodiny připadla. Někteří rodiče ani po dvou letech svého rodičovství nejsou ve své roli zcela ukotveni a stále mají pocit, že se v ní jaksí hledají. Při nahlédnutí do rodiny jasně vystupuje vztahová a komunikační síť, která v sobě na pozadí běžného života taktéž mnohé ukrývá. Podařilo se zde odkrýt, jakým způsobem je v těchto rodinách realizována komunikace, jaké vztahy uvnitř rodiny panují nebo skutečnost, že na pozadí každodenního života stojí otevřené spory, které rodinu velmi oslabují. Další aspekt, který je v pozadí každodenního života dobře skrytý, je výchovný nesoulad, který mezi sebou rodiče mají a zdárně jej přehlížejí nebo bagatelizují. Zajímavé však je, že před širší rodinou, zejména prarodiči pak rodiče mají potřebu tento nesoulad zcela ukrývat a stávají se ve výchově spíše spiklenci. V pozadí rodinného života vyvstal také volný čas, který rodina různorodě prožívá. Skrytým aspektem však je, že často tento čas prožívají spíše „vedle sebe“ než opravdu „spolu“. Jako možný skrytý tmel na pozadí každodenního života rodiny vystupují i rituály, které v rodině mohou působit, aniž si rodina uvědomuje. Zajímavým zjištěním je také aspekt, který se na pozadí rodinného života

vynořil ve vztahu k zařazení dítěte do MŠ. Ukázalo se, že matky tento mezník nesou velmi těžce a mnohdy o těchto pocitech nemluví nebo nejsou vyslyšeny. Na pozadí života se rodina také setkává s mnoha nevyžádanými radami a soudy od okolí, které má potřebu vyjadřovat se k jejich rozhodnutí zařadit dítě mladší tří let do veřejné MŠ.

Další dílčí výzkumná otázka zní: **Proč rodiče zařazují dítě mladší tří let do veřejné MŠ?**

Ve výzkumu se podařilo odhalit následující důvody: tíživá finanční situace v rodině, která si vyžádala dřívější návrat matky dítěte do zaměstnání, dále potřeba vypomoci starší generaci (prarodičům) v rodinném podnikání nebo prostá potřeba a touha matky angažovat se v profesním životě.

Poslední dílčí výzkumná otázka se tázala: **Co veřejná MŠ přináší do života rodiny dítěte mladšího tří let?**

Podařilo se odkrýt, že veřejná MŠ do života rodiny dítěte mladšího tří let přináší především přínosy. Tyto přínosy jsou většinou ve formě odborného poradenství, jenž MŠ poskytuje, dále do rodin prostřednictvím veřejných MŠ přichází nové kontakty, možnost vzájemného sdílení, nový řád nebo inspirace z oblasti rituálů, které se v MŠ realizují.

8 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

S ohledem na výsledky výzkumného šetření níže uvádím vlastní doporučení pro práci s rodiči dětí mladších tří let. Toto doporučení může z mého pohledu být k užítku především učitelkám MŠ nebo dalšímu personálu, který se v oblasti preprimární edukace dětí raného věku pohybuje. Zároveň vnímám důležitost seznámit s tímto doporučením i studentky příslušných pedagogických oborů, tedy budoucí učitelky mateřských škol, které si tak mohou utvořit ucelenější představu o rodině dítěte mladšího tří let.

Při práci s rodiči dětí mladších tří let považuji za důležité následující doporučení:

- tyto rodiče mají pro zařazení dítěte mladšího tří let do MŠ vždy nějaký důvod, který je třeba plně respektovat. Vyhněte se prosím nesmyslné kritice směrem k rodičům. Nikdy nevíte, co za vstupem dítěte do MŠ stojí a nemístné poznámky mohou pro rodiče těchto dětí být velmi zraňující, někdy i ponižující. Buďte ohleduplní a mějte na paměti, že vztah rodiny a MŠ se utváří již při prvním kontaktu
- uvědomte si, že pro tyto rodiče je MŠ mnohdy 1. institucí, kam své dítě svěřují – je zcela přirozené, že z toho budou tyto rodiče nervózní a především zpočátku budou vyžadovat větší intenzitu komunikace z Vaší strany. Mějte na mysli, že tato komunikace je pro vztah rodiny a MŠ nesmírně důležitá – neodbývejte tedy rodiče a mějte pochopení pro jejich počáteční nejistoty, obavy a dotazy
- nebojte se rodičům poskytnout odbornou radu, pokud je to třeba - mnozí z nich to ocení a opět tak můžete posílit i vztah rodiny a MŠ
- komunikujte s těmito rodiči – právě komunikace je zde velmi důležitá. Uvědomte si, že rodiče Vám mohou posloužit jako cenný zdroj informací o dítěti, které zpravidla ve věku 2-2,5 let není v oblasti řeči příliš zdatné
- pokud je to v dané situaci vhodné, neobávejte se rodiče těchto dětí přizvat do procesu edukace v MŠ – mnozí z nich to velmi ocení a získají tak ucelenější obraz o tom, jak vlastně MŠ funguje. Pokud je to vhodné, nebojte se také nabídnout postupnou adaptaci dítěte s rodičem v MŠ (zde je to však velmi individuální)

ZÁVĚR

Diplomová práce se soustředila na problematiku rodiny dítěte mladšího tří let v institucionální předškolní edukaci. V teoretické části byla vymezena teoretická východiska související se současnou rodinou a proměnami, které se k ní v aktuálním kontextu váží. Dále zde byla věnována pozornost funkcím a funkčnosti současných rodin. Ze současných rodin jsem se dala, soustředila na rodinu dítěte mladšího tří let, která se taktéž potýká s mnohými proměnami, které jsou pro ni signifikantní.

Z těch pak například problematika sladování profesního a rodinného života, což s sebou přináší potřebu rodin zajímat se o zajištění institucionální předškolní edukace dětí raného věku. Ta je pak realizována zpravidla prostřednictvím předškolních zařízení, kterým zde byla věnována pozornost s akcentem na veřejnou MŠ jakožto instituci zajišťující předškolní edukaci dětí (nejen) raného věku. Cílem teoretické části bylo vymezit teoretická východiska související se současnou rodinou a jejími proměnami, s akcentem na rodinu dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ. Domnívám se, že tento cíl byl naplněn.

Součástí práce je i praktická část, v rámci které bylo realizováno výzkumné šetření k problematice rodiny dítěte mladšího tří let. Tento výzkum byl realizován s volbou výzkumné strategie vícepřípadové studie, která byla dále nasycena metodami čistě kvalitativního charakteru. Cílem výzkumu bylo odhalit obraz rodiny dítěte mladšího tří let, které navštěvuje veřejnou MŠ. Domnívám se, že k částečnému odhalení tohoto obrazu jistě došlo, přesto však vnímám, že pro úplné nebo alespoň rozsáhlejší odhalení vzhledem k charakteru práce nebylo možné.

Součástí práce je taktéž doporučení pro praxi, ve kterém je věnována pozornost práci s rodiči dětí mladších tří let v MŠ. Zde jsem se pokusila o zaznamenání několik doporučení, která bylo možno na základě výzkumného šetření identifikovat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) Agafonová, M., Džupková H., & Melkusová, H. (2010). *Vývojové tendencie súčasnej rodiny v postmodernej spoločnosti*. In Sociálne poslanstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet: zborník príspevků z konferencie konané 25.-26. 3. 2010 v Ružomberoku. (pp. 20-29). Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku - Pedagogická fakulta.
- 2) Arber, S. & Timonem, V. (2012). *Contemporary grandparenting: Changing family relationships in global contexts*. Bristol: The Policy Press.
- 3) Askham, J. (2009). *Identity and stability in marriage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 4) Bartáková, H. (2009). *Cesta zpátky: návrat žen po rodičovské dovolené na trh práce v České republice* (Dizertační práce). Dostupné z https://is.muni.cz/th/k58ey/Bartakova_disertacni_prace.pdf
- 5) Baštecká, B. (2009). *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál.
- 6) Bengtson, V.L. (2001). *Beyond the Nuclear Family: The Increasing Importance of Multigenerational Bonds*. *Journal of Marriage and Family*, 63(2), 1–16.
- 7) Blatný, M. (2016). *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum.
- 8) Bleidorn, W., Buyukcan-Tetik, A., Schwaba, T., Scheppingen, M. A., Denissen, J. J. A., & Finkenauer, C. (2016). *Stability and change in self-esteem during the transition to parenthood*. *Social Psychological and Personality Science*, 7(6), 560–569.
- 9) Bray, J., & Stanton, M. (2013). *The Wiley-Blackwell handbook of family psychology*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- 10) Covey, S. (2017). *7 návyků spokojené rodiny*. Praha: Management Press.
- 11) Čábalová, D. (2011). *Pedagogika*. Praha: Grada.
- 12) Doss, B. D., Rhoades, G. K., Stanley, S. M., & Markman, H. J. (2009). *The effect of the transition to parenthood on relationship quality: an 8-year prospective study*. *Journal of personality and social psychology*, 96(3), 601–619.
- 13) Duvall, E. M. (1957). *Family development*. Oxford, England: J. P. Lippincott.
- 14) Gabura, J. (2012). *Teória rodiny a proces práce s rodinou*. Bratislava: Iris.
- 15) Gavora, P. (2010). *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido.

- 16) Gavora, P. (2015). *Obsahová analýza v pedagogickom výskume: Pohľad na jej súčasné podoby*. Pedagogická orientace, 25(3), 345–371.
- 17) Gillernová, I., Kebza, V., & Rymeš, M. (2011). *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada.
- 18) Hamplová, D., Mitchell, E., & Vítečková, M. (2010). *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR.
- 19) Hasmanová Marhánková, J., & Štípková, M. (2018). *Prarodičovství v současné české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- 20) Hašková, H., Saxonberg, S. & Mudrák, J. (2012). *Péče o nejmenší: boření mýtů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR.
- 21) Haviger, J., Havigerová, J. M. & Loudová, I. (2014) *Lexikální stopa pojmu rodina: využití analýzy sítí, frekvenční analýzy a otevřeného kódování pro výzkum implicitních teorií rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- 22) Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace (4. přepracované a rozšířené vydání)*. Praha: Portál.
- 23) Hofbauer, B. (2004). *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál.
- 24) Joronen K., Rantanen A. (2014). *Family Life Cycle Stages*. In: Michalos A.C. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Dordrecht
- 25) Klein, D. M., & Aldous, J. (1979). *Three blind mice: Criticisms of the “family life cycle” concept*. *Journal of Marriage and the Family*, 41, 689–691.
- 26) Končecová, L. (2014). *Vývinová psychológia (4., aktualizované vydanie)*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška.
- 27) Kořátková, S. (2014). *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. Praha: Grada.
- 28) Koucká, P. (2014). *Mýtus kvalitního času*. *Psychologie.cz*. Dostupné z: <http://psychologie.cz/mytus-kvalitniho-casu/>.
- 29) Kraus, B. (2014). *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- 30) Křížková, A., Maříková, H., & Hašková, H. (2011). *Pracovní dráhy žen v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- 31) Kunze, P., & Salamander, C. (2011). *Malé děti potřebují rituály*. Brno: Computer Press.

- 32) Lovasová, L. (2006). *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.
- 33) Majerčíková, J. (2012). *Rodina s predškólákom. Výskum rodín s deťmi predškolského veku*. Bratislava: Vydavateľstvo UK.
- 34) Majerčíková, J. (2015). *Sporné aspekty úzkych vzťahov rodiny a školy na začátku vzdelávania*. *Studia paedagogica*, 20(1). Dostupné na <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/1110>
- 35) Majerčíková, J., Kasáčová, B., & Kočvarová, I. (2015). *Předškolní edukace a dítě: výzvy pro pedagogickou teorii a výzkum*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií.
- 36) Maříková, H. (2010). *Jaká je naše společnost?: otázky, které si často klademe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- 37) Matoušek, O. (2003). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- 38) Matoušek, O., & Pazlarová, H. (2010). *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál.
- 39) Mattessich, P., & Hill, R. (1987). *Life cycle and family development*. In M. B. Sussman & S. K. Steinmetz (Eds.), *Handbook of marriage and the family* (pp. 437-469). New York, NY, US: Plenum Press.
- 40) Mendelová, E. (2014). *Súčasná postmoderná rodina a vnútorodinná deľba práce*. *Sociální pedagogika/Social Education*, 1(2), 11–21.
- 41) Mezinárodní den rodiny, (2014). *Rodina a společnost: sborník projevů z mezinárodní konference pořádané dne 22. května 2014 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR*. Praha: Ideál.
- 42) Mihelic M., & Morawska A. (2018). *Preparation for Parenthood*. In M. Sanders, & A. Morawska (eds). *Handbook of Parenting and Child Development Across the Lifespan*. (pp 567-584). Springer: Cham.
- 43) Možný, I. (2002) *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství.
- 44) Možný, I. (2008). *Rodina a společnost (2., upr. vyd)*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- 45) MPSV. (2017). *Dětská skupina: informační příručka pro rodiče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Dostupné na https://www.mpsv.cz/files/clanky/31897/Pri-rucka_pro_rodice.pdf

- 46) MPSV. (2018). *Péče o děti v mikrojeslích*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Dostupné na <https://mikrojesle.mpsv.cz/index.php/prirucka-pro-zrizovatele-mikrojesli-a-logo-ke-ztazeni/>
- 47) MŠMT. (2017). Informační materiál ke vzdělávání dětí od 2 do 3 let v mateřské škole. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné na <http://www.msmt.cz/file/39798/>
- 48) Mühlpachr, P. (2008). *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, s. r. o.
- 49) Paloncyová, J. (2014). *Nové formy denní péče o děti v České republice*. Praha: VÚPSV.
- 50) Petrová Kafková, Marcela. (2010). *Mezigenerační solidarita ve stárnoucí společnosti*. Sociální studia, 7 (4), 63-84.
- 51) Plaňava I. (2000). *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk.
- 52) Porat-Zyman, G., Ben-Ari, O. T., & Spielman, V. (2017). *Dyadic transition to parenthood: A longitudinal assessment of personal growth among parents of pre- and full-term infants*. Stress and Health: Journal of the International Society for the Investigation of Stress, 33(1), 24-34.
- 53) Potočárová, M. (2008). *Pedagogika rodiny: teoretické východiská rodinnej výchovy*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- 54) Potočárová, M. (2018). *Etika v rodinných vzťahoch*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- 55) Průcha, J. (2016). *Předškolní dítě a svět vzdělávání: přehled teorie, praxe a výzkumných poznatků*. Praha: Wolters Kluwer.
- 56) Průcha, J., Walterová, E. & Mareš, J. (2013). *Pedagogický slovník. 7., aktualiz. a rozš. vyd.* Praha: Portál.
- 57) Pulkrábková, K. (2007). Co v dnešní době znamená rodina. Psychologie dnes, 12(13) prosinec 2007, Portál, s. 31.
- 58) Rappaport, R. (2002). *Ritual and religion in the making of humanity*. Cambridge.
- 59) Rodgers R.H. & White J.M. (2009) *Family Development Theory*. In: Boss P., Doherty W.J., LaRossa R., Schumm W.R., Steinmetz S.K. (eds) *Sourcebook of Family Theories and Methods*. Springer: Boston, MA.
- 60) Rodgers, R. H. (1962). *Improvements in the construction and analysis of family life cycle categories*. Kalamazoo: School of Graduate Studies, Western Michigan University.

- 61) Rossi, A. (1968). *Transition to Parenthood*. Journal of Marriage and Family, 30(1), 26-39.
- 62) Řičan, P. (2014). *Cesta životem*. Praha: Portál.
- 63) Řiháček, T., Čermák I. & a Hytych, R. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita.
- 64) Sirovátka, T., & Hora, O. (2008). *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Albert.
- 65) Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál.
- 66) Sociofaktor & Median. (2017). *Rodina a dítě v kontextu – možnosti prevence, podpory a spolupráce*. Praha: Nadace Sirius.
- 67) Sokáčová, L. (2010). *Rodinná politika: rodičovská a mateřská dovolená v kontextu sladování rodinného a pracovního života a rovných příležitostí*. Praha: Gender Studies.
- 68) Splavcová, H. (2015). *Podmínky vzdělávání dvouletých dětí v mateřských školách* (Diplomová práce). Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/146481/>
- 69) Splavcová, H. (2014). *Dvouleté děti už v mateřinkách jsou: jen podmínky tomu často neodpovídají*. Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy [online]. Praha: Fortuna, 117(46), 20-21. Dostupné z: <http://www.ucitel-skenoviny.cz/>
- 70) Splavcová, H., & Kropáčková, J. (2016). *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál.
- 71) Starbuck, G., & Saucier Lundy, K. (2015). *Families in context: sociological perspectives. Third edition*. Boulder: Paradigm Publishers.
- 72) Strong, B., & Cohen, T. F. (2017). *The Marriage and Family Experience: Intimate Relationships in a Changing Society*. Cengage Learning US.
- 73) Syslová, Z. (2015). *Jak úspěšně řídit mateřskou školu (2., doplněné a aktualizované vydání)*. Praha: Wolters Kluwer.
- 74) Syslová, Z., Borkovcová, I., & Průcha, J. (2014) *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. Praha: Wolters Kluwer ČR.
- 75) Šlechtová, H. (2016). *Rodinná socializace: na příkladu českých a francouzských rodin se třemi dětmi*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.

- 76) Šulová, L. (2011a). *Rodina a rodičovství - současné projevy v ČR. In 9. Slovenská konference o sexualitě, sexuální zdraví a sexuální výchově: referát z konference konané 19. - 20. 10. 2011 v Bánské Bystrici.* (pp. 1-24). Banská Bystrica.
- 77) Šulová, L. (2011b). *Současná česká rodina.* In I. Gillernová, V. Kebza, & M. Rymeš, et al., *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí* (s. 106-119). Praha: Grada.
- 78) Švaříček, R., & Šedřová, K. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Vyd. 2. Praha: Portál.
- 79) Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt.* Praha: Portál.
- 80) Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří.* Praha: Portál.
- 81) Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří.* Praha: Karolinum.
- 82) White, J. M. (1991). *Dynamics of family development: The theory of family development.* New York: Guilford.
- 83) Yin, R. (2014). *Case study research: design and methods.* 5th ed. Los Angeles: SAGE.
- 84) *Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.* Dostupné na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2017-148>
- 85) *Zpráva o rodině.* (2017). Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Dostupné na https://www.mpsv.cz/files/clanky/30514/Zprava_o_rodine_2017.pdf

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

MŠ	Mateřská škola
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
ŠVP PV	Školní vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
MŠMT	Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí

SEZNAM PŘÍLOH

P1 – Přehled opatření pro rané vzdělávání v MŠ

P2 – Informovaný souhlas s participací na výzkumu

P3 – Ukázka z deníku participantky

P4 – Ukázka transkriptu z interview s rodičem

P5 – Ukázka transkriptu z interview s prarodičem

PŘÍLOHA P1: Přehled opatření pro rané vzdělávání v MŠ

Vnitřní prostředí a materiální podmínky v MŠ

Jestliže má v MŠ probíhat edukace dítěte, velmi důležitou roli v ní hraje prostředí, ve kterém tato edukace probíhá. Pro děti mladší tří let je důležité, aby se v prostředí MŠ cítily bezpečně. MŠ by měla dětem poskytovat takové prostředí, které bude přehledné a dostatečně prostorné. MŠ by také měla nabízet podnětné prostředí, které děti bude vhodně stimulovat, ne však přehlcovat nadměrným množstvím hraček nebo pomůcek – hračky, stejně jako didaktické pomůcky je lepší spíše pravidelně obměňovat a děti s nimi seznamovat postupně.

Denní režim v MŠ

Úprava denního režimu se jeví jako důležitý předpoklad pro efektivní edukaci dětí mladších tří let. Děti tohoto věku většinou mají zvýšenou potřebu spánku nebo odpočinku, mnohem rychleji se také unaví. V edukačním procesu by se k tomuto mělo zcela jistě přihlídnout.

Vhodná organizace vzdělávání v MŠ

„Organizace vzdělávání a plánování činností v mateřské škole má vycházet z potřeb a zájmů dětí, vyhovovat jejich individuálním vzdělávacím potřebám a možnostem“ (MŠMT, 2017).

Užší spolupráce instituce s rodinou dítěte mladšího tří let

Odbornost a připravenost personálu

Úprava jídelníčku a životosprávy v MŠ

Volba vhodných edukačních forem, metod, prostředků i pomůcek

Zainteresování těchto dětí do potřebných dokumentů v MŠ (ŠVP PV, TVP PV)

PŘÍLOHA P2: INFORMOVANÝ SOUHLAS

Informovaný souhlas s participací na výzkumu

Výzkumné šetření je součástí závěrečné diplomové práce s tématem „**Rodina dítěte mladšího tří let v institucionální předškolní edukaci**“. Autorkou této práce, a zároveň řešitelkou výzkumu je Bc. Barbora Grósová, která je studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně – Fakulta humanitních studií – Ústav školní pedagogiky (obor Pedagogika předškolního věku).

Etické zásady výzkumného šetření

Věnujte prosím pozornost níže uvedeným zásadám, která se ze své pozice výzkumníka zavazují splnit.

- Vaše participace na výzkumu je záležitost zcela dobrovolná a máte možnost kdykoli v tomto směru ukončit spolupráci
- výzkumník je povinen participanty v plné šíři informovat o průběhu výzkumu, jeho podmínkách a cílech
- máte právo se před zveřejněním práce k výsledkům výzkumného šetření vyjádřit
- výsledky výzkumného šetření Vám budou v plné šíři poskytnuty k nahlédnutí

Svým podpisem dále dáváte souhlas k následujícímu:

- **poskytnutí interview**, které je důležitou součástí výzkumu

Toto interview bude nahráváno na diktafon a následně přepsáno do písemné podoby, kterou Vám v případě zájmu mohu přeposlat. Výše zmíněná nahrávka bude po přepsání rozhovoru smazána a veškerá data, která by mohla vést k odhalení Vaší identity, budou zcela anonymizována.

- **poskytnutí deníku**, který budete elektronicky psát po dobu cca 4 měsíců a taktéž je důležitou součástí výzkumu

Stejně jako v interview i zde budou anonymizována veškerá data, která by mohla vést k odhalení Vaší identity. Po skončení výzkumu budou data smazána.

V Uherském Hradišti dne _____

_____
Bc. Barbora Grósová

_____
podpis účastníka výzkumu

PŘÍLOHA P3 : UKÁZKA Z DENÍKU PARTICIPANTKY

9. 10. 2017 – zas je tu pondělí, trochu mě to štve, protože ten víkend nám vždycky hrozně uteče. Ale jsem ráda, že jsme jeli stanovat nebo spíš do karavanu, ať nezmrznem, he he. A spojilo se to i s rybářskými závodama a prostě takový obyčejný víkend, ale tolik vzpomínek a malá chce furt ty fotky prohlížet. S Peťou jsme říkali, že to musíme zopakovat, že nám ten čas na sebe udělal velkou službu. Doufám, že na podobný víkend nebudem čekat zas půl roku. A dneska jinak nic, malá se moc nechtěla do školky, ale byla tam zas paní učitelka s copánkama, na tu má slabost, tak nakonec šla bez plakání, to jsem byla ráda.

10. 10. 2017 – nic zajímavého dneska, ráno malou do školky, rychle do práce makat, pak jsem musela dodělat nějakou práci doma, tak malou vyzvedával tchán, to on je v tomto zlatý, že fakt nemá problém, sedne na kolo a zajede pro ni. Aspoň jsem si tu mohla v klidu pouklízet, ať už máme pak večer, jak dojde Peťa klid a takovou tu rodinnou pohodu.

11. 10. 2017 – zas takový den o ničem, přijde mi, že jsme v takovém kolotoči furt, do školky, do práce, uklidit, navařit a furt. Dneska se aspoň chvíli stavila tchýňa, došla se pochlubit s hadrama ze sekáča, co si nakoupila nové. Malá jí to tady všecko roztáhala a pak se do toho zkoušela sama oblíkat, tak aspoň byla chvílku sranda. Škoda, že Peťa dneska musel být v práci tak dlouho, chtěla jsem zajít někde projít se.

12. 10. 2017 – náročný den máme za sebou, no ještě že je pátek, protože jinak nevím teda. Malá ráno zas udělala mega scénu, byla protivná, dělala samé naschvály. Snažím se být trpělivá, i když někdy je toho fakt moc. Snažím se najít tu příčinu, proč... ale asi to bude i tím, že prostě je pátek, má za sebou taky, že celý týden v té školce. Zas mě dneska přepadly trochu výčítky. Je mi to líto prostě skrz malou, chtěla jsem s ní být doma fakt co nejdýl. Možná by tohle vůbec nebylo, kdyby v té školce nebyla, nevím. Ale tak já to beru jako takový nutný revanš za to, jak nám staří pomohli a že jim to prostě dlužíme, udělat i pro ně něco, bylo nám to blbě poslat je s tím do háje.

13.10.2017 - dneska máme takový den blbec bych řekla. Od rána se furt něco nedaří, s Peťem jsme se hned ráno pohádali skrz uplnou blbost a malá pak plakala. Ona to nemá ráda, když je takové dusno prostě. Pak nám samozřejmě udělala scénu u školky, že nechtěla jít, ale nějak jsme to zvládli. Stejně je to divné, jak se to mění, že včera uplně jiná nálada a nastavení a během noci tohle. Možná to moc hrotím, těžko dřív, jasně, že tyhle věci k životu patří, ale prostě mě štve tím, jak není schopný to dořešit, že je zbytečně to dusno pak.

16. 10. 2017 – přes víkend jsme makali na dvoře, příští týden budou hody, tak to musí být všecko pouklízené a načančané, ať jsou staří spokojení. Tak jsme na sebe ani neměli moc čas v tom shonu, ale zítra jsem malé slíbila, že zajdeme do města do herničky po školce, tak snad to klapne.

17. 10. 2017 – malá dneska uplně v pohodě na profíka do školky, ale dneska jsem ji brala po O a šlo se do té herny. Nakonec se k nám přifařila i tchýně, ale ona je v pohodě, takže jsem nakonec byla i ráda, že jsem si tam měla s kým povykládat. Malá dělá velké pokroky, i tchýně dneska sama uznala. Víš jak, ona toho ještě moc nenamluví a spíš tak pozoruje, ale vidím, že je krásně vědomá a otevřená a všemu rozumí i beze slov, co po ní potřebuju, takže to je super.

18. 10. 2017 – Petr zas dojde z práce, až kdo ví kdy, štvě mě s tím, protože já se na něj vždycky těším večer a on dojde a je tak KO, že si musí jít hned lehnout. Ale malá mi dneska ve školce nakreslila vlastně první obrázek. Ona na to kreslení moc není, to spíš dělat bordel s plastelínou, ale dneska doběhla s obrázkem, tak jsem měla radost. Ona je fakt takové naše štěstí, že už nevím, co bysme si bez ní počali, sluníčko prostě.

19. 10. 2017 – tak dneska jsem se konečně dočkala s tou rodinnou procházkou a vyrazili jsme aspoň tady kousek ke kostelu. Bylo krásně, myslím, že jsme si to všeci užívali. Takové babí léto máme nejradši snad. A malá byla nadšená samozřejmě, dneska jsem říkala Petrovi, jak jsem šťastná, že jsme takhle v pohodě, když vidím některé další vztahy kolem sebe.

20. 10. 2017 – zítra budou u nás hody, takže máme práci kolem toho, tak nestíhám moc toho napsat, tak snad jen, že jsme ve frmolu, pečeme cukroví, připravujeme jídlo na zítra já s tchýní, malá nám pomáhá, je to pomocnice veliká. A myslím, že nás čeká takový pohodový víkend, že dojedou i od mojeho ségra a tak, to bude veselo.

23. 10. 2017 – malá je nemocná, ach jo. Fakt, když se nám to nemíň hodí. Takže samozřejmě jsem zůstala s ní doma, tak staří jsou trochu naštvaní mi přišlo, ale jako prostě nedá se nic dělat no. Snad jí bude brzo líp. Peťa nám bude večer v posteli číst, tak se těším, že aspoň to bude fajn.

24. 10. 2017 – malá stále nemocná, čtu jí, vařím bylinky, občas se koukneme na nějakou pohádku nebo pouštím relaxační hudbu, nese to statečně. A Peťa slíbil, že dojde z práce dřív, že by mě vystřídal u malé, abych mohla aspoň na odpoledne chvilku jít makat, protože máme hodně práce teďka.

25. 10. 2017 – tak změna, s malou zůstal doma děda a já jsem ho zaskočila v práci, ještě, že to tak jde, to je výhoda makat ve svém. A domluvili jsme se, že se budem střídat. Tak jsem ráda, že mi vyšli vstříc.

26. 10. 2017 – dneska nestíhám nic, ale vlastně se nic moc nedělo, malá už je lepší, večer jsme měli s Petrem celý pro sebe, protože staří si malou brali důle na pohádku a chvíli na hlídání, tak jsme si to užili.

27. 10. 2017 – čeká nás pracovní víkend, ach jo. V práci toho je moc, malé už je aspoň líp, tak to je dobře samozřejmě. Na neděli máme domluvené, že zajdeme na poslední fotbal tady na hřiště, jestli se malá ještě za ty dva dny zlepší, uvidíme.

30.10.2017 - můj manžel je někdy fakt debil, nemůžu si pomoci, prostě někdy fakt jako to jeho chování nechápu. Včera jsme se pohádali hodně už ani nevím kvůli čemu, ale pak jsme se spolu vůbec nebavili snad až do večera...akorát je blbě, že Petr se k tomu už pak nechce nikdy vracet a raději dělá, že nic, to mě zraňuje a malá mě kolikrát už tak viděla bečet na záchodě, byla z toho chudina vystrašená a zmatená. Já nevím prostě, jestli mu to dělá dobře nebo co, že je jako nějaké vzrůšo nebo co. Pro mě to je na hlavu a fakt mi s tím leze na nervy.

31. 10. 2017 – tak včerejšek jsme si konečně trochu vyříkali nebo spíš já jsem říkala a Petr mi to tak jako odkýval. On na ty konflikty není prostě, on chce být s každým za dobře a když už je zle, tak se radši stáhne. Odpoledne s malou stavěl lego, tak jsem se s k nim přidala pak chvíli. Tak jsme se tomu tak jako zasmáli nakonec, ono asi člověk to musí brát trochu s nadhledem.

1. 11. 2017 – užili jsme si krásné rodinné ráno, tak mám radost. Dneska jsme v práci měli takovou údržbu strojů, tak jsem šla až později a Petr měl dneska taky až na odpoledne. Tak jsme volali do školky, že malou dovedeme později a užili jsme si bezva ráno, to nám chybělo.

2. 11. 2017 – omlouvám se, dnes nestíhám psát, tak jen v rychlosti – jsme v pohodě, zrovna se chystáme s kámoškou na procházku s dětma na hřbitov se podívat na světýlka. Peťa by nás pak měl vyzvednout.

3. 11. 2017 – dneska úúúúžasný den, po probuzení jsme se společně tulili a pak oblíbená polštářová bitva, to jsou fakt kouzelné chvílky, kdy se člověk usmívá a cítí, že to je ono. A i když tě někdy samozřejmě zahltní nějaké ty pochybnosti, tak v takových chvílích, jak dneska, víš, že prostě je všechno fakt tak, jak má být. A hlavně dneska máme volný den, takže doufám, že si to dneska užijeme.

P4 – UKÁZKA TRANSKRIPTU Z INTERVIEW S RODIČEM

Tak můžeme začít?

Asi jo. Doufám.

Prosimtě já bych ti na úvod chtěla hlavně poděkovat, za skvělou spolupráci, protože jsi fakt vzorně zapisovala a tak celkově, děkuju. Moc si toho cením.

Úplně v pohodě, mě to vlastně docela aj bavilo (smích)

Marti, já bych možná na úvod tě poprosila, jestli bys mohla zkusit povyprávět o tom, jaká byla ta tvoje cesta na té cestě být mámou. Tys v tom svém deníku totiž hned v začátku vlastně zmiňovala, že to bylo docela krušné, tak jestli bys...

No, tak krušné to bylo velmi. Jako pro mě to byl šok, že jo. My jsme to neplánovali a najednou se to stalo a malá tady byla a přišla prostě mezi nás. Já jako věřím, že si nás prostě vybrala a ví, proč si vybrala zrovna nás dva za rodiče. Ale když jsem to zjistila, že jsem vlastně těhotná, tak šok, překvapení, asi stejně jako Peťa. Oba jsme z toho byli vyvalení, a hlavně jsme asi v té době si vůbec neuměli představit, že jako budeme rodiče.

Tak ty jsi byla v té době docela mladá maminka, že jo. To se není čemu divit, že to byl takový šok.

No to jo no. A hlavně jako já vím, že jsem ze začátku dycky doma bečela v pátky večer, že všichni někam jdou si užívat a já že musím trčet doma, to jsem těžko nesla (smích) a Peťa ten to nesl ještě hůř.

Až tak? Ale jako jo chápu to, že pro tak mladou mámu, co měla předtím úplně jiný život, že jo, tak to musel být docela oříšek.

No cesta byla trnitá, než jsme se v tom uvelebili, že jsme rodiče a nějak jsme se v tom našli, ale teď už bysme to jinak nechtěli.

Asi jste k tomu prostě museli dozrát, že.

Přesně.

Jak třeba teď sebe samu vnímáš v té roli rodiče?

Nóó..jakože teď už třeba se cítím, že jsem fakt dobrá mám, proč to neříct, proč se nepochválit (smích). Ale jako taky to není vždycky úplně růžové, měla jsem ty začátky krušné, že fakt jako malá i dost plakávala a bylo to obtížné, já jsem ještě myslela na úplně jiné věci a cítila

jsem často takovou lítost, že jsem jako ten svůj starý život fakt prostě ztratila nebo jak to říct.

To je zajímavé, zkusíš to trochu víc popsat?

No, že prostě doslova jako kdyby byl život před malou a ten, co je teď s malou. Všechno je jinak, od té doby, co máme malou. Každopádně mít dítě, to člověku zamotá s prioritama a s životem, myslím, že to i něco vezme, ale hodně dá. A nám to teda hlavně dalo.

Co třeba?

Tak najednou máš zodpovědnost za toho malého človíčka, snažíš se být dobrá máma, učit ji nové věci, předat jí to dobré ze sebe a tak. A promění to člověka, že se z něj stane prostě lepší člověk.

Jo, super. Ještě mě napadá, ty jsi často v tom deníku zmiňovala tchány. Ty s nima vlastně pracuješ že? Pochopila jsem to dobře, že to byl hlavní důvod, proč šla malá do školky?

Jo, to jsi pochopila přesně no. Oni vlastně podnikají, mají rodinný podnik a měli takový problém, že prostě potřebovali nějakou pracovní sílu navíc, tak vlastně jim to přišlo jako fajn, že bych mohla jít já.

A co ty na to?

No já jsem se k tomu moc neměla. Ale tak zas snažím se být empatická, i když možná je to i můj problém, že mi prostě bylo blbě je odmítnout po tom všem, co pro nás vlastně udělali.

Myslíš v začátcích s malou?

Jasně, to nám nejvíc pomohli tchýně s tchánem, v tom byli skvělí, že prostě poskytli to bydlení, že jsme se nemuseli zadlužit a mě zaměstnali vlastně. Beru to takhle a jsem za to vlastně ráda, že to takhle dopadlo všechno, protože v dnešní době si vzít hypotéku nebo tak není žádná sranda prostě.

To šlo vidět i z toho deníku, že s nima máte takový jako hezký vztah.

Určitě jo jo.

Jak bys ten vztah popsala? Jakou roli hrají ve vašem životě?

Tak oni jsou oba skvělí. Jako jsme fakt v každodenním kontaktu, bavíme se, vyjdou nám vstříc a my se snažíme vyjít vstříc jim, když to potřebují. A je to oboustranné. Jsme s nima

rádi, oni jsou hlavně hrozně akční, tak i malá je z nich nadšená. Je fajn vidět, jak má s tchánama malá hezký vztah, že kolikrát nás ani nepostrádá, když je u nich na hlídání, oni se snaží ji fakt zabavit, aby byla spokojená. Babička vymýšlí pořád nějaké blbosti, s dědou si hraje na doktory nebo jí pořád čtou a tak. Prostě se tam nenudí a chodí k nim moc ráda. A jako i jsme ráda, jak vlastně Petra vychovali, že je to fakt fajn kluk do života, do nepohody, že se na něj můžu spolehnout. Oni mu toho předali taky jako moc, třeba no Petr už jako děcko jezdíval s taťkou na ryby, tak to v něm tak jako zanechalo, že se snaží to předat i mně a malé, tu pohodu a klid tam, tak jezdíme rádi rybařit, chytlo to i mě nakonec (smích).

Jóó vlastně to je vaše taková rodinná vášeň rybaření že?

Veliká no (smích).

Co ještě tak rádi děláte jako rodina? Když teda zrovna nerybaříte (smích).

No to je různé. Jako záleží, jestli je víkend nebo přes týden že jo. Přes ten týden se kolikrát míváme s Petrem a je to docela masakr všechno stíhat. Ale to třeba 2 dny v týdnu jsou takové hektické, jinak když to jde a skončíme relativně normálně v práci, tak rádi zajdem tady na procházku k lesíku – malou za krk a už si to štrádujem (smích). A v lese to hlavně Kikina (pozn. dítě) zbožňuje – tam se vylítá, akorát nevím, kde bere tolik energie, jak se jde nazpět, tak my sotva lezem a malá by ještě lítala.(smích)

Jo, to je klasika. Rodiče zmožení a dítě nezničitelné. A co třeba o víkendu?

No o víkendu to záleží prostě, jak se rozhodneme. Někdy máme pracovní víkendy, že fakt jako makáme na dvoře, na zahradě, co je potřeba. Já hlavně někdy o víkendu i pracuju, když toho se nakupí moc třeba přes ten týden. Ale v zásadě no. Chodíme na procházky, tady po okolí třeba ke kostelu nebo do lesa, tam to máme rádi, to jsem říkala. Já někdy malou беру i do té herny do města, tam si užije, ale tam Petr s nama moc nechce chodit, tam ho to nebaví. A pak jako tcháni často nás zvou na víkendy k nim na tu chatu, co mají. Tam je to fajn, pohoda, po okolí se dá jít na výšlapy, je tam taková jako skála kousek od chaty, tak tam často vyrazíme i s malou na zádech. A hlavně tchýně, ta prostě je blázen v tomto. Ona je tak akční, až budu mít tolik roků, tak doufám, že budu taky pořád taková aktivní. Ona furt něco vymýšlí, nějaké hry a aktivity pro celou rodinu.

To je dobrá aktivistka (smích). Co třeba tak organizuje?

No různé. Grilovačky, soutěže, slovní hry, samé blbosti, ale jako je to sranda. Ale zas někdy to už stačí - my chceme i podle sebe třeba mít ten víkend. To je zas úplně jinačí takové a pro nás jako rodinu i takové lepší mám pocit (smích).

Jo? Proč myslíš?

No, je dobré trávit ten čas s rodinou. Jako Petr na tohle hodně dbá, má to od nich tak naučené, že fakt se slaví každý svátek, narozeniny kde koho z té rodiny. Ale někdy mu říkám, že už fakt stačí. Když jsou fakt ty víkendy takhle třeba tři po sobě, tak zjistím, že vlastně by asi bylo dobré i abychom si sami vymysleli, co budem dělat a dělali si to podle sebe prostě o tom víkendu.

A když tahle situace nastane, tak co nejčastěji děláte?

Tak různě – to rybaření asi, procházky, někdy i na nějaký ten výlet si zajedeme, do zoo nebo někam takhle. A naše klasika je to, že malá totiž usíná s náma v posteli. Vždycky si tam zalezeme všichni a Peťa nám čte. Už jsme na to takhle zvyklí a máme to rádi. A občas třeba i někam vyrazíme sami jenom já a Petr.

Jo? Malou dáváte na hlídání k prarodičům?

Jo, oni jsou rádi a chápou to a nemusíme se jich jako nějak doprošovat. Je pro nás důležité, že potřebujeme být sami i ve dvou a oni to ví a berou to prostě.

Proč je to pro vás důležité? Já vím, že to zní blbě ta otázka asi, ale zkus to popsat víc.

Né v pohodě. My prostě nejsme ten typ rodičů, co se z toho dítěte úplně zblázní. Já mám ten názor, že prostě nemusí se úplně všechno točit kolem malé. A i jsem teď někde četla takovou dobrou věc, že jako žena by měla mít na prvním místě toho chlapa a až pak to dítě, že vlastně to je i pro dítě tak lepší, když cítí, že ti rodiče spolu fungují. Já to říkám vždycky, že my dva jsme ten motor, a pokud to u nás vázne, pak to bohužel vázne v celé té naší rodině, takže se snažíme pořád na tom vztahu pracovat, být dost i jen ve dvou, povídat si a zajímat se jeden o druhého nebo prostě probrat ty věci, na které není čas prostě třeba i to, jak malá ve školce, jak to tam zvládá a tak.

Jo, to zní dobře, rozumím, co tím myslíš. Zmínila jsi tu školku. Už si malá zvykla? Je tam v pohodě?

Jo, jasné. Už je tam v pohodě, je spokojená, šťastná, kolikrát nechce jít dom, hlavně jak tam má tu svoji oblíbenou paní učitelku s copánkama (smích).

**A co u tebe? Taky sis na to už zvykla? Víím, že jsi prožívala docela krušné období ze-
začátku, jak tam malá začínala chodit. Chce se ti o tom něco povykládat?**

No, můžu klidně. Jako bylo to náročné období hodně. Když tě něco takhle trápí a nemáš se
velice komu svěřit, co je prostě vždycky na houby. A mě to sžíralo hodně no.

Co přesně tě sžíralo, můžeš to upřesnit?

Že prostě je to tak, že jako malá do té školky musí. A já jsem z toho byla smutná, protože
fakt jsem chtěla s ní do těch třech roků byt doma. A navíc, jak zezačátku to i ona nešla těžko,
tak to bylo složité. Já víím, že třeba jsem to možná moc hrotila, ale tomu neporučím.

Řešila jsi to třeba s někým v té době?

Hej to ani nešlo moc. Prostě nebylo komu. Kámoška, co je mi taková blízká, tak prostě říkala,
ať to neřeším a jsem ráda, že mám práci vlastně přímo z domu a nemusím si nic hledat slo-
žitě.

Co s Petrem? S tím jsi to tehdy řešit nechtěla, ty svoje pocity?

No, tak to teď už mlčeti zlato (smích). Peťa řekl, ať s tím neblázním už, že to moc hrotím
prý a neví, co mi na to říct, že jsou i horší matky, co třeba dají to děcko v půl roce někam do
jeslí a tím to má vyřešené, ale já ne no. Oni ti chlapi jsou takoví jiní v tomhle asi. Ale tak už
je to naštěstí za nama tady to krušné období toho zvykání si.

Tak zvykali jste si nakonec vlastně celá rodina že?

No, tak to každopádně.

Co pro vás bylo jako pro rodinu nejtěžší, když malá začala chodit do té školky?

Organizace času. Prostě to zorganizovat všechno, skloubit to a nezbláznit se z toho. Řešili
jsme furt zezačátku co, kdo, kdy, ale jak jsme se do toho dostali, tak už super potom, zajeli
jsme se a všechno se tak nějak uklidnilo a teď to vidím, že nám to předtím fakt chybělo, že
jsme to potřebovali mít ten rytmus daný – hlavně malá, ale i my.

To je super, že to takhle vnímáš. Překvapila tě v něčem ta školka?

No, že učitelka tam před spaním nechte klasické knížky, ale spíš jim tak jako vykládá z hlavy
příběhy – jakože třeba si vymýšlí „Jak Kristýnka zachránila koťátko“ a takové. A malá to
miluje, tak jsme to zavedli i doma a před spaním to zkusíme s Peťou taky takhle a vlastně
nás to baví a je to takové odreagování večer vždycky. To mě třeba tehdy fakt překvapilo, že
jako něco takového učitelka dělá v té školce, že se jí to chce. Nám vždycky přečetli třeba

nějakou pohádku nebo pustili rádio a nazdar, ale takhle prostě je jasné, že je přítomná i duchem a má zájem o tu svoji profesi.

Jo, to máš určitě pravdu. Proč jste si vlastně tuhle školku vybrali?

Šak já jsem tam chodila taky přece. (smích) Tak jsem měla dobré recenze z první ruky no. Ale soukromou školku bysme nedali penězma a tady tá je kousek od baráku, že tam dojedem i na kole, sama jsem tam chodila a mám na ni dobré vzpomínky a je tam hrozně fajn ředitelka, že se s ní dá domluvit na kdečem, takže tohle určitě byly ty důvody, proč tato volba.

No tak to je jasné. A tak jste tam spokojení né?

Jo, teď už je to v pohodě.

Já třeba za sebe můžu říct, že mě trochu překvapilo, a na to, jsem se tě vlastně chtěla ještě přeptat, jak jsi v deníku zmiňovala tu situaci, kdy ti nějaká ta učitelka řekla nebo spíš jsi ji slyšela, jak říká něco v tom smyslu, že jako matka, co nepracuje, dává takové malé dítě do školky nebo tak. Víš, co myslím?

Jo, jo jasně, vím. No, to byla pro mě tehdy fakt podpásovka. To mě hrozně mrzelo a byla jsem z toho špatná. A navíc to bylo ještě jako někdy v začátku, co jsme tam chodili, takže jsem z toho byla fakt špatná a mrzelo mě to.

Mně to přišlo hodně neprofesionální od ní teda.

To určitě bylo, ale tak to byla ta jiná učitelka, ne ta naše, co má malou. Ale i tak, mrzelo mě to hodně.

Já jsem ráda, žeš to tam napsala, víš. Protože mám takový dojem, že nejsi jediná, kdo se s něčím takovým v té školce potkal a myslím, že určitě to je něco, o čem se moc nemluví. Tak si tak říkám, že by asi bylo dobré i načít třeba něco takového v tom výzkumu mém.

To určitě udělej, to je dobrý nápad. Asi by si hlavně učitelky i měly uvědomit, že prostě pro tu matku to je těžké dát jim tam to dítě a když ani neví vlastně ty učitelky, co za tím stojí, tak je to takové blbé, když si něco takového dovolí vypustit z pusy. Ale tak záleží člověk od člověka, že. Ale jako určitě to v té práci zkus zmínit, protože myslím, že by se o tom mělo mluvit prostě.

To máš pravdu, s tím souhlasím. Uvidíme no. Tak jo, pro dnešek je to všechno, moc děkuju, že sis našla čas.

P5 – UKÁZKA TRANSKRIPTU Z INTERVIEW S PRARODIČEM

Dobrý den, na úvod bych Vám chtěla poděkovat za Váš čas a za to, že mi poodhalíte něco ze svého soukromí.

To je v pořádku, rád ti pomůžu.

Já bych možná na úvod začala, jestli byste se mohl pokusit popsat, jak se Vaše rodina proměnila s příchodem malé. Jestli vzpomenete.

Pamatuji si na to dobře, bylo to fakt náročné období, oni byli fakt ještě mladí. My jsme podnikali a mysleli jsme na úplně jiné věci, než že by z nás měl být děda s babičkou. Než jsme do toho tak nějak došli, tak bylo i hodně hádek a výměn názorů. Ale teď už dobré. Myslím, že to rodinu utužilo. Často jsme Petrovi a Martině s malou vypomáhali, teda hlavně má žena. Trávili jsme spolu více času a víc jsme se sblížili. Samozřejmě tam byly i horší chvíle, ale tak to je všude.

A jak myslíte, že se k tomu postavili Mart'á s Petrem?

Vlastně mě docela překvapovalo, s jakou bezstarostností k tomu přistupovali. My když jsme čekali Petra, tak jsme to brali mnohem zodpovědněji, mi přijde.

Zkuste mi popovídat o tom, jací jsou Petr s Martinou rodiče.

Myslím, že jak Petr, tak Mart'á mají s malou moc pěkný vztah - to člověk prostě vidí, jak je malá oba zbožňuje a vzhlíží k nim, ale přitom je poslechne. Podle mě je dobrý otec, i když malou občas hodně rozmazluje.

To se vám nelíbí?

No výhrady jsme měli, taky kvůli tomu občas vznikaly malé konflikty. Ale rozhodli jsme se se ženou jim do toho nekecat.

Vzpomenete si třeba na nějakou takovou situaci, jak probíhala?

Jak už jsme říkal, v některých případech mi přijde, že malou hodně rozmazlují. Ale už si to nechávám pro sebe, nedej Bože se zmínit, že bych to řešil jinak (smích), ale říkal jsem, oni si na to stejně musí přijít samotní, jsou mladí a je na nich, koho z toho děčka vychovají. Je fakt, že když je malá u nás, tak ji babička taky rozmazluje.

Jak probíhají Vaše společná setkávání?

Když potřebují, tak malou samozřejmě pohlídáme. Kolikrát se jí od nás ani nechce. Jinak každý víkend něco pořádáme u nás na chatě. Tak když jim to vyjde, jezdí k nám, je to dobré, že to je v přírodě, my si užijem malé a oni si spočnou. Taky jsme spolu často v pekárně.

Kdy Vás napadlo přijmout Martinu do své rodinné firmy?

Tak Martina nám občas vypomáhala, když byla velká zakázka a nestíhalo se. Přišli jsme s tím my s manželkou. Podnikání se dobře rozjelo, bylo třeba přibrat zaměstnance a přišlo nám to jako značka ideál, že by se vzala Martina. Věděli jsme, že malá je šikovná, že tu školku dá, nám by to dost pomohlo a Martina nemusí nikde dojíždět a má to u nosu. Je to rodinný byznys, tak to musí zůstat v rodině.“

Tak já Vám přeji, aby Vám rodinný byznys dobře fungoval. A děkuji za rozhovor.

Ale vždyť není za co. Ať se Vám to povede.